

הפרשות בראי החשבונאות ובדיני המס

מאת

אלי גילבאי*

המאמר דן בהשלכות אימוץ התקינה החשבונאית הבין-לאומית (IFRS) על דיני המס בישראל בהתמקדו בהשלכות הפיסקאליות של תקן חשבונאות בין-לאומי 37, העוסק ברישום החשבונאי של הפרשות, התחייבויות תלויות ונכסים תלויים. הפרשה חשבונאית (Provision) היא התחייבות של הפירמה שעיתוי פירעונה או סכומה אינם ודאיים. תקן ה-37 IAS מאפשר רישום חשבונאי של הפרשות אשר מידת אי-הוודאות בעניינן רבה מזו שהתאפשרה בדין החשבונאי בישראל עובר לאימוץ התקן. המאמר בוחן את אופן ההתמודדות הצפוי ואת אופן ההתמודדות הרצוי עם אימוץ ה-IFRS לעניין הפרשות, ההתחייבויות התלויות וכן לעניין נושאים מקבילים לסוגיה זו נוכח ניתוח שיקולי מדיניות עקרוניים ויסודיים בדיני המס, כגון כללי "המס הטוב" ועקרון "מס האמת". בחינת ההשלכות הפיסקאליות של תקן חשבונאות בין-לאומי 37 חשובה ומעניינת במיוחד בנושא השלכות המס של אימוץ התקינה הבין-לאומית, בין היתר בשל הפער שבין תכליותיהם השונות של כללי החשבונאות וכללי המס. לפי העמדה הנורמטיבית אשר תוצע במאמר ראוי שדיני המס יכירו בהפרשות, בהתקיים כמה מבחנים שתכליתם בצמצום החששות מפני קשיים הכרוכים באומדן התחייבויות לא ודאיות ומפני קשיים הנובעים ממהימנות ומאי-ודאות של התחייבויות כאמור. כמו כן יוצג במאמר מחקר השוואתי בדבר ההשלכות הפיסקאליות של תקן חשבונאות בין-לאומי 37 בקרב מדינות זרות.

מבוא. א. מהי התקינה החשבונאית הבין-לאומית? ב. הקשר שבין כללי חשבונאות מקובלים לבין חשבונאות המס – לפני אימוץ התקינה הבין-לאומית ואחרי אימוצה. 1. כללי; 2. השפעת אימוץ התקינה הבין-לאומית; ג. הפרשות בתקינה הבין-לאומית. 1. הצגה כללית; 2. מה בין הפרשות בתקינה הבין-לאומית לבין הפרשות בפרקטיקה הישראלית שקדמה לה?; ד. הפרשות בדיני המס בישראל. 1. המצב כיום; 2. ההשלכות הצפויות מאימוץ התקינה הבין-לאומית; ה. המסגרת הנורמטיבית. 1. הגדרת ההכנסה של הייג וסימונס ובסיס המס האידאלי; 2. המסגרת הנורמטיבית – מבט אל מעבר להייג-סימונס; 3. סינגפור; 4. פורטוגל; 5. סיכום המבט ההשוואתי; ז. הדין הרצוי. 1. כלל ראשון – מבחן המבוסס על סוג הפרשה; 2. כלל שני – מבחן המבוסס על רמת הסתברות; 3. כלל שלישי – מדידת גודל הפרשה וקביעת תקרה (מהותית) לפי המדידה הקבועה ב-37 IAS; 4. כלל רביעי – ביטול המבחן שלפיו רק התחייבויות כלפי צד ג תוכרנה בניכוי; 5. כלל חמישי – ביטול מפורש של דרישת מועד ההתחייבות; ח. סיכום ומסקנות.

* דוקטור למשפטים J.S.D. מאוניברסיטת תל-אביב; מרכז תחום המסים באוניברסיטת תל-אביב; מנהל אקדמי של לימודי תואר שני במסוי עסקי (MBT), המכללה למנהל; מרצה בדיני מסים באוניברסיטת תל-אביב ובמכללה למנהל.

מבוא

כמאה מדינות ברחבי העולם, ובהן ישראל, החליטו בשנים האחרונות לאמץ את תקני הדיווח הפיננסי הבין-לאומיים (להלן: IFRS או "התקינה הבין-לאומית"), לפחות עבור חברות ציבוריות. תקינה בין-לאומית זו אמורה להחליף את התקינה החשבונאית הקיימת במדינות אלו.¹ קרוב לוודאי שבתוך כמה שנים יהיו תקנים אלה לכללי החשבונאות המקובלים ברוב חלקי תבל.² אין ספק שמדובר במהפכה חשבונאית ראשונה במעלה, שכן רק לפני כמאה שנה לא הייתה האחידות מובנת מאליה כלל, אף לא ברמה הלאומית.³ השלכותיה של מהפכה זו אינן מוגבלות לעולם החשבונאות. הן מורגשות בין היתר גם בתחום דיני המסים, משום שברבות ממדינות העולם, באופן זה או אחר, דיני המס "עוקבים" אחר כללי החשבונאות. כך למשל במדינות רבות רווחים נקיים לפני מס – המחושבים לפי כללי חשבונאות מקובלים – משמשים נקודת המוצא לקביעת ההכנסה החייבת במס (בישראל, באמצעות דוח התאמה למס).⁴ ואם כך, ברי כי לשינויים בכללי החשבונאות, קרי באופן חישובם של אותם רווחים, יכולה להיות השפעה על שיעור החבות במס.

- 1 ראו Holger Daske et al., *Mandatory IFRS Reporting Around the World: Early Evidence on the Economic Consequences*, 46 J. ACCT. RES. 1085 (2008).
- 2 נדבך חשוב במיוחד ברכישת התקינה הבין-לאומית את מעמדה העולמי הנוכחי היה כאשר חוקקו הפרלמנט והמועצה האירופיים תקנה שלפיה על כל חברה הרשומה למסחר בבורסה אירופית לערוך את דוחותיה הכספיים המאוחדים לשנת 2005 ואילך לפי תקנים בין-לאומיים מסוימים (Regulation of the European Parliament and of the Council of Jul. 19, 2002 on the Application of International Accounting Standards, arts. 4–5, 2002 O.J. (L 243) 1 (EC)). עם זאת אין התקינה הבין-לאומית, על התיקונים לה, מחייבת אוטומטית ברחבי האיחוד האירופי: לכל אחד ואחד מהתקנים או לחלק מתקן, על המועצה האירופית לתקן תקנה ספציפית. כן יש להדגיש כי אימוץ התקינה הבין-לאומית באיחוד אין פירושו שאבד הכלח כליל על התקינה החשבונאית הלאומית בכל אחת ממדינות האיחוד. בכל מדינה התקינה הלאומית מוסיפה להתקיים בד בבד עם התקינה הבין-לאומית (אם כי לא אחת ניכרת מגמת התלכדות מסוימת עם האחרונה), בין היתר משום שחברות פרטיות מוסיפות לערוך את דוחותיהן הכספיים לפי התקינה החשבונאית הלאומית, אלא אם הותר להן בחוק לבכר את התקינה הבין-לאומית, והן בחרו לעשות כן. מכל מקום, לא רק במדינות האיחוד האירופי התקינה הבין-לאומית מחייבת אלא במדינות רבות נוספות. בין המדינות שבהן טרם אומצה התקינה הבין-לאומית בולטת ארצות הברית, אך היא צפויה לחול גם שם בתוך שנים ספורות – בתום סדרת התייעצויות של ה-IASB, קרי: The International Accounting Standards Board ומועצת תקני החשבונאות הפיננסיים האמריקאית (ה-FASB) ותהליך ההתלכדות (convergence) עם התקינה האמריקאית. להרחבה ראו Eli Gilbai, *Taxation Versus IFRS: Investment Property as a Test Case* (Part 1), 5 PRAC. TAX LAW. (2014).
- 3 שם, בעמ' 5.
- 4 בישראל נודע עיקרון זה כ"הלכת העקיבה", ולפיה, בהיעדר הוראה ספציפית בדיני המס, דינים אלה עוקבים אחר כללי החשבונאות המקובלים (ראו למשל ע"א 494/87 חברת קבוצת השומרים שמירה ובטחון בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים, פ"ד מו(4) 795 (1992)). אשר לאופן שבו עיקרון זה בא לידי ביטוי במדינות אחרות, ראו להלן פרק ג: מבט השוואתי.

כיום בישראל נושא זה רלוונטי במיוחד, משום שמיום 1 בינואר 2008, חברות ציבוריות⁵ מחויבות לערוך את דוחותיהן הכספיים לפי התקינה הבין-לאומית.⁶ רשות המסים מינתה אפוא ועדה מיוחדת, אשר תפקידה לבחון את השלכות המס של המעבר לתקינה הבין-לאומית ודרכי התמודדות עם מעבר זה.⁷ בינתיים נחקק סעיף 87א לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], התשכ"א–1961 (להלן: הפקודה), המשהה לעת עתה את אימוצה של התקינה הבין-לאומית לעניין קביעת ההכנסה החייבת (להלן: הוראת השעה).⁸ כך, כיום על החברות המחילות את התקינה הבין-לאומית בדוחותיהן לערוך את דוחותיהן הכספיים פעמיים: הן לפי התקינה הבין-לאומית והן לפי התקינה הישראלית.

נושא אימוץ התקינה הבין-לאומית אכן נבחן במסגרת הוועדה שקמה מטעם רשות המסים. מטרת עבודת הוועדה היא להציע תיקונים לפקודת מס הכנסה, אשר יהא בהם כדי להבהיר ולקבוע את אופן חישוב ההכנסה החייבת ועיתויה במקרים שבהם עקרונות התקינה הבין-לאומית אינם עולים בקנה אחד עם עקרונות שיטת המס בישראל, או כאשר קיימת אי-בהירות אחרת. הוועדה דנה בכמה סוגיות מיסוייות הנובעות מתקנים בין-לאומיים מסוימים. עבודת הוועדה באה לידי ביטוי בתזכיר חוק לתיקון פקודת מס הכנסה התשע"ד–2014 (להלן: תזכיר החוק), אשר פורסם לא מכבר,⁹ שם הנפקות המיסויית של הפרשות חשבונאיות קיבלה התייחסות לראשונה.

מה באשר להשלכות המס של אימוץ התקינה הבין-לאומית בישראל ולמשמעותן העקרונית? מטרתנו להלן תהיה להמחיש את ההשלכות האפשריות וכן לסקור בקצרה כיצד התמודדו עד כה מדינות אחרות עם אימוץ התקינה הבין-לאומית, והכול תוך התמקדות באחד הנושאים שבהם עוסקת התקינה הבין-לאומית: הפרשות בגין התחייבויות שאינן ודאיות. כמו כן ננסה להציג את הדין הרצוי בסוגיה זו, שלטעמנו הוא קירוב מסוים של דיני המס לתקינה הבין-לאומית באופן שבו הדין יהלום את עקרון מס האמת וישתלב באקלים החשבונאי החדש המשתקף באימוץ כללי ה-IFRS.

5 וחברות אחרות שעליהן חלה חובת פרסום דוחות כספיים מכוח ס' 36(א) לחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968. כן ראו תקנות ניירות-ערך (דו"חות תקופתיים ומיידיים), התש"ל–1970; תקנות ניירות ערך (דוחות כספיים שנתיים) התש"ע–2010.

6 ראו תקן חשבונאות מס' 29 של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות "אימוץ תקני דיווח כספי בינלאומיים (IFRS)" (יולי 2006) www.iasb.org.il/upload/WKATNL0270IAS29.pdf. תקן זה מתיר בנוסף לחברות ישראליות אחרות לבחור ליישם את התקינה הבין-לאומית במקום התקינה הישראלית.

7 ראו הוראת ביצוע רשות המסים 7/2010 "אי תחולת תקני דיווח כספי בינלאומיים (IFRS) בקביעת ההכנסה החייבת בשנות המס 2007–2009 (הוראת שעה)" (15.6.2010) taxes.gov.il/incometax/documents/horaotbitsua/hor0710.pdf.

8 הוראת השעה גוברת על הלכת העקיבה, הן משום שהאחרונה היא יצירת הפסיקה בלבד, ואילו הראשונה נקבעה בחקיקה, והן משום שבהיותה כלל ספיציפי, היא גוברת על ההלכה, שהיא כללית (בדומה לכלל *generalia specialibus non derogant*). הוראת השעה נסתיימה בשנת 2013 ולא הוראה מאז. מכאן, שבקביעת ההכנסה החייבת יחול תקן חשבונאות מס' 29 בשנים 2014 ואילך.

9 תזכיר חוק לתיקון פקודת מס הכנסה, התשע"ד–2014 (להלן: תזכיר החוק). תזכיר חוק בנוסח דומה פורסם גם בשנת 2011 (תזכיר חוק לתיקון פקודת מס הכנסה, התשע"ב–2011) www.tazkirim.gov.il/Memorandum_Archive/2014/42122_x_AttachFile.doc www.tazkirim.gov.il/2011/41087_x_AttachFile.doc (Tazkirim_Attachments/41087_x_AttachFile.doc).

הפרשה חשבונאית (Provision) היא התחייבות של הפירמה שעיתוי פירעונה או סכומה אינו ודאי. אף על פי שההתחייבות טרם באה לידי ביטוי כספי-תזרימי, ואף על פי שמועד הפירעון או הסכום של ההתחייבויות אינו ודאי, יש השלכה כלכלית לעצם קיומה של ההתחייבות על מצב הפירמה. לכן מוסכם כי יש לכלול התחייבויות אלה בדוחות הכספיים שתכליתם הצגת מצבה הכלכלי של הפירמה. כדי שמשמשי הדוחות הכספיים יוכלו להבין את מהותן, עיתוין וסכומן של הפרשות האמורות, דנה התקינה החשבונאית בכללי ההכרה, המדידה והגילוי הנדרשים בגין הפרשות בדוחות הכספיים באמצעות קביעת קריטריונים להכרה ולבסיסי מדידה להפרשות בגין התחייבויות כאמור. התקינה החשבונאית הבינ-לאומית דנה בנושא זה במסגרת תקן חשבונאי IAS 37 (להלן: התקן או IAS 37).¹⁰

מדוע נבחר דווקא נושא זה? מטרתו של התקן, העוסק בין היתר בהפרשות שאינן ודאיות, היא להסדיר את סוגיית ההכרה והמדידה של ההתחייבויות האמורות. התקן מציב אמות מידה מסוימות להתמודדות עם חוסר ודאות מבחינת הצגת מצבן הכספי של חברות. לכן בחינת השלכותיו של יישום התקן בחבות המס יכולה ללמד על התמודדות דיני המס עם מצבי חוסר ודאות בכלל. בנוסף, הצגה נאותה של התחייבויות כגון דא היא קריטית להערכת רווחיה הכלכליים של הישות המדווחת, למשל מקום שבו הישות מתחייבת ליתן שירותי אחריות בעת מכירת מוצריה. יתרה מזו, התחייבויות שאינן ודאיות, המכוננות גם התחייבויות תלויות, יכולות לאיים על עצם המשך קיומה של הישות המדווחת, למשל מקום שמדובר בו בהתחייבות לא ודאית בגין תביעה שהוגשה נגד הישות, ואשר קבלתה עלולה להוביל לפירוקה. נקל לראות אפוא כי לסוגיית הכרתן ומדידתן של הפרשות בגין התחייבות תלויות השפעה מהותית על תוצאותיה הכספיות של הישות המדווחת. משכך, אימוץ התקן יכול להביא לרישום הפסדי ענק בחברות גם במקרים שבהם לא חל כל שינוי בהתנהלות העסקית של החברה או ברווחיה מפעילות שוטפת בשל שינויים בהערכות החברה באשר להסתברות התממשותה של התחייבות עתידית, שייתכן שלא תתממש כלל.

לאימוץ התקן לתוך דיני המס ייתכנו השפעות רבות גם על חבות המס של החברות, על עיתוי התהוות חבות המס ועל תשלום המס. אלא שבעוד היישום החשבונאי של התקן פשוט יחסית, השלכות אימוץ התקן בחשבונאות המס עדיין לוטות בערפל ומעלות לא מעט שאלות בדבר הרציונל שבבסיס מערכת המס והתאמתה לכללי החשבונאות השונים.

IAS 37 משקף בצורה מובהקת את עקרונות התקינה הבינ-לאומית, אשר מתבססת על עקרונות כלכליים (מעין סטנדרטים בטרמינולוגיה משפטית) ועל ניסיון לשקף את מצבה הנוכחי של הפירמה בצורה הקרובה ביותר למציאות, תוך העדפת הרלוונטיות של הדיווח הכספי על פני מהימנותו. ככלל, התקינה הבינ-לאומית שואפת להציג את מצב הדברים נכון ליום פרסום הדוחות, קרוב ככל האפשר לשוויים הכלכלי של נכסיה והתחייבויותיה של החברה. IAS 37 מייצג את אחת מאותן הדרכים שנוקטת התקינה הבינ-לאומית כדי להגיע למטרה זו. התקן משרת את מטרת התקינה הבינ-לאומית, בין היתר בהכרה בערכן הכלכלי של התחייבויות לא ודאיות – כגון תביעות משפטיות – שבהן חבה החברה. הכרה

10 תקן חשבונאות בינלאומי 37 "הפרשות, התחייבויות תלויות ונכסים תלויים" (31.5.2015) www.iasb.org.il/upload/TFDPPGG7868%D7%A4%D7%A8%D7%A7_58.pdf

בהתחייבויות אלו תוכל בהכרח להשפעה מהותית על ההצגה החשבונאית של תוצאותיה של החברה במועד הכרתן.

המנשק שבין אימוץ התקן ובין חבות המס של החברה מעלה לא מעט שאלות עקרוניות בדבר מהות חבות המס ובדבר הדרך הרצויה לחישוב חבות המס של הנישום. מאמר זה יציג כמה שאלות העולות בשל אימוץ התקן ויציע את הדרכים הראויות לאימוץ התקן בדיני המס הישראליים באופן שיוכל לתוצאה הרצויה וההוגנת ביותר. תוצאה זו תושג, לדעתנו, באמצעות הכרה מיסויית בהפרשות בהתקיים כמה מבחנים שתכליתם הפחתת החששות מפני קשיים הכרוכים באומדן התחייבויות לא ודאיות ומפני קשיים הנובעים ממהימנות ומאי-ודאות של התחייבויות כאמור.

בחלק הראשון של רשימה זו תוצג התקינה הבין-לאומית בכלליות ומקומה בכללי החשבונאות המיושמים בעולם. בחלק השני יידון הקשר בין כללי החשבונאות המקובלים ובין "חשבונאות המס". בקשר זה תוצג הקרבה בין שני התחומים ויוצגו מידות שונות של הדיקות הקשר האמור. הדיון במידת הדיקותו של הקשר בין החשבונאות הפיננסית ובין חשבונאות המס ישרת אותנו בהמשך לבחינת השלכות שינוי בתקינה על דיני המס. בחלק השלישי יוצג ביתר פירוט נושא ההפרשות בתקינה הבין-לאומית, לרבות נקודות השוני העיקריות מן התקינה הישראלית. החלק הרביעי יעסוק בנושא ההפרשות בדיני המס הישראליים: המצב הקיים; השלכות המס האפשריות עם פקיעת הוראת השעה, תוך התייחסות לעקרונות בסיסיים בדיני המס. בחלק החמישי תוצג המסגרת הנורמטיבית לדיון. בכלל זה תוצג גישת הייג-סימונס, שלפיה ראוי למסות כל התעשרות אף אם טרם באה לידי מימוש. כן יוצגו חסרונותיה של גישה זו בהתמקדות בהשלכתם על סוגיית ההפרשות. כמו כן בחלק זה יוצגו עקרונות המס הטוב, אשר יהיו נר לרגלנו בגיבוש הדין הרצוי. בחלק השישי תיבחן השאלה כיצד מדינות אחרות מצאו לנכון להתמודד עם המעבר לתקינה הבין-לאומית בכלל, וכיצד מתייחסים דיני המס שלהן לתקינה בנושא הפרשות בפרט. החלק השביעי יציג את הדין הרצוי בכל הנוגע למיסוי הפרשות ויציע ארבעה כללים או מבחנים להכרה מיסויית בהפרשות.

א. מהי התקינה החשבונאית הבין-לאומית?

התקינה הבין-לאומית היא גוף התקנים החשבונאיים שמפרסמת מועצת התקנים החשבונאיים הבין-לאומית, ה-IASB (ולפניה, עד שנת 2000, ה-IASC),¹¹ והפרשנויות לאותם תקנים, שאותן מפרסמת ועדת הפרשנויות.¹² את שורשי התפתחותה של התקינה הבין-לאומית ניתן למצוא כבר בשנת 1963. אז הוצע לראשונה לכוון ועדה מקצועית משותפת לשלוש מועצות רואי חשבון: זו של אנגליה ווילס,

11 The International Accounting Standards Committee

12 The IFRS Interpretations Committee. עד יולי 2010 שם הוועדה היה The International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRIC)

זו של קנדה וזו של ארצות הברית.¹³ כאשר נוסדה ה-IASC בלונדון, ב-29 ביוני 1973, נמנו עמה גופי החשבונאות במעל עשר מדינות שונות ובהן אוסטרליה, גרמניה ויפן. ישראל הצטרפה לוועדה כחברה עמיתה שנה לאחר מכן, עם כמה מדינות אחרות, כגון בלגיה, ניו זילנד, הודו ופקיסטן. מדינות נוספות הצטרפו לוועדה המקצועית ברבות השנים.¹⁴

ב. הקשר שבין כללי חשבונאות מקובלים לבין חשבונאות המס – לפני אימוץ התקינה הבין-לאומית ואחרי אימוצה

1. כללי

עוד בטרם אימוץ התקינה הבין-לאומית במדינות העולם השונות נפוץ הדיון בדבר עצמת הקשר שראוי שיתקיים בין כללי החשבונאות המקובלים¹⁵ לבין חשבונאות המס. בפועל קיים בדרך כלל קשר בין דיני המס במדינות השונות לבין כללי החשבונאות המקובלים באותן מדינות, אלא שהקשר דנן איננו מלא וישיר. למעשה, אין קיימת מערכת מס אחת אשר בחישוב ההכנסה החייבת עוקבת במלואה אחר כללי חשבונאות מקובלים.¹⁶ ניתן לתאר את חוזקו של הקשר בין כללי החשבונאות הפיננסית לדיני המס על פני סקאלה, שבה ארצות הברית וגרמניה מייצגות את שתי העמדות הקוטביות ביותר. ארצות הברית נוקטת את הגישה הדואליסטית שעיקרה בהפרדה ברורה בין כללי החשבונאות המקובלים לבין חשבונאות המס.¹⁷ עניין זה מתבטא בארצות הברית בעיקר בחקיקת המס, המאפשרת הכרה בהכנסות ובהוצאות בדוחות לצורכי מס שלא לפי תקני הדיווח החשבונאיים במגוון סוגיות. לעומת זאת גרמניה ידועה בקשר ההדוק שבין מערכת המס

13 ראו הרקע ההיסטורי של התפתחות התקינה הבינלאומית באתר מוסד רואי החשבון של אנגליה ווילס Knowledge Guide to International Accounting Standards, INST. CHARTERED ACCT. ENG. & WALES (last visited Apr. 21, 2016), <http://www.icaew.com/en/library/subject-gateways/accounting-standards/knowledge-guide-to-international-accounting-standards>.

14 להרחבה ראו Gilbai, לעיל ה"ש 2, בעמ' 6–7.
15 ההתייחסות במאמר זה לכללי החשבונאות היא לכללי החשבונאות הפיננסית, אשר תכליתה היא הצגה בהירה של מידע פיננסי על הפירמה כלפי חוץ (כגון בעלי עניין, בעלי מניות, נושים והציבור הרחב), בשונה מהחשבונאות הניהולית, אשר תכליתה בהצגת מידע פיננסי לשימושים פנימיים בארגון (לדוגמה לשם בקרה, תמחור וכיו"ב).

16 אין להתפלא על כך, שהרי התכלית שבכל אחת מהמערכות, זו החשבונאית וזו הפיסקאלית, שונה. יפים לעניין זה דברי בית המשפט העליון של ארצות הברית בעניין Thor Power Tool Co. v. Commissioner of Internal Revenue, 439 U.S. 522, 542 (1979): "The primary goal of financial accounting is to provide useful information to management, shareholders, creditors, and others properly interested; the major responsibility of the accountant is to protect these parties from being misled. The primary goal of the income tax system, in contrast, is the equitable collection of revenue; the major responsibility of the Internal Revenue Service is to protect the public fisc. [...] In view of the Treasury's markedly different goals and responsibilities, understatement of income is not destined to be its guiding light".

17 ראו לדוגמה Thor Power Tool Co. v. Commissioner of Internal Revenue, 563 F.2d 861 ¶ 8, 14 (7th Cir. 1977).

לבין כללי החשבונאות המקובלים. אף שבשתי הגישות שהוזכרו לעיל נקודת המוצא של דוח המס היא הרווח החשבונאי,¹⁸ ההבדל ביניהן בא לידי ביטוי במספר ההתאמות הנדרשות על פי דיני המס בדוח המס. בתווך שבין שתי הגישות הללו קיימות מדינות אשר שומרות על מרחק בין כללי החשבונאות המקובלים לבין חישוב ההכנסה החייבת לצורכי מס (המכונה לעתים "חשבונאות המס"), ויש מדינות אשר שומרות על קשר הדוק יותר. עם הקבוצה הראשונה נמנות מדינות כגון הממלכה המאוחדת והולנד, ועם הקבוצה השנייה נמנות מדינות כגון אוסטרליה ושווייץ.¹⁹

ניתן לתאר את הגישות השונות על פני סקאלה כך:

גישת העקיבה	עקיבה סלקטיבית	הממלכה	גישה דואלית
גרמניה, בלגיה, אוסטריה, שוודיה	דנמרק, איסלנד, איטליה, פינלנד, אירלנד, פורטוגל, ספרד	הממלכה המאוחדת, הולנד, נורווגיה, פולין	ארצות הברית
	קפריסין, יוון, הונגריה, לוקסמבורג, שווייץ, ישראל		

מן הסקירה הקצרה עד כה אנו למדים כי פני הדברים מורכבים, וכי קיים מנעד רחב ורב-אפשרויות באשר לקשר שראוי שיתקיים בין כללי חשבונאות מקובלים לבין חשבונאות המס.

2. השפעת אימוץ התקינה הבין-לאומית

עם אימוץ התקינה הבין-לאומית נדרש לבחון מה צפוי לקרות לקשר שבין כללי חשבונאות מקובלים לבין חשבונאות המס במדינות העולם.

בהקשר זה יוער כי לעומת כללי החשבונאות המקובלים במדינות שונות, התקינה הבין-לאומית נודעת, בראש ובראשונה, בחשיבות היתרה שהיא מייחסת לשוויים ההוגן של התחייבויות ושל נכסים (לעומת עלותם ההיסטורית)²⁰ המופחתת).²¹ כפי שנראה להלן,

18 ראו לגבי ארצות הברית (I.R.C. § 446(a) (2014); ולגבי גרמניה (Einkommensteuergesetz [EStG] § 5(1) [Income Tax Act], Oct. 16, 1934, RGL I at 1005, § 5(1)).

19 ראו Dan Dacian Cuzdriorean & Dumitru Matiş, *The Relationship Between Accounting and Taxation Insight the European Union: The Influence of the International Accounting Regulation*, 14 ANNALES UNIVERSITATIS APULENSIS SERIES OECONOMICA 28 (2012); Christoph Watrin et al., *One-Book Versus Two-Book System: Learnings From Europe* (2012), <http://ssrn.com/abstract=2111517>; Frédéric Gielen & John Hegarty, *An Accounting and Taxation Conundrum (The World Bank, Center for Financial Reporting Reform, Sept. 2007)* 12–14 http://siteresources.worldbank.org/EXTCENFINREPREF/Resources/Taxation_Conundrum.pdf; MOSHE SHEKEL, *THE TIMING OF INCOME RECOGNITION IN TAX LAW AND THE TIME VALUE OF MONEY* 23–86 (2009).

20 שווי הוגן הוא המחיר שהיה מתקבל ממכירת נכס או שהיה משולם להעברת התחייבות בעסקה רגילה בין משתתפים בשוק (השוו גם תקן דיווח כספי בינלאומי 13 "מדידת שווי הוגן" (31.5.2015)).

בחירתה זו של התקינה הבינ-לאומית לבכר הצגה על בסיס שווי הוגן על פני עלות היסטורית (מופחתת) מציבה אותה במסלול התנגשות עם עקרון יסוד בדיני המס – עקרון המימוש. לאור האמור צפוי כי ככלל, במדינות אשר עובר למועד אימוץ התקינה הבינ-לאומית התקיים בהן קשר הדוק בין כללי החשבונאות המקובלים לבין חשבונאות המס, יחול השינוי הגדול ביותר בכל הקשור לקשר זה, עת תיאלצנה המדינות הללו ליישב את הסתירה בין כללי החשבונאות המקובלים לבין דיני המס. לעומת זאת במדינות אשר ממילא הקשר האמור רופף, יהיו השינויים בעצמות נמוכות הרבה יותר. ואכן, כך התפתח הקשר בין כללי החשבונאות המקובלים לבין חשבונאות המס בשתיים מן המדינות שמיישמות IFRS ואשר ייצגו בעבר את שתי נקודות הקיצון באשר לקשר האמור – גרמניה והממלכה המאוחדת.²²

ג. הפרשות בתקינה הבינ-לאומית

1. הצגה כללית

בראייה רחבה ניתן לומר שהפרשה חשבונאית היא ביטוי לסיכון שטרם התממש. קרי, ביטוי למצבים שבהם שוררת אי-ודאות. הפרשה מוגדרת ב-37 IAS כהתחייבות אשר סכומה או עיתויה אינו ודאי. דוגמה נפוצה אחת היא הפרשה בגין תניית אחריות למוצרים, קרי בגין הוצאות צפויות לתיקון מוצרים אשר נמכרו, וההכנסה בגינם הוכרה זה מכבר. בדומה לזה, יש הפרשות בגין החזרות מוצרים כאשר קמה ללקוח זכות – מכוח חוק או חוזה – להחזירם. דוגמה נוספת להפרשות בגין סיכון לא ודאי היא הפרשות בגין תביעות משפטיות תלויות ועומדות כנגד הישות המדווחת. כאמור, המשותף לכל אלה הוא שעצם קיומה, סכומה או עיתוי פירעונה של ההתחייבות הרלוונטית טרם נתגבשו, והם אינם ודאיים. ודוק, אין די להתחייבות שמועד פירעונה יהיה עתידי כדי שתירשם בגינה הפרשה חשבונאית. ההבדל בין השתיים – התחייבות ממש והפרשה להתחייבות – נעוץ במידת ודאותן. כך למשל הוצאות תקופתיות כגון דמי-שכירות או הוצאות ריבית אשר נצברו זה מכבר אך טרם הגיע מועד פירעונן – לא תיווצר בגינן הפרשה כי אם תירשם התחייבות, שהרי הן סכומן והן עיתוי פירעונן ודאיים.²³ יתרה מזאת, גם מידת אי-הוודאות משפיעה על אופן הרישום החשבונאי. כאשר יש ודאות גבוהה עד מאוד בנוגע לעיתוי או לסכום ההתחייבות, לא תירשם הפרשה כי אם

עלות היסטורית (www.iasb.org.il/upload/HYTQUV4372%D7%A4%D7%A8%D7%A7_14.pdf); מופחתת הינה המחיר ששולם בעת רכישת הנכס, בניכוי פחת בגין תקופת השימוש והבעלות בנכס.

21 ראו למשל Ray Ball, *International Financial Reporting Standards (IFRS): Pros and Cons for Investors*, 36 ACCT. BUS. RES. 5 (2006).

22 Judith Freedman, *Aligning Taxable Profits and Accounting Profits: Accounting Standards, Legislators and Judges*, 2 EJ. TAX RES. 71 (2004) <http://www.austlii.edu.au/au/journals/eJITaxR/2004/4.html>; Wolfgang Schön, *The Odd Couple: A Common Future for Financial and Tax Accounting?* 58 TAX L. REV. 111 (2005).

23 יוזכר כי מועד הפירעון המשפטי אינו רלוונטי כלל ועיקר למועד ההכרה החשבונאית בהוצאה ובהתחייבות.

התחייבות ככל התחייבות אחרת. לדוגמה, מקום שבו סופקו לישות שירותים מסוימים, אך טרם הוגשה חשבונית בגין כך, ואף אם תנאי התשלום לא סוכמו מראש, על הישות להכיר בהתחייבות מכיוון שאי-הוודאות בנוגע לסכום ולעיתוי התשלום אינה כה גבוהה.²⁴ מנקודה אחרונה זו מתבקשת השאלה מהו מקומן של הפרשות בתוך "משפחת ההתחייבויות" מבחינת ההסתברות שיתעורר הצורך בסילוקן? נדון ברמות ההסתברות השונות הנזכרות בתקן IAS 37 בסדר יורד.

ראשונה עומדת רמת ההסתברות שבה "צפוי" (Probable) שיתרחש דבר-מה.²⁵ לעניין התקן "צפוי" משמעו "סביר יותר מלא סביר" (More likely than not), היינו סיכוי העולה על 50%.²⁶ כך, (1) כשיש לישות מחויבות בהווה בשל אירוע עבר; (2) שצפוי שיידרש תשלום כדי לסלקה; (3) ואת סכומה ניתן לאמוד במהימנות – יש להכיר בהפרשה להתחייבות. היינו, בדרגת ההסתברות הראשונה יש לרשום את ההפרשה כהתחייבות במאזן החברה כנגד רישומה של הוצאה בסכום שווה ערך. ודוק, אלה התנאים להכרה בהפרשה, והם אינם מרכיבי הגדרת המושג "הפרשה" כפי שהוצגה קודם לכן.

לעניין התנאי הראשון לעיל – "מחויבות בהווה" – על פי התקן, המחויבות יכולה להיות "משפטית" או משתמעת.²⁷ מחויבות משפטית (Legal Obligation) היא מחויבות הנובעת מחוזה (באמצעות תנאיו שנאמרו במפורש או במרומז), מחקיקה או מכללי חוב על פי כל דין. מחויבות משתמעת קיימת כאשר הישות גרמה לצדדים אחרים להבין שהיא תקבל עליה אחריות מסוימת – באמצעות דפוס התנהגות, מדיניות שפורסמה או הודעה עדכנית אחרת – ולכן הישות יצרה בקרב אותם צדדים אחרים ציפייה תקפה (Valid Expectancy) שהיא תפעל לפי אחריות זו.²⁸

כמו כן יש רמת הסתברות נמוכה יותר, אשר אינה מגיעה כדי "סביר יותר מלא סביר" שלעיל. אשר לרמת הסתברות זו מתקיים רק תנאי (1) שלעיל. התחייבות ברמת הסתברות זו היא כנגד "התחייבות תלויה" (Contingent Liability).²⁹ התקן מורה כי להתחייבויות תלויות ינתן גילוי בלבד, מבלי שתוכרנה בדוחות הכספיים גופא.³⁰

24 ראו שלומי שוב וגיל כץ חשבונאות פיננסית חדשה: IFRS 2010 כרך ב 473 (2009).

25 ראו ס' 23 ל-IAS 37: "בכדי שהתחייבות תהיה כשירה להכרה, הכרחי שתהיה לא רק מחויבות בהווה, אלא שיהיה צפוי גם תזרים שלילי של משאבים המגלמים הטבות כלכליות לצורך סילוק אותה מחויבות".

26 ראו לדוגמה FASB Interpretation No. 48: Accounting for Uncertainty in Income Taxes, FIN. ACCT. SER. ¶ 6 (Financial Accounting Standards Board, June 2006), <http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=117582093.1560&blobheader=application/pdf>.

27 ס' 10 ל-IAS 37.

28 שם.

29 בס' 12 ל-IAS 37 מוסבר השימוש בטרמינולוגיה "התחייבויות תלויות" להבדיל מ"הפרשה", בו הלשון: "במובן כללי, כל ההפרשות הן כנגד [התחייבויות] תלויות [...] אולם, [...] השימוש במונח 'התחייבות תלויה' הוא לעניין התחייבויות שאינן מקיימות את הקריטריונים להכרה".

30 ס' 27, 28 ל-IAS 37. ס' 28 האמור קובע כהאי לישנא: "להתחייבות תלויה ניתן גילוי, כנדרש על פי סעיף 86, אלא אם כן האפשרות לתזרים שלילי של משאבים המגלמים הטבות כלכליות קלושה".

רמת ההסתברות השלישית היא ההסתברות ה"קלושה" (Remote). באשר לזו מורה התקן כי כשהאפשרות לתזרים שלילי בסילוק התחייבות תלויה קלושה, אין צורך בגילוי אף לא בדוחות הכספיים.³¹

נשוב כעת להפרשות המוכרות בדוחות הכספיים. מקום שבו יש להכיר בהפרשה, באיזה סכום תוכר היא? התקן קובע שיהיה זה בשיעור האומדן הטוב ביותר של הסכום שהישות הייתה משלמת רציונלית כדי לסלק את המחויבות או להעבירה לצד שלישי. הוראות המדידה בתקן מבחינות בין שני מקרים: (א) כאשר מדובר בקבוצה גדולה של פריטים (למשל בעת מתן אחריות לסחורה שנמכרת), סכום ההפרשה יוכר לפי שיטת התחלת (סעיף 39 לתקן);³² (ב) כשמדובר בפריט בודד, ההפרשה תוכר לפי הסכום בעל ההסתברות הגבוהה ביותר (סעיף 40 לתקן). לדוגמה, מקום שבו תלויה ועומדת נגד הישות תביעת פיצויים שבמסגרתה היא תספוג הפסד בסכום של מיליון ש"ח בהסתברות 60%, עליה להכיר בהפרשה בספריה בסכום של מיליון ש"ח (ולא של 600 אלף ש"ח).³³ לבסוף, כאשר ההשפעה של ערך הזמן של הכסף היא מהותית, ההפרשה תוכר בערכה הנוכחי ולא בערכה הנומינלי (ס' 45 לתקן).

ולסיום, אילו התחייבויות תלויות נמצאות מחוץ לתחולת התקן? ראשית, אלה הנובעות מחוזים שיש לבצעם (Executory Contracts).³⁴ למשל, כשנחתם חוזה מחייב להכירה תפעולית, אך טרם הגיע מועד תחילתה, ולכן גם טרם נצברו דמי שכירות לתקופה כלשהי (כהוצאות לחוכר והכנסות למחכיר), איש מהצדדים אינו רושם עסקה חשבונאית כלשהי אף

31 ס' 16(ב), 86 ל-IAS 37. עם זאת מוטב להזכיר כי לפי תק' 18 לתקנות ניירות ערך (דוחות כספיים שנתיים), התש"ע-2010, אם "ההתחייבות או ההפסד האפשרי המרבי עלולים להעמיד בספק את המשך פעילות התאגיד במתכונת הקיימת, יובא תיאור תמציתי של ההתחייבות התלויה".

32 ראו דוגמה להלן בפרק ד.2.

33 יש לציין כי לשון התקן היא "סבירות" ואילו הפרשנות של המאמר לסעיף היא במובן של "הסתברות סטטיסטית". הטעם שבהבחנה בין מדידת התחייבות שהיא פריט בודד (בדרך כלל הכוונה לתביעה משפטית) ובין מדידת קבוצת התחייבויות היא כי הסכום הצפוי להשתלם בהתחייבות פריט בודד הוא אומדן טוב יותר לסכום ההתחייבות, בין היתר משום שבכך קטנה התלות בהערכת ההנהלה בדבר סיכויי ההתחייבות. הנחת היסוד בהבחנה זו היא כי כאשר מדובר בהתחייבות יחידה, הסכום שתסכים הפירמה לשלם כדי להשתחרר מההתחייבות גבוה מתחלת ההתחייבות. יצוין כי הנחת יסוד זו אינה ברורה מאליה, והיא הייתה אחת מהמחלוקות שעלו בוועדה שבחנה את סעיפי התקן. עם זאת בסופו של יום הוחלט להשאיר את ההבחנה בין פריט בודד לבין קבוצת התחייבויות. בדוגמה שלעיל, סביר להניח כי הפירמה תסכים (או תיאלץ) לשלם סכום גבוה מ-600 אלף ש"ח כדי להסיר את התביעה בסך מיליון ש"ח אף על פי שהערכת החברה היא כי הסיכוי שהיא תידרש לשלם מיליון ש"ח הוא 60%. כמו כן סביר להניח כי הפירמה תידרש לעלויות נוספות כדי להגיע לפשרה, כגון שכר טרחת עורך דין. חשוב לציין כי בוועדה שניסחה את התקן התעוררה מחלוקת באשר להבחנה בין מדידת ההתחייבות היחידה ובין מדידת קבוצת התחייבויות. המתנגדים להבחנה טענו כי מדידת ההתחייבות היחידה לפי הסכום שצפוי כי ישתלם סותרת את מדידת ההתחייבויות לפי הסכום שהפירמה הייתה מוכנה לשלם כדי להשתחרר מההתחייבות. ראו *Exposure Draft of Proposed Amendments to IAS 37 Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets and IAS 19 Employee Benefits 11* (IASB Meeting, London, Agenda Paper 15B, Sept. 2004), <http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/IASB/Archive/Liabilities/Development%20of%20ED/IAS37-0409b15b.pdf>.

34 ס' 1(א) ל-IAS 37.

שכאמור מבחינה משפטית נכרתה העסקה באופן מחייב. החריג לכך: חוזים שגלום בהם הפסד לישות הם חוזים מכבידים (Onerous Contracts), שעל הישות להכיר מראש בהפסד הגלום בהם.³⁵ שנית, גם התחייבויות המצויות בתחולת תקנים אחרים מוחרגות מתחולת התקן.³⁶ מבין אלה נציין כאן בעיקר מכשירים פיננסיים והטבות לעובדים. יש רבות אחרות.

2. מה בין הפרשות בתקינה הבין-לאומית לבין הפרשות בפרקטיקה הישראלית שקדמה לה?

כאמור לעיל, עובר להחלטה של התקינה הבין-לאומית חלה בישראל התקינה הישראלית. זו לא התייחסה כלל לסוגיית ההפרשות, ובפועל רווח בישראל יישום תקן 5³⁷ FAS שבתקינה האמריקאית (להלן: FAS 5).³⁸ מה בין אותה פרקטיקה לבין הוראות 37³⁹ IAS? ראשית, השתיים נבדלות ברף ההסתברות שיש לחצותו בטרם תוכר הפרשה. כאמור, לפי התקן רף זה נקבע כ"סביר יותר מלא סביר" – היינו כחמישים אחוזים – אך לעניין 5⁴⁰ FAS, הרף הוא "סביר שיקרה" (Likely to occur). מקובל לכמת קריטריון זה כ-70% לפחות.⁴⁰

35 ס' 66 ל-37 IAS.

36 ס' 1(ג) ל-37 IAS.

37 Statement of Financial Accounting Standards No. 5 ¶ 3(a) (Financial Accounting Standards Board, March 1975) [http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=121822](http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=121822&acceptedDisclaimer=true). כיום תקן זה קרוי ASC-450 כחלק מתהליך הקודיפיקציה. תהליך זה הינו תהליך של שינוי מבני יסודי בתקינה האמריקאית. הקודיפיקציה (ובשמה המקצועי ASC – Accounting Standard Codification) תהווה החל מיום אימוצה את הסמכות בדבר תקני חשבונאות ודיווח אמריקאים של ישויות לא ממשלתיות, בנוסף לפרסומי הרשות לניירות ערך האמריקאית (SEC). בכך היא תשנה בעצם את דרך ההתנהלות והמחקר של מכיני, חוקרי, משתמשי ומבקרי הדוחות הכספיים. יש לשים לב שמדובר בשינוי מבני בלבד ולא שינוי תוכני של התקנים.

38 עד שנת 2013, גילוי דעת מספר 26 של לשכת רואי החשבון בישראל "התקנים של הוועדה לתקנים בינלאומיים בחשבונאות (IASB)" (אוקטובר 2006) www.icpas.org.il/upload/Manifesto/XJTWIL (7538GD26.pdf, קבע כי בהיעדר חקיקה או כלל חשבונאי ישראלי או בין-לאומי יש לפנות לתקינה חשבונאית מארצות שונות (בעיקר ארצות הברית). גם הפרקטיקה המקובלת בישראל, שמעמדה גובר על תקינה בין-לאומית לפי גילוי הדעת האמור, פנתה בדרך כלל לתקינה בארצות הברית. עניין זה קיבל ביטוי מסוים בתקן שהחליף את גילוי הדעת בספטמבר 2013 – תקן מס' 35 של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות "מדיניות חשבונאית, שינויים באומדנים חשבונאיים וטעויות" (ספטמבר 2013) www.iasb.org.il/upload/WQQZKT1808%D7%AA%D7%A7%D7%9F_%D7%97%D7%A9%D7%91%D7%95%D7%A0%D7%90%D7%95%D7%AA_%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8_35_-_8.9.2013_%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%99.pdf.

39 להשוואה בין התקינה האמריקאית לתקינה הבין-לאומית בנושא הפרשות, ראו דוד גולדברג ובוועד דהרי "חשבונאות במצבים של אי-ודאות" רואה החשבון 4, 138, 141 (אוגוסט 2007) www.icpas.org.il/upload/questions/EQSJPK62714-138.pdf; ובנוסף ראו טבלה השוואתית להלן בעמ' 34.

40 ראו שלומי שוב תיאוריה חשבונאית 300, בפרט ה"ש 26 (מהדורה שנייה, 2005) באשר למחקרים שנערכו בארצות הברית המתבססים על שאלונים שנשלחו לרואי חשבון באשר להבנתם את המונח "צפוי". כן ראו שוב וכך, לעיל ה"ש 24, בעמ' 470–471. יצוין כי סיכוי של יותר מ-70% הוא הפרשנות המקובלת ביותר בקרב חשבונאים בארצות הברית לביטוי "probable" הקבוע ב-5⁴⁰ FAS כדרישה לרשום הפרשה (ראו לדוגמה James R. Browne, *Financial Reporting for Uncertain Tax Positions*, 109 (Tax Notes 77, 78, 89 (Oct. 3, 2005)). עם זאת קיימות פרשנויות נוספות בארצות הברית לביטוי זה

מבחינה זו ניתן לומר כי לעומת התקינה הבינ-לאומית, התקינה האמריקאית והפרקטיקה הישראלית, אשר התבססה עליה, הקלו עם הישויות המדווחות מבחינת הרישום החשבונאי, שכן הפרשות שלא עמדו ברף ההסתברות הגבוה יותר לא הוכרו בדוחות הכספיים כהתחייבות.

לעומת זאת, כאשר מדובר בקבוצת פריטים גדולה מבחינת הסכום שיש להכיר בו עת מכירים בהפרשה, התקן הוא הנוקט גישה מקלה יותר. ראינו כבר ששם ההפרשה תוכר בשיעור האומדן הטוב ביותר של הסכום שהישות הייתה משלמת, רציונלית, כדי לסלק את המחויבות או להעבירה לצד שלישי, למשל תוחלת ההתחייבות הרלוונטית. לא כך ב-FAS 5, המחייב הכרה בשיעור העלות הצפויה. על פי רוב יהא זה סכום ההתחייבות הסביר ביותר להתממש.⁴¹ זאת בדומה לטיפול IAS 37 בהפרשה בגין פריט בודד. שנית, FAS 5 מחמיר אף יותר ומחייב הכרה בהפרשה בערכה הנומינלי, ואילו בתקינה הבינ-לאומית מותרת ההכרה לפי ערך נוכחי שהוא נמוך מהערך הנומינלי.⁴²

נקודה זו מביאה אותנו לנקודה השלישית – הנוגעת, לדעתנו, להשפעה העיקרית של יישום IAS 37 בישראל. עניינה במדידת סכום ההפרשות. כאמור, על פי התקן, מדידת גובה ההפרשה מבוססת על סכום התשלום הנדרש לסילוק המחויבות בסוף תקופת הדיווח.⁴³ לכן אין הישות נדרשת עוד לאמוד את העלות הצפויה של ההתחייבות אלא רק לספק את האומדן הטוב ביותר של הסכום שהייתה משלמת, רציונלית, כדי לסלק את המחויבות. כלומר, בתקינה הבינ-לאומית קל יותר להעריך את הסכום שבו יש להכיר בהפרשה.⁴⁴ בנוסף, התקן מקשה יותר על הישות להסתתר מאחורי אי-יכולתה לאמוד מהימנה את סכום המחויבות לשם הכרה בהפרשה, בקבעו כי מקרים שכאלה יהיו נדירים ביותר.⁴⁵

בפועל משמעות שלוש הנקודות שנידונו עד כה היא כי בעידן התקינה הבינ-לאומית שיעור ההתחייבויות הלא ודאיות שעליהן ישויות בישראל צריכות לספק הערכות (לצורכי סיווג כהפרשה או כהתחייבות תלויה), גבוה יותר.

רביעית, לפי התקן, הפרשה לשינוי מבני תיתכן רק בהינתן תכנית פורמלית לאותו שינוי, וגם זאת רק כאשר הישות יצרה ציפייה תקפה (באמצעות מסירת הודעה או התחלת השינוי

שלפיהן מדובר בסיכוי ששיעורו יותר מ-75% או 80%, ואפילו סיכוי העולה על 95% (ראו למשל Renee Price & Wanda A. Wallace, *Probability and Materiality*, 71 CPA J. 18, 22 (2001)).

41 ראו FASB Interpretation No. 14: Reasonable Estimation of the Amount of a Loss ¶ 1 (Financial Accounting Standards Board, 2008) <http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=1175820920519&blobheader=application/pdf>

42 ס' 45 ל-IAS 37 מאפשר בסיטואציות מסוימות חישוב לפי ערך נוכחי; FAS 5 אינו מאפשר חישוב כזה. בארה"ב אין כל כך מודעות לביטוי ערך נומינלי וערך נוכחי משום ששם אין התייחסות לאינפלציה. על כן, חישוב נומינלי הוא ברירת המחדל (אלא אם נאמר אחרת).

43 ס' 36 ל-IAS 37.

44 אמנם על הנהלת הפירמה לבצע הערכת תוחלת של המחויבות כדי לקבוע, לצרכיה הפנימיים, את סכום ה"פרשה" שהייתה מוכנה לשלם לשם סילוק המחויבות, אולם הערכת התוחלת היא פנימית, והיא בבחינת שלב ביניים פנימי ובלתי מחייב לצורך הערכת הסכום שהפירמה הייתה מסכימה לשלם לצורך סילוק המחויבות.

45 ס' 26 ל-IAS 37.

בפועל) אצל אלה המושפעים מהתכנית שתבצע את השינוי המבני.⁴⁶ לעומת זאת בפרקטיקה שנהגה בישראל באשר לרישום החשבונאי בדוחות הכספיים היה נהוג להכיר בהפרשה לשינוי מבני לפי תכנית התאגיד, ללא התניה ביצירת ציפיות, אצל הצדדים המושפעים ממנה. פירוש הדבר כי כעת ההכרה בהפרשה שכזו תידחה עד אשר יתקיימו התנאים שלעיל. חמישית, בפרקטיקת הרישום החשבונאי בדוחות הכספיים בישראל היה מקובל להימנע מהכרה בהפרשה בגין מחויבויות כאשר ממילא צד שלישי, כגון חברות ביטוח, התחייב לשפות בגינן את הישות. זאת אף שבמצב שכזה ההתחייבות המידית עדיין רובצת לפתחה של הישות. לעומת זאת לפי התקן, כיסוי המחויבות בידי צד שלישי אינו רלוונטי להכרה בהפרשה (עם זאת ייתכן בהחלט שיהיה ניתן להכיר בנכס בגין זכות ההשבה בידי הצד השלישי הרלוונטי).⁴⁷

ד. הפרשות בדיני המס בישראל

1. המצב כיום

ראינו אפוא כי החשבונאות הפיננסית מחייבת את הישות המדווחת להכיר בהפרשות – ה"מכרסמות" ברווחיה ובנכסיה – עת מתייצבת החברה בפני משקיעיה. ברי אפוא כי מבחינת הצגתו של מצב החברה בפני משקיעיה ההפרשה היא בעוכרי החברה. אך מה כאשר תבוא בפני פקיד השומה? האם למצער תוכל כאן ליהנות דווקא מההפרשות שרשמה לתקופה בכך שיותר לה לנכותן מהכנסתה החייבת? האם יסכים פקיד השומה לנהוג בהפרשה – כאמור התחייבות תלויה – כאילו הייתה ככל התחייבות אחרת (כגון התחייבות שטרם נפרעה לספק בגין משלוח שנתקבל בחברה זה מכבר)? או, במונחים כלליים יותר, באיזו מידה נכונים דיני המס לעקוב אחר כללי החשבונאות באשר להפרשות, להתחייבויות תלויות ולנכסים תלויים?

בטרם נרחיב את הדיבור נאמר על מה לא נדבר כאן. ראשית, הטבות לעובדים. נזכיר כי מבחינת החשבונאות, אלה ממילא אינן בתחולת התקן. אך חשוב יותר לענייננו כעת, הפרשות סוציאליות למיניהן (למענק פרישה, פדיון דמי חופשה וכיו"ב), ובמקרה של חברה שבה לא יותר מחמישה בעלי שליטה, הפרשות בגין תשלומים למי מהם לא תותרנה בניכוי אלא רק במועד ההוצאה בפועל משום שכפי שנראה מיד, הדין בעניין התרתן בניכוי של הפרשות ככלל הוא יציר הפסיקה, ואילו סעיפים 18(א) ו-18(ב) לפקודה מתייחסים ספציפית להפרשות כאמור לעובדים ולבעלי שליטה וגוברים ככלל⁴⁸ על ההלכה הכללית בעניין.⁴⁹

46 שם, ס' 72.

47 שם, ס' 56.

48 היות שס' 18 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], הוא ההחגה מס' 17 לפקודה, אין לשלול אפריורית פרשנות לסעיף זה ברוח ע"א 1527/97 אינטרבילידינג חברה לבנין בע"מ נ' פקיד שומה ת"א 1, פ"ד נג(1) 699 (1999). השור גם ע"א 8569/06 מנהל מיסוי מקרקעין חיפה נ' פולטי, פ"ד סב(4) 280 (2008).

49 והנה, פסק הדין הישראלי הראשון בעניין הפרשות עסק דווקא בדיוק בעניין הפרשות סוציאליות: ע"א 190/58 פקיד השומה למפעלים גדולים נ' חברת "נקיד" בע"מ, פ"ד יג 1453 (1959). בעניין זה נפסק כי

שנית, חובות מסופקים. מעמדם של החובות המסופקים דומה למעמד ההטבות לעובדים, שכן הטיפול המיסוי בהם מוסדר בהסדר ספציפי – בגדרי סעיף 17(4) לפקודה. אנו מזכירים זאת כאן רק למען השלמות, שכן ממילא הטיפול בחובות מסופקים אינו בתחולת התקן.⁵⁰

דומה שנקודת המוצא המועילה ביותר להתחיל את הדיון בהפרשות בדיני המס בישראל היא ההחלטה בעניין אהרון ושות' בע"מ בבית המשפט המחוזי בחיפה,⁵¹ שם קיבל השופט ד"ר ביין את סיכום ההלכה בעניין, כפי שמופיע בספרו של אהרן נמדור.⁵² כך, התנאים להכרה בהפרשה הם:⁵³

- (א) לפי העקרונות החשבונאיים המקובלים ניתן לבצע הפרשה בגין החוב המותלה;
 (ב) לפי הפרקטיקה החשבונאית, ניתן לאמוד את סכום החוב;
 (ג) יש סיכוי סביר שבעתיד הקרוב יהפך החוב התלוי לחוב מוחלט.

כבוד השופט ד"ר ביין חזר על אלה בהחלטתו בעניין רמדו,⁵⁴ שם הוסיף מיד הבהרה לתנאי השלישי, ולפיה "[...] יש צורך בדרגת הסתברות גבוהה למדי, שאכן החוב יתגבש לכלל חוב ממשי ומוחלט".⁵⁵

מהי אפוא התכלית של אותם תנאים? ראשית, את מקומם של כללי החשבונאות בפסיקה המשפטית בכלל ובנושא ההתחייבות התלויות בפרט היטיבה לתאר השופטת ברכה אופיר-תום בפסק הדין בעניין גני עופר בניה והשקעות בע"מ,⁵⁶ שלפיו כללי החשבונאות יכולים לשמש בעיקר כלי עזר להבנת ההיבטים הכלכליים והחשבונאיים של סוגיות משפטיות, אך אין להם תוקף כשלעצמם.

באשר לתנאי השני (הדורש כי יהיה ניתן לאמוד את סכום החוב לפי החשבונאות) – דומה כי הוא נובע ישירות מהתנאי הראשון (הדורש כי יהיה ניתן לבצע הפרשה בגין החוב המותלה, לפי החשבונאות), שכן על פי כללי החשבונאות, אם אי אפשר לאמוד את סכום החוב, ודאי שאי אפשר להכיר בהפרשה לפי עקרונות חשבונאיים מקובלים.

יש להכיר לצורכי מס בהפרשה של מעסיק לתשלום דמי חופשה שנצברו לטובת העובדים. עם זאת קביעה זו באשר להפרשות לזכויות סוציאליות לא האריכו ימים, שכן סמוך לאחר פסיקה זו חוקק ס' 18(א) לפקודת מס הכנסה.

50 ס' 7 ל-37 IAS קובע כהאי לישנא: "תקן זה מגדיר הפרשות כהתחייבויות, שעיתוי פירעונן או סכומן אינו ודאי. במדינות מסוימות נעשה שימוש במונח 'הפרשה' גם בהקשר לפריטים כגון פחת, ירידת ערך נכסים וחובות מסופקים. אלה למעשה תיאומים לערך בספרים של נכסים אשר אינם נדונים בתקן זה".

51 עמ"ה (מחוזי חי') 85/83 אהרון ושות' בע"מ נ' פקיד שומה חיפה, מיסים א(2) ה-69, ה-78 (1987).

52 אהרן נמדור דיני מיסים (הדין המהותי) – מס הכנסה, מס חברות, מס רווחי הון 263 (1985).

53 עניין אהרון, לעיל ה"ש 51, פס' ז לפסק הדין.

54 עמ"ה (מחוזי חי') 157/89 רמדו בע"מ נ' פקיד שומה חיפה, מיסים ה(2) ה-68 (1991).

55 שם, בעמ' ה-74 (ההדגשה הוספה).

56 עמ"ה (מחוזי ת"א) 1175/99 גני עופר בניה והשקעות בע"מ נ' פקיד שומה תל-אביב-יפו 1, מיסים (יז) ה-70, ה-77 (2003).

באשר לתנאי השלישי, השופטת אופיר-תום תיארה בהמשך דבריה את הקשר בין כלל זה, העוסק בסיכוי הפיכתו של החוב לחוב מוחלט, לבין שני התנאים שקדמו לו. לדידה, הדרישה להוכחת הסתברות ממשית שהחוב ימומש, היא המשכו הישיר של התנאי השני (שעניינו דרישת רישום הפרשה במאזן מכוח כללי החשבונאות המקובלים). שכן תכליתם של שני התנאים היא להבטיח שהנישום לא ינכה מהכנסתו כספים, אשר הסיכוי להוצאתם אפסי.⁵⁷

בטרם נמשיך להרהר על משמעות שלושת התנאים להכרה בהפרשה, יש לציין כי במקום אחר⁵⁸ נוסף עוד תנאי והוא כי "קיימת התחייבות כלפי צד ג'". אשר לצורך בהתחייבות כלפי צד ג' נראה כי בצדק נמצא לנכון להוסיף שם תנאי זה לאור ההחלטה בעניין ארקיע.⁵⁹ באותו מקרה הפרשה התקופתית נעשתה לטובת עבודות שיפוץ למטוסים אשר היו עתידות להיעשות רק בתוך כמה שנים. כבוד השופט ויתקון, אשר רק שנים ספורות קודם לכן הייתה חוות דעתו דעת חוות דעת הרוב בבית המשפט העליון, בהחלטה בעניין פקיד השומה למפעלים גדולים נ' חברת "נקיד" להכיר לראשונה בהפרשות בדין הישראלי (לטובת הטבות סוציאליות),⁶⁰ שוב היה בחוות דעת הרוב – הפעם בדחותו את ההכרה בהפרשות. על שום מה הבחין בין שני המקרים? לדבריו, "התחייבות" משמעותה התחייבות כלפי אדם אחר לא כלפי הנישום עצמו. ובעיקר: "הפרשה, המיועדת לספק את הצורך בעתיד לא יכירנה מקומה בין פריטי ההוצאות שבחשבון הריווח וההפסד לענין מס הכנסה".⁶¹ רוצה לומר, אין דין התחייבות תלויה בגין הטבה לעובד פלוני כדין הפרשה לעלויות שיפוץ, אשר עשויות להשתלם לכל מכונאי שהוא. גם העובדה ש"דרישת השלטונות [היא] לשפץ מטוסים כתנאי

57 שם, בעמ' ה-78. להרחבה בעניין יישום כללים אלה בפסיקה ראו גם ע"א 1651/08 צביון בע"מ נ' ממונה מע"מ גוש דן (פורסם בנבו, 4.5.2010) (בעניין מע"מ); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1121-05 ג.פ.ח.מ. (עשר) בע"מ נ' פקיד שומה, היחידה הארצית לשומה (פורסם בנבו, 21.1.2010); עמ"ה (מחוזי ב"ש) 547/06 כדורי יצחק זקוטו קבלני בנין בע"מ נ' פקיד שומה אשקלון, מיסים כג(5) ה-236 (2009); ע"א 8131/06 אלישע בע"מ נ' פקיד השומה חיפה (פורסם בנבו, 29.3.2009); דנ"א 10334/06 החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים (פורסם בנבו, 26.10.2007); ע"א 6557/01 פז גז חברה לשיווק בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים, פ"ד סא(3) 413 (2006); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1146/99 די אנד ג' יבוא ושיווק מוצרי חשמל ואלקטרוניקה נ' פקיד שומה רחובות (פורסם בנבו, 21.10.2004); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1098/99 אורינט קולור, ייצור והפקה בע"מ נ' פקיד שומה תל-אביב-יפו 1 (פורסם בנבו, 13.3.2003); עמ"ה (מחוזי חי') 52/93 כפר ביאליק – כפר שיתופי להתישבות חקלאית בע"מ נ' פקיד שומה חיפה, מיסים ח(5) ה-120 (1994); עמ"ה (מחוזי חי') 13/93 הרמן נ' פקיד שומה חיפה, מיסים ח(2) ה-152 (1994).

58 החיים על פי IFRS – מדריך שימושי ליישום התקינה החשבונאית הבינלאומית 105 (המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות, פברואר 2008). ראו ע"א 600/75 תל רונן קבלנים ובונים בע"מ נ' פקיד השומה, תל אביב, פ"ד לא(2) 763, 768 (1977); ע"א 533/60 "ארקיע" קווי תעופה בישראל בע"מ נ' פקיד השומה ת"א 1, פ"ד טו 1533, 1538 (1961); ע"א 157/60 נקיד בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים, פ"ד יד (3) 2237, 2240 (1960); ע"א 3348/97 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' דיקלה חברה לניהול קרנות נאמנות בע"מ, פ"ד נו(1) 1, 10-12 (2000).

59 עניין ארקיע, לעיל ה"ש 58.

60 ראו לעיל ה"ש 49.

61 עניין ארקיע, לעיל ה"ש 58, בעמ' 1540.

לקבלת תעודת כשרות אווירית⁶², לא היה בה כדי להושיע. בקצרה, אין דין הפרשה גרידא כדין התחייבות תלויה. ומדוע בעצם? דומה שהמניע האמתי לאותה החלטה מסתתר במילים החותמות אותה:⁶³

אילו הכרנו בהפרשה כזאת כהוצאה לצורך מס הכנסה, לא היתה סיבה, מדוע לא יהא מותר לנישום לעשות הפרשה ליצירת קרן לשם כיסוי כל הפסד העתיד להתממש. למותר לציין שדבר זה אינו ניתן לנישום.

וממה נפשך? כלום לא נוכל לשים מבטחנו בכללי החשבונאות שלא תותרנה על פיהם הכרה בהפרשות ככל העולה על רוחו של הנישום – "לעשות הפרשה [...] לשם כיסוי כל הפסד"?

חשש דומה הובע בבית המשפט בעניין תל רונן⁶⁴ – חשש שמקורו, ככל הנראה, בחוסר אמון בדיווח החשבונאי. אמנם נכון, החשבונאות טומנת בחובה פתח למניפולציות, שאותו מכנה השופט ויתקון בפרשה דנן "פרצה הקוראת לגנב", אולם אף שנהוג כיום לומר כי "הנייר סופג הכול", דומה שבמידה רבה אין זה נכון באשר לדוחות כספיים מבוקרים הנתמכים, במקרים מסוימים, בדוחותיהם של מומחים בלתי תלויים,⁶⁵ ועל כך נרחיב בהמשך בדיון בדבר הדין הרצוי.

משילוב פסקי הדין בעניין ארקיע, רמדו ואהרון עולה כי בסוגיה זו ביכרה הפסיקה לסטות מהלכת העקיבה הנהוגה בדין הישראלי – לנתק במידת מה את הקשר שבין כללי החשבונאות המקובלים לבין דיני המס ולהתנות את ההכרה בהפרשה החשבונאית בדיני המס בארבעה תנאים נוספים, מלבד הדרישה כי ניתן לרשום בגין החוב המותלה הפרשה לפי כלל החשבונאות: (1) מדובר בהתחייבות כלפי צד ג; (2) לפי התקינה החשבונאית ניתן לאמוד את סכום החוב (כלל זה נספר בספרות ובפסיקה כאחד מארבעת התנאים אף על פי שכאמור אינו תנאי נוסף על הדרישה שההפרשה הוכרה ברישום החשבונאי); (3) יש הסתברות גבוהה למדי שאכן החוב יתגבש לכלל חוב ממשי ומוחלט; (4) בעתיד הקרוב.

כאן המקום לציין כי קיים חוסר אחידות בפסיקה באשר לתיאור הכללים להכרה בהוצאה בגין חוב מותלה, אולם ניתן לראות כי דרישות הפסיקה מעלות את הרף להכרה בהפרשה לצורכי מס. עניין זה נלמד משני מקורות – ראשית, מעצם העובדה שההכרה בהפרשה בדוחות החשבונאיים מתוארת בפסיקה רק כאחד התנאים להכרה בהוצאה בגין הפרשה;⁶⁶

62 ש.ס.

63 ש.ס.

64 ע"א 600/75 תל רונן קבלנים ובונים בע"מ נ' פקיד השומה, תל-אביב, פ"ד לא(2) 763, 768 (1977).

65 ראו ס' 38 ל-37 IAS.

66 ראו עניין החברה האמריקאית-ישראלית לגז, לעיל ה"ש 57, פס' 9 לפסק דינו של המשנה לנשיאה ריבלין. כן ראו לדוגמה קביעת התנאים בפסקי הדין המנחים בעניין זה: עניין פז גז, לעיל ה"ש 57; עניין ארקיע, לעיל ה"ש 58; עניין אלישע, לעיל ה"ש 57, פס' 21 לפסק דינו של המשנה לנשיאה ריבלין; ע"א 1124/03 גני עופר בניה והשקעות בע"מ נ' פקיד שומה ת"א 1, פ"ד נט(5) 313 (2005). ככלל, התנאים הנדרשים לניכוי "חוב תלוי" כהוצאה הם כדלהלן: האחד, הנישום מחויב לכלול את החובות התלויים כהפרשה במאזנו לפי עקרונות חשבונאיים מקובלים; השני, בהתבסס על כללי החשבונאות המקובלים

שנית, מהשימוש שנעשה בפסיקה בביטויים כגון "הסתברות גבוהה למדי" או "הסתברות קרובה לוודאי"⁶⁷ בשונה מהביטוי "סביר שיקרה", שעליו מבוססים כללי החשבונאות הישראלים טרם אימוץ ה-IFRS.⁶⁸

אף על פי שמבט ראשון נראה כי התנאים להכרה בהפרשה לצורכי מס מבוססים על כללי החשבונאות, למעשה הוסיפה הפסיקה מכשלות נוספות בפני הכרה בהפרשה חשבונאית בדיני המס, מלבד קיומה של התחייבות כלפי צד ג: העלאת רף ההסתברות הנדרש להתממשותו של הסיכון מרף ה"צפוי שיקרה" (כ-50%) של התקן ומרף ה"סביר שיקרה" (כ-70%)⁶⁹ שבפרקטיקה החשבונאית שקדמה לו ל"הסתברות גבוהה למדי"; דרישה כי הסיכון האמור יתממש בעתיד הקרוב.⁷⁰ אולם שתי דרישות אלה נותרו פלואידיות למדי.⁷¹

2. ההשלכות הצפויות מאימוץ התקינה הבין-לאומית

אימוצו של IAS 37 כבסיס לעריכת דוחות המס בישראל מעלה שאלות לא מעטות בדבר השפעתו האפשרית על ההכנסה החייבת במס.⁷² אחת הסיבות העיקריות לחוסר הוודאות

- ניתן להגיע לקביעה מוסמכת ומהימנה של סכום החובות התלויים; השלישי, קיימת מידה הסתברותית גבוהה, אך לא מוחלטת, שהחוב התלוי יהפוך לחוב מוחלט.
- 67 ראו לדוגמה ע"מ 1079-07 לוכסמבורג פמול בע"מ נ' פקיד שומה מפעלים גדולים (פורסם בנבו, 20.12.2013); ע"מ 51427-05-10 שרלין נ' פקיד שומה ירושלים (פורסם בנבו, 19.8.2013); עניין כדורי, לעיל ה"ש 57; עניין אלישע, לעיל ה"ש 57; עניין גני עופר, לעיל ה"ש 66; עניין תל רונן, לעיל ה"ש 64, בעמ' 767.
- 68 הפרקטיקה החשבונאית בישראל טרם אימוץ IAS 37 נשענה במידה רבה על התקינה האמריקאית. לכן משהעלה בית המשפט את הדרישה מ"סביר שיקרה" ל"הסתברות גבוהה" בפסקי דין טרם כניסתו לתוקף של IAS 37, דומה כי גם עלה רף ההסתברות מ-70%, כפי שבדרך כלל נתפס בכללים החשבונאיים בארצות הברית. ראו גם להלן ה"ש 71.
- 69 ראו לעיל ה"ש 40.
- 70 באשר למבחן ה"עתידי להתממש בעתיד הקרוב", מדברי השופט ארבל בעניין פז גז, לעיל ה"ש 57, פס' 49 לפסק דינה, עולה כי מבחן זה עשוי להיות חלק ממבחן רמת ההסתברות ולא מבחן עצמאי.
- 71 כך לדוגמה עולה מפסק דינה של השופטת ארבל (שם, פס' 38) באשר לרמת ההסתברות הנדרשת. אחרי סקירת ההלכות בעניין הכרה בחובות תלויים קובעת השופטת: "מכאן כי תקן החשבונאות הבינלאומי דורש רמת הסתברות של מעל 50% בלבד, בעוד התקן האמריקני דורש רמת הסתברות גבוהה יותר. נראה, כי הפסיקה הישראלית, על-פי הסקירה שלעיל, הולכת בדרכה של דרישת התקן האמריקני". להבנתנו, למרות חוסר הבהירות באשר לדרגת ההסתברות הנדרשת הפסיקה הישראלית אכן דורשת רמת הסתברות גבוהה מזו של התקן הבין-לאומי (יותר מ-50%), אך גם מזו של התקינה האמריקאית, ככל שזו מתייחסת לביטוי "סביר שיקרה" כסיכוי העולה על 70% או על 75%. זאת הן בשל הביטויים שבהם משתמשים בתי המשפט באשר לרמת ההסתברות (ומבלי לקבוע בשיעור ההסתברות) והן בשל העובדה שהכללים הקבועים בפסיקה להכרה בהוצאה בגין הפרשות החשבונאיות הם כללים נוספים על כללי הפרקטיקה החשבונאית, אשר עמדה בשנות המס שבהן נידונו ערעורי מס הכנסה על שיעור ההסתברות של התקינה בארצות הברית. כמו כן יצוין כי בעניין שרלין, לעיל ה"ש 67, נטה בית המשפט המחוזי, מבלי לקבוע מסמרות, לקבל את עמדת רשות המסים שלפיה מדובר בהסתברות שאינה נופלת מ-75%. להבנתנו, השימוש התדיר בביטויים כמו "הסתברות קרובה לוודאי" מעיד על הסתברות של כ-90%-95%.
- 72 כאמור, בסייג לביטולה או לאי-חידושה של הוראת השעה.

באשר להשפעת IAS 37 על חבות המס של החברות נעוצה בפער שבין תכליותיהם השונות של כללי החשבונאות וכללי המס: כללי החשבונאות – ובייחוד כללי התקינה הבינ-לאומית – מבקשים להציג נאמנה את מצבה הכלכלי האמתי של החברה,⁷³ ואילו כללי המס מבקשים להעשיר את אוצר המדינה לשם מימון שירותים ציבוריים וכן לשמש כלי לחלוקה מחודשת וצודקת של העושר או של אמצעי הייצור בחברה.⁷⁴ ברי כי לשם עמידה במטרות אלו (ובעיקר במטרה השנייה) מבקשת מערכת המס, בין היתר, לעמוד על המשמר פן יצליחו נישומים להפחית שלא כדין את חבותם. בענייננו החשש הוא שמא יכירו נישומים בהפרשות שאינן משקפות את מצבם הכלכלי האמתי. ואכן, נראה כי חשש זה הוא העומד מאחורי ההלכה הקיימת בסוגיית ההכרה בהפרשות החשבונאיות, המקשיחה את תנאי ההכרה בדיני המס לעומת אלו שבפרקטיקה החשבונאית המקובלת.⁷⁵

תכליות מתנגשות אלו, אשר הניגוד ביניהן יתבטא ביתר שאת עם תפוגת הוראת השעה וביסוס דוחות המס על הוראות התקינה הבינ-לאומית – המבכרת כאמור, עוד יותר מקודמתה, את הצגת מצבה הכלכלי המדויק של החברה – מעלות בין היתר את השאלות האלה: האם רצוי שרשויות המס יאמצו את גישת התקינה הבינ-לאומית בכל הנוגע להפרשות? האם הוצאות בגין הפרשות שיוכרו מכוח IAS 37 יוכרו כהוצאות לצורכי מס? האם ראוי שהוצאות אלו יוכרו בעת רישומן או במועד מאוחר יותר? האם ראוי כי כל הוצאה במסגרת IAS 37 תוכר כהוצאה? או שמא ראוי לערוך הבחנה סלקטיבית בין ההוצאות השונות במסגרת התקן לפי מהותן?

טרם נשיב לקושיות אלו נזכיר בקצרה את הקשר בין דיני המס לכללי החשבונאות. כאמור,⁷⁶ לא אחת עוקבים דיני המס אחר כללי החשבונאות. כך למשל סעיף 131(ב)(1) לפקודה מחייב את הנישום לצרף לדוח המס השנתי "מאזן וחשבון ריווח והפסד – אם הדוח מבוסס על מערכת חשבונות מלאה לפי שיטת החשבונאות הכפולה". אך אין זו הדוגמה היחידה. כך למשל בעניין השומרים⁷⁷ דן בית המשפט העליון בשאלת אופן הדיווח לצורכי מס – אם על בסיס מזומנים או על בסיס מצטבר – ונפסק כי ככלל, פקודת מס הכנסה מקבלת את כללי החשבונאות כל עוד הם אינם עומדים בסתירה עם מדיניות המס של המחוקק. דוגמה נוספת מצויה בסוגיית עיתוי ההכרה בהוצאות. בעניין זה קבע בית המשפט

73 ראו לדוגמה עמ"ה (מחוזי י-ם) 370/99 פנינת טל השקעות ובניה בע"מ נ' פקיד שומה ירושלים (פורסם בנבו, 26.11.2006); אבי נוב "תקן חשבונאות מס' 12 וחקיקת המס – הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו?!" רואה החשבון נא 271, 269 (2002).

74 ראו בין היתר אהרן ברק "פרשנות דיני המסים" משפטים כח 425, 434 (1997); יורם מרגליות "בחנית המלצות ועדת בן-בסט בראי מדיניות מיסים (Tax Policy)" מיסים יד (3) א-56 (2000) (להלן: מרגליות "ועדת בן-בסט"); יורם מרגליות "יישום חלקי ובעייתי של מודל מס הכנסה שלילי בישראל" צדק חלוקתי בישראל 283 (מנחם מאוטנר עורך, 2000); יוסף מ' אדרעי מבוא לתורת המסים – על מקורותיה, עקרונותיה, תכליתה והגיונה 11–13 (2008); יחזקאל פלומין "מיסוי כמכשיר לעידוד צמיחה" מיסים ב (1) א-1 (1988); אלפרד ויתקון ויעקב נאמן דיני מיסים: מסי הכנסה, עזבון ושבח 25–27 (1969).

75 לדיון נוסף בסוגיה והפניה למקורות נוספים ראו ע"א 3348/97 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' דיקלה חברה לניהול קרנות נאמנות בע"מ, פ"ד (נ) 1, פס" 7 לפסק דינו של השופט אנגלרד (2001).

76 ראו לעיל ה"ש 4.

77 שם.

העליון בעניין דיקלה חברה לניהול קרנות נאמנות⁷⁸ כי באין הוראות מחייבות בפקודה בדבר עיתוי הכרה בהוצאה יחולו כללי החשבונאות. אם כן, ההלכה השוררת בישראל היא כי דיני המס עוקבים אחר כללי החשבונאות – ככלל, אך לא בכל המקרים. ומה במקרה דנן? האם יעקבו דיני המס אחר כללי החשבונאות וכירו בהוצאות הנובעות מהכרה בהפרשות? על פני הדברים נראה כי התשובה לקושיה זו פשוטה היא – אם סירבו דיני המס להכיר בכל אחת ואחת מן ההפרשות שנרשמו לפי הפרקטיקה הישראלית והוסיפו על הוראותיה תנאים הנוגעים להסתברות התממשותה של ההוצאה ומועדה, הכיצד זה תשתנה גישתן עת תאומצנה הוראות התקינה הבין-לאומית המנמיכות את רף ההסתברות הנחוץ להכרה בהפרשה ביחס לפרקטיקה הישראלית? להלן נבקש לענות על שאלה זו משני היבטים:

ראשית, כאמור לעיל, הפערים בין הפרקטיקה הישראלית לבין הוראותיו של IAS 37 אינם מתמצים ברף ההסתברות האמור. התקינה הבין-לאומית אמנם מנמיכה את רף ההסתברות אשר על התחייבות לא ודאית לחצות כדי שתירשם כהפרשה, אך בה בעת היא גם מקטינה את היקף ההפרשה שתירשם מסכום ההתחייבות שצפוי שיתממש – אליבא דהפרקטיקה הישראלית – לסכום שהישות הייתה משלמת רציונלית כדי לסלק את המחויבות או להעבירה לצד שלישי.⁷⁹ נדגים זאת: לפי הפרקטיקה המקובלת, חברה המכירה בהפרשה בגין עלות התיקונים שתידרש במסגרת מתן אחריות למוצריה מחויבת להכיר בשיעור העלות הצפויה הנומינלית. בניגוד לכך, לפי הוראות התקן הבין-לאומי, על החברה ליישם את עקרון התוחלת, ובכך תכיר בהפרשה קטנה יותר.⁸⁰ לשם הפשטות נניח את מצב הדברים הזה:⁸¹ חברה מוכרת מוצרים עם אחריות לעלות התיקונים של ליקויים כלשהם בייצור שיתגלו בתוך ששת החודשים הראשונים לאחר הרכישה.

עלויות תיקון הליקויים הן אלה:

- ליקויים קלים בכל המוצרים שנמכרו, עלות התיקונים תהיה – 1,000,000 ש"ח.
- ליקויים חמורים בכל המוצרים שנמכרו, עלות התיקונים תהיה 4,000,000 ש"ח.

ניסיון העבר ותחזיות לעתיד מצביעות על ההסתברויות האלה להימצאות ליקויים בשנה הבאה:

- לא יהיו ליקויים – 75% מהמוצרים.
- ליקויים קלים – 20% מהמוצרים.
- ליקויים חמורים – 5% מהמוצרים.

78 עניין דיקלה, לעיל ה"ש 75, בעמ' 2.

79 יש לציין כי כאשר מדובר בפריט בודד, דרכי הטיפול בשתי התקינות מתלכדות. מבחינה פרקטית, סביר שרוב ההפרשות תיכנסנה להגדרת "קבוצה גדולה של פריטים", ולכן המשך הדין יתמקד בהן, כלומר בהנחה שסכום ההפרשה מחושב לפי עקרון התוחלת.

80 זאת ועוד, לפי ס' 45 ל-IAS 37, יש להכיר בערכו הנוכחי של התזרים השלילי החוזי, ואילו ה-FAS 5 מחייב הכרה בהפרשה בערכה הנומינלי, כאמור. בעקבות היוון התזרים היקף ההפרשה עשוי לקטון.

81 הדוגמה שלהלן מבוססת על הדוגמה שבס' 39 ל-IAS 37.

בהנחה שלפי התקן יש לרשום הפרשה בספרים בשל עלות התיקונים,⁸² הסכום שיוכר כהפרשה יהא זה: $400,000 \text{ ש"ח} = (4,000,000 \times 0.05) + (1,000,000 \times 0.2) + (0 \times 0.75)$.

עולה מן האמור, שברור שהמעבר מן הפרקטיקה הישראלית לתקינה הבין-לאומית יגדיל את מספר ההפרשות שבספרי החברות הנישומות, אך לא ברור כלל אם יהיה בו כדי להגדיל או להקטין את סכומן המצטבר – הוא ה"הפסד" של רשויות המס מאימוץ הוראות התקינה הבין-לאומית בסוגיה זו.

ומה בכך לענייננו? אימוץ התקן הבין-לאומי כבסיס לדוחות המס תוך הותרת ההלכה הקיימת – המקשיחה את כללי ההכרה בהפרשה לצורכי מס – יוביל לכך שהפער בין התקינות באשר למספר ההפרשות שיוכרו לא יתבטא כלל בדיני המס, כיוון שהתנאים העודפים שדורשת הפסיקה להכרה בהפרשות חשבונאיות ייוותרו על כנם. לעומת זאת הפער בכל הנוגע להיקף ההפרשות – נקודה שאינה זוכה לכל התייחסות בפסיקה הקיימת,⁸³ ולכן תוכרע לפי הוראות התקינה הנוהגת – יתבטא גם יתבטא. דהיינו, סביר להניח כי מספר ההפרשות שיוכרו בדיני המס לא ישתנה, אך היקפן של ההפרשות שיוכרו יצטמצם. משכך, ללא שינוי בהלכה הפסוקה נמצא עצמנו מגבילים את ההוצאות המותרות בניכוי בדין הישראלי, ובכך מעלים את שיעור מס החברות האפקטיבי, והכול בשל תמורות חשבונאיות כאלו או אחרות. ספק אם רצוי שכך ייקבעו שיעורי המס במדינת ישראל.⁸⁴

שנית, אימוץ התקינה הבין-לאומית, בישראל ובעולם, משקף שינוי מסוים באקלים הכלכלי-חשבונאי – הכרה בחשיבותו של דיווח חשבונאי-כלכלי המשקף נאמנה את מצבה של הישות המדווחת⁸⁵ על פני דבקות בערכים היסטוריים המאפיינים את התקינות המקומיות שקדמו לה ושנועדו לעמוד על המשמר מפני מניפולציות חשבונאיות. על פני הדברים שינוי אקלימי זה תואם במדויק את מטרותיהם של דיני המס, שהרי אחרי הכול, אם מטרתם של דיני מס הוגנים ושוויוניים אינה אלא למסות את רווחיהם הכלכליים האמתיים של הנישומים, האם לא ראוי שבשל השינוי האמור באקלים הכלכלי יאמצו הם לחיקם את הוראותיה של תקינה חשבונאית המבקשת להציג את מצבה הכלכלי המדויק של הישות המדווחת נכון ליום פרסום הדוחות?

82 לפי ס' 24 ל-37 IAS, כאשר קיימות כמה מחויבויות דומות (לדוגמה, אחריות בגין מוצרים או חוזים דומים), ההסתברות שיידרש תזרים שלילי לצורך סילוק תיקבע בבחינת סוג המחויבויות בשלמותו. אף כי הסבירות של הוצאה לצורך סילוק פריט יחיד כלשהו יכולה להיות קטנה, ברמת ההסתברות הנדרשת לצורך רישום הפרשה לפי התקן ייתכן שצפוי תזרים שלילי כלשהו של משאבים כדי לסלק את סוג המחויבויות בשלמותו.

83 להוציא אמרת אגב של השופט ארבל בעניין פז גז, לעיל ה"ש 57, פס' 43 לפסק הדין.
84 אמנם אימוץ התקינה הבין-לאומית שואף לקרב את החשבונאות כשפת העסקים לכלכלה שבבסיסה, אך אף אם היה ניתן לראות באימוץ מוחלט של התקינה כאמור כמקדם את העיקרון של "מס אמת", כידוע עיקרון חשוב זה ומיסוי על פי המהות הכלכלית אינם עיקרון שאין בלתו בדיני המס.

85 ראו Alan J. Auerbach, *Retrospective Capital Gains Taxation*, 81 AM. ECON. REV. 167 (1991); Edward J. McCaffery, *The Uneasy Case for Wealth Transfer Taxation*, 104 YALE L.J. 283 (1994).

כדי להשיב על שאלות אלו עלינו לבחון תחילה את הבסיס התאורטי והנורמטיבי של דיני המס, בישראל ובכלל. לכך נפנה כעת.

ה. המסגרת הנורמטיבית

1. הגדרת ההכנסה של הייג וסימונס ובסיס המס האידיאלי

דומה כי אין לך כיום דיון במסגרת התאורטית של דיני המס שאינו פותח בהגדרת הייג-סימונס למונח "מס על ההכנסה".⁸⁶ ומהי הכנסה לעניין הייג-סימונס? ההכנסה של נישום בכל תקופת מס שווה לצריכה בתוספת שינוי בעושר לתקופה.⁸⁷ על פני הדברים "הכנסה" (Income) כהגדרתה כאן רחוקה מרחק רב מה"הכנסה" המוכרת לנו והמבוססת על מדידת היקף הכספים שנכנסו לכיסו של הנישום. ראשית, אין נקודת המוצא לה בכספים אשר נכנסו לכיסו אלא דווקא באלה אשר הוצאו מתוכו (צריכה) או נחסכו בו. שנית, ה"הכנסה" כוללת גם שינויים בערכם של נכסים, הגם שטרם מומשו.

כיצד זה קורה שסך ה"צריכה ועליית ערכם של חסכוניות" הנישום מחד והגדרת ההכנסה המוכרת לנו – "הכנסות הנישום וכנגדן [...] הוצאותיו" מאידך מובילים למעשה לאותו סכום סופי – באופן ש"שתי השיטות הן, למעשה, שני צדדים של אותו מטבע"?⁸⁸ הרעיון פשוט: כל שקל שנכנס לכיסו של הנישום בתקופה נתונה – בניכוי הוצאות עסקיות שהוציא בייצור אותה הכנסה – עלה בגורלו אחד משניים: או שנצרך בידי הנישום או שנחסך – לשם צריכה עתידית. כלומר, אמנם הכנסה וצריכה הן נקודות מוצא הפוכות, אך הן מובילות במהרה לאותה תוצאה סופית.

שלישית, מדוע זה נאמר שירידה (או עלייה) בעושר כמוה כהוצאה (הכנסה)? למעשה, עליית ערך הנכס היא התעשרות שאינה שונה מההתעשרות שנובעת מהכנסה פְּרוֹתית במובן זה שבעקבותיה היכולת לצרוך עלתה. אמנם על מנת לצרוך את עליית הערך של נכס יש צורך לממשו, אולם עליית ערך הנכס עצמה מגדילה את יכולתנו לצרוך במקרים מסוימים, ולכל הפחות היא מספקת את כל שאר "טובות ההנאה" הנובעות מהתעשרות, כגון סטטוס וביטחון.⁸⁹

86 ראו Robert Murray Haig, *The Concept of Income – Economic and Legal Aspects*, in THE FEDERAL INCOME TAX 1, 27 (Robert Murray Haig ed., 1921); HENRY C. SIMONS, PERSONAL INCOME TAXATION: THE DEFINITION OF INCOME AS A PROBLEM OF FISCAL POLICY 50 (1938).

87 David A. Weisbach, *A Partial Mark-to-Market Tax System*, 53 TAX L. REV. 95 (1999).
88 איל שנהב "הטבות מס (Tax Expenditures) במערכת המס בישראל – היבטים משפטיים, היבטים כלכליים וקווים לרפורמה" מיסים יב(2) א-1, א-18 (1998).

89 יורם מרגליות "מיסוי מענק פרישה: סיווגו ושיעור המס הראוי" מיסים כ(3) א-21, א-26-א-27 (2006) (להלן: מרגליות "מיסוי מענק פרישה").

חשוב לציין כי אמנם שיטת מיסוי המבוססת על נוסחת הייג-סימונס נתפסת בקרב מלומדים שונים כנוסחה האידאלית של מיסוי הכנסה,⁹⁰ והיא קיימת אף ביסוד שיטת המס האמריקאית, אולם אין ולו מדינה אחת בעולם אשר מיישמת את נוסחת הייג-סימונס במלואה, ומדינות רבות, ובהן ישראל, אינן משתיתות את מערכת המס עליה, בעיקר בשל קשיים מעשיים שונים, הנובעים בעיקרם מהעובדה שהנוסחה מבקשת למסות גם עלייה בערך של נכסים שטרם נמכרו, כגון בעיית האומדן, המהימנות, הנזילות ואי-הוודאות, שבהן נדון בפרק הבא.

(א) הייג-סימונס וסוגיית הפרשות

אם כן, כיצד היה על דיני המס לנהוג בהפסדים בגין הפרשות, אם הגדרת הייג-סימונס הייתה נר לרגלינו?⁹¹ ברי כי על הערכה כלכלית אמיתית של עושרו של נישום להביא בחשבון לא רק את נכסיו והתחייבויותיו ה"ממשיים", כי אם גם נכסים והתחייבויות שערכם או עצם קיומם איננו ודאי. אחרי הכול, מהו שוויים ההוגן של נכס או של התחייבות אם לא שקלול של כל התזרימים האפשריים מהם, לפי הסתברויותיהם?⁹² משכך, נקל לראות כי בהערכת עושרו של מאן דהוא עלינו להתחשב גם בהתחייבויות הלא ודאיות שבהן הוא חב.⁹³

נדגים: נישום המחזיק בנכסים בשווי 1,000 ש"ח ואשר עומדת נגדו תובענה בסך 4,500 ש"ח שסיכויי הצלחתה הם 20%. הכיצד במצב דברים זה ניתן לומר כי עושרו של הנישום נמדד ב-1,000 ש"ח שעה שתוחלת התובענה העומדת נגדו – היינו ערכה הכלכלי, שוויה ההוגן של התחייבות זו – היא 900 ש"ח? ברי כי שיעור עושרו של הנישום בדוגמה זו הוא 100 ש"ח בלבד.

הנה כי כן, מהגדרת הייג-סימונס להכנסה נגזר בכירור כי בחישוב השינויים החייבים במס בעושרו של הנישום על מערכת המס להתחשב בכלל נכסיו והתחייבויותיו, לרבות אלו אשר התזרימים בגינם עדיין אינם ודאיים ואף כאשר ההסתברות להתממשותם נופלת מרף ההכרה שבתקינה החשבונאית.

ברם בכך לא תם הדיון. כאמור הגדרת הייג-סימונס אמנם נתפסת בקרב רבים כבסיס האידאלי למערכת מס ההכנסה, אך הלכה למעשה מעטות המדינות המיישמות אותה במלואה בשל הקשיים הרבים הגלומים בה. גם הדין הישראלי אינו מקבל את המשוואה

90 ראו לדוגמה יוסף אדרעי "דוקטרינת המקור – סוף הדרך; על הגדרת המונח 'הכנסה' בדין הישראלי הנוהג משפטים יז 25, 31 (1987); יוסף מ' אדרעי "בסיס מס כולל בישראל" משפטים יב 431 (1982).

91 כבר כעת יצוין כי אמנם נוסחת הייג-סימונס אינה מיושמת במלואה בשום מדינה, ובישראל אין היא מונחת ביסוד שיטת המס, אולם היעדר יישום השיטה נובע מקשיים פרקטיים יותר מסיבות נורמטיביות. בנוסף, דין המס הישראלי מושפע משיטת מיסוי התעשרות אף על פי שהיסטורית הוא מבוסס על שיטת המקורות (ראו שם, בעמ' 441-442, 445, 448).

92 לשם פשטות נתעלם מהצורך להוון את תוחלת התזרימים האפשריים.

93 להבנתנו, אין חולק כי מבחינה כלכלית עושרו של אדם נמדד גם על פי התחייבויותיו שאינן ודאיות, אלא שקיים ויכוח בשאלה אם אלה הן חלק מבסיס המס, קרי אם יש להתחשב בהתחייבויות מסוג זה בעת קביעת ההכנסה החייבת במס.

שלפיה כל שינוי בעושר הוא הכנסה חייבת במס. בקשיים אלו ובהשלכותיהם על עניינו נדון כעת.⁹⁴

אם כן, מדוע ברובן המכריע של המדינות המערביות הוחלט שלא להחיל את הגדרת הייג-סימונס ולהעדיף שיטות מיסוי אחרות, כגון שיטת המקור הנהוגה במחוזותינו? מהם הנימוקים נגד שימוש בהגדרת הייג-סימונס כבסיס המס? ומהי הרלוונטיות של נימוקים אלו לעניינו?

כבר כעת יודגש כי אף שהדין הישראלי בחר בשיטת המקורות ולא עקב אחר הגדרת הייג-סימונס, דומה כי בחינה מעמיקה של טעמיהם של המתנגדים לשיטת המיסוי המבוססת על נוסחת הייג-סימונס אינם מצדיקים שלילה גורפת של ההכרה בהפרשות.

(ב) בעיית האומדן

ראשית, הגדרת הייג-סימונס מחייבת כי כל שינוי בשוויו של כל נכס, באשר הוא, יהיה חייב במס. פירוש הדבר שיהיה אז על רשויות המס ללקט, לבדוק ולהחזיק באומדני שווי לכלל הנכסים של כלל הנישומים על מגוונם הרחב. העלויות והקשיים האדמיניסטרטיביים אשר יהיו כרוכים בכך ברורים מאליהם. סוגיה זו, של הקושי הטמון באומדן עליית ערכם של נכסים טרם מימושם, זכתה להתייחסות גם במקומותינו.⁹⁵

ומה בכך לעניינו? ככל שהקשיים האדמיניסטרטיביים והעלויות הכרוכות באומדן שוויים של נכסים שהתזרימים בגינם ידועים פחות או יותר מציבים משוכה גבוהה יותר, ואף בלתי עבירה, בפני יישומה של גישת הייג-סימונס, מקל וחומר שכך הדבר באשר להתחייבויות שהתזרימים בגינן אינם ודאיים. נקל לראות כי התחייבויות לא ודאיות כגון אלו מציבות קשיים רבים עד מאוד בפני מערכי השווי. כך למשל ברי כי הערכת שווייה של תובענה העומדת נגד נישום כרוכה לא רק במעבר על כתבי בידין שהוגשו במסגרתה – משימה לא פשוטה בפני עצמה – כי אם גם בהערכת אמינותם ומהימנותם של עדים, כמו גם הערכת הסיכויים שמא יעלו במהלכה מסמכים וראיות נוספות אשר טרם הוגשו.

ואכן, כך הדבר באשר לרבות מן ההתחייבויות הלא ודאיות אך לא באשר לכולן, ולכן אין הצדקה לדחייה גורפת של גישת הייג-סימונס בעניינו מטעם בעיה זו. אחדות מן הפרשות הנפוצות ביותר הנרשמות בספרי חברות הן הפרשות בגין אחריות למוצרים שנמכרו והחזרות מוצרים בידי לקוחות. שני מיני הפרשות אלו ניתנים לאמידה קלה וזולה יחסית בחברות ובבתי עסק בעלי ותק וניסיון, אשר יכולים להעריך מהימנה על בסיס ניסיונם ארוך השנים. גם רשויות המס תוכלנה להעריך בקלות יחסית את ערכן של ההתחייבויות האמורות על בסיס ביצועי העבר של החברות הללו, המשתקפים בדוחות המס שהגישו.

94 אף על פי שמדינות רבות ובהן ישראל אינן מיישמות את גישת הייג-סימונס, בעניין הפרשות אין טעמים איכותיים לחריגה מעצם העיקרון שהתוותה הגדרתם. עניין זה יפורט בהמשך במסגרת דיון בקשיים שמציבה גישת הייג-סימונס והשלכותיהם על עניינו.

95 ראו למשל אדרעי "בסיס מס כולל בישראל", לעיל ה"ש 90, בעמ' 458.

(ג) בעיית המהימנות

מכשלה נוספת בפני יישומה של גישת הייג-סימונס, הנגזרת במידת מה מבעיית האומדן, היא בעיית המהימנות. הערכות שווי של נכסים או התחייבויות, זולות וקלות לביצוע ככל שיהיו, עדיין תלויות בהשערות בדבר התפתחויות עתידיות. הבעייתיות בהישענות על השערות אלו – אשר שינוי קט בהן, כגון שינוי של פרומיל האחוז בשיעור ההיוון, יכול להוביל להבדלים ניכרים בתוצאת הערכת השווי – היא כי הערכת שווי של נכס או של התחייבות היא גמישה ותלויה רבות בהנחות המוצא של המעריך. אכן, "כל מי שנזקק אי פעם לשירותיו של שמאי יודע, כי שני שמאים בעלי השכלה זהה, שיעשו שימוש בטכניקות שמאות דומות, יכולים להגיע להערכות שונות משמעותית של שווי נכס, בהתאם לאינטרס של הלקוח המשלם להם".⁹⁶

בנסיבות אלו רב החשש שנישומים – ובייחוד נישומים שהם חברות פרטיות, אשר גם עליהן צפויה לחול התקינה הבין-לאומית בעתיד – יעוותו כלפי מעלה את הערכותיהם באשר לשוויין של ההתחייבויות הלא ודאיות שבהן הם חבים, על מנת לרשום הוצאות רבות ככל האפשר ולהפחית את חבות המס שלהם. לעומת זאת רשויות המס ישאפו תמיד להעריך מטה את שוויין של ההתחייבויות האמורות ואת הפערים שבין אומדני הנישומים לאומדני רשויות המס, על הקושי המובנה לברור מביניהם, יובילו בהכרח להתדיינות רבות, יקרות ומיותרות בבתי המשפט.⁹⁷

זאת ועוד, גמישותם של האומדנים דגן והפתח הרחב לביצוע מניפולציות בהם עלולים להוביל גם לפגיעה חמורה בשוויון בין הנישומים השונים. נישומים בעלי משאבים יוכלו להזמין ולהכין אומדנים מיטיבים במיוחד, ובכך לזכות בהטבות מס על חשבון נישומים החסרים את המשאבים הדרושים להזמין חוות דעת "מטעם".⁹⁸ עם זאת לטעמנו, כפי שיוסבר בהמשך,⁹⁹ ניתן להתמודד עם בעיה זו ולצמצם את השפעותיה. לכן אין להגיע למסקנה שנחוץ לשלול בשל כך את ההכרה בהפרשות שלילה גורפת.

(ד) בעיית אי-הוודאות

טיעון נוסף נגד גישת הייג-סימונס נעוץ באי-ודאותם של רווחים (והפסדים) לא ממומשים. לענייננו, יש לזכור כי שינויים בהערכות החברה באשר להתחייבויותיה הלא ודאיות עלולים להוביל לביטולן, המלא או החלקי, של הפרשות שנרשמו בעבר, וכך בפועל לעולם לא יסבול הנישום מן ההתחייבות שבגינה רשם הפרשה וזכה בהפחתת חבות המס שלו. למשל, חברה שרשמה הפרשה בגין אחריות למוצר חדש שייצרה על בסיס ניסיונה עם מוצרים קודמים, עלולה לגלות כי המוצר החדש עמיד יותר, וכי הוצאות האחריות בפועל

96 מרגליות "מיסוי מענק פרישה", לעיל ה"ש 89, בעמ' א-27.

97 אי-פרסום דוחות כספיים, אי-כפיפות לגופים רגולטוריים, כגון רשות ני"ע, ותדירות דיווח נמוכה יותר הם גורמים אשר מפחיתים את תמריץ החברות הפרטיות לדווח על מצבן הכספי נכוחה באמצעות דוחותיהן הכספיים.

98 יש לציין כי ייתכן שהיה ניתן להפחית בעיה זו דרך הגברת הפיקוח של רשות המסים, למשל בביצוע הערכות שווי תחת פיקוח שמאים עובדי הרשות או מעקב אחר שיעורי רווחיות מקובלים בענף.

99 ראו להלן פרק ז.

נמוכות מהערכותיה. בדומה לזה, גם הערכותיהן של חברות באשר לסיכויי הצלחתן של תובענות התלויות ועומדות נגדן ובאשר לסכומים שהיו מוכנות לשלם כדי לסלקן בפשרה, עלולות להשתנות מתקופה לתקופה לפי התפתחות התביעות. ברם משקלו של טיעון זה בענייננו אינו רב, שהרי היה ותבוטל הפרשה שהוכרה בעבר במועד עתידי כלשהו, ייאלץ הנישום לרשום רווחים בני מיסוי בגין ביטולה. אכן, ייתכן שבנסיבות אלו הנישום יפיק רווח מסוים מדחיית ההכרה בהכנסה שקוזה כנגד רישום ההפרשה.¹⁰⁰

(ה) בעיית הנזילות

טיעון נפוץ נוסף נגד יישומה של גישת הייג-סימונס בדיני המסים נעוץ בבעיית הנזילות הכרוכה במיסוי שינויים בעושרם של נישומים. מיסוי (והכרה בהוצאה) רווחים (והפסדים) לא ממומשים בעושרם של נישומים מותר את הנישום בלא המזומנים של תמורת המימוש. משכך, ייתכן שהנישום יתקשה לעמוד בתשלום המס, ובמקרים קיצוניים ייתכן אף שייאלץ למכור את הנכס, מכירה של ממש, כדי לעמוד בתשלום המס על עליית ערכו. אכן, ודאי לכך התכוון אדם סמית בכלל השלישי, ל"מס הטוב".¹⁰¹

אולם דומה כי במבט מעמיק בעיית ה"יכולת לשלם" אינה תקפה כלל ועיקר בכל הקשור לסוגיית ההפרשות. הכרה בהוצאות הנובעות מרישום הפרשות מכניסה מזומנים לכיסו הנישום ולא להפך, שהרי אף אם יכיר הנישום בעתיד ברווחים בגין ביטולה של הפרשה שנרשמה בעבר וימוסה בגין רווחים אלו, אין הוא צפוי להיקלע למצוקה תזרימית.¹⁰² לפיכך

100 ברי כי האפשרות עצמה לדחיית מס באמצעות הכרה בהפרשות עלולה לפתוח פתח לתכנוני מס ולמניפולציות חשבונאיות בשל "כלל הזהב" בתכנון מס שלפיו "מס שנדחה הוא מס שנחסך". זאת משום שהכרה בהפרשות כהוצאות מאפשרת תשואה עודפת מהמס שנחסך, וכן משום שהדחייה מאפשרת הקדמת הכרה בהפסדים, אשר יהיה ניתן לקזום כנגד רווחים עתידיים, בהתחשב בכך שהדין הישראלי אינו מאפשר, ככלל, קיזוז רטרואקטיבי של הפסדים עסקיים. יצוין כי לכאורה ניתן לטעון כי בעניין דמארי, להלן ה"ש 188, קבע בית המשפט חריג לכלל בדבר היעדר האפשרות לקיזוז לאחור במקרים מתאימים כדי להגשים צדק ולמנוע גרימת עוול. לדעתנו, מלבד הבעייתיות שבפסק הדין האמור והספק באשר לקביעת הלכה על בסיסו, דומה כי מצבים העומדים בתנאים שהציב שם בית המשפט יהיו חריגים ביותר.

101 אליבא דאדם סמית, "מס טוב" הוא מס העומד בארבעה תנאים: (1) שווה וצודק; (2) קבוע וודאי; (3) מתחשב בנישום; (4) יעיל בגבייה. משמעותו של הכלל השלישי (מתחשב בנישום) היא כי על כל מס להיגבות בעת או באופן הנוחים ביותר לנישום. להרחבה והפניות לדבריו של סמית, ראו להלן פרק ה.2.א.

102 נדגים זאת כך: חברה בעלת מחיר הון של 10% רוצה להכיר בהפרשה בדוחותיה הכספיים בסכום של 400 ש"ח (ערך נוכחי) בגין תביעה כלשהי אשר צפויה להיות מסולקת בעוד שנה מהיום. נניח כי שיעור מס החברות הוא 25%. לפי גישת הייג-סימונס, הוצאת ההפרשה תוכר כבר היום לצורכי מס, ולכן ייווצר לחברה מגן מס בשיעור $100 = 0.25 * 400$ ש"ח. החיסכון שמגולם במגן המס יושקע מחדש במחיר ההון של החברה, וכך בעוד שנה יהא תזרים המזומנים בגינו 110 ש"ח. כעת, אם יתברר כי התביעה נגד החברה כשלה, היא תכיר ברווח של 440 ש"ח ($400 * 1.1 = 440$). החברה תיאלץ לשלם עבור הרווח מס בשיעור 110 ש"ח. כפי שניתן לראות, החיסכון שנבע ממגן המס הספיק לתשלום המס בגין ביטול ההפרשה – הנה כי כן, לא יכולה להיווצר בעיית נזילות. יצוין כי במקרי קצה (שאינם משקפים את רעיון בעיית הנזילות בענייננו) ייתכנו מצבים שבהם מחיר ההון של החברה ירד בין מועד ההכרה בהפרשה ובין

בעיית הנזילות הגלומה ביישום נוסחת הייג-סימונס אינה רלוונטית לסוגיית ההפרשות, ואף יש בה כשלעצמה תמיכה ביישום השיטה בענייננו.

(ו) עקרון המימוש

בהמשך לאמור ביתר הפרק, דומה כי הגדרת הייג-סימונס עומדת בסתירה מסוימת לעקרון יסוד חשוב¹⁰³ בשיטת המיסוי הישראלית – עקרון המימוש.¹⁰⁴ לפי עקרון המימוש, ההוצאה אינה מוכרת כלל אלא במועד "הכרעת הדין" – כאשר נוצרה הלכה למעשה חבות התשלום – ולכן ההוצאה תוכר רק כאשר אי-הוודאות סביבה תוסר במלואה. רוצה לומר, יישום עקרון המימוש מונע דה פקטו הכרה בהפרשות.

דומה כי הרציונל המנחה לאימוץ עקרון המימוש הוא ככל הנראה העובדה כי מיסוי רווחים שאינם ממומשים מעלה קשיים שלמעשה הם שנדונו בפרקים הקודמים. כך, ההמתנה למימוש הרווחים מן הנכס שערכו עלה נותנת מענה לקושי בהערכת שיעור הרווח, דהיינו עקרון המימוש מספק פתרון לבעיית האומדן. בדומה לכך, עקרון המימוש נותן מענה למצבים שבהם הגידול בשווי של נכס איננו מלווה בעלייה בתזרים המזומנים של הנישום ולחשש שהנישום לא יוכל לשלם את המס למרות העלייה בעושרו ש"על הנייר", דהיינו עקרון המימוש משמש למעשה פתרון לבעיית הנזילות, ונראה שזוהי אף ההצדקה המרכזית לקיומו.¹⁰⁵

על פי האמור בפרקים הקודמים, דומה כי בעיות האומדן והנזילות אינן מצדיקות שלילה גורפת של ההכרה בהפרשות, ולכן נדמה שהגמשת עיקרון זה בעניין ההפרשות ספציפית איננה שלילית בהכרח. יתרה מזו, בחינה מעמיקה של עקרון המימוש דווקא מהצד של דחיית ההכרה בהכנסות יכולה להניב טעמים נוספים להגמשתו של עיקרון זה, ולו באשר לנכסים מסויימים:

ובין מועד תשלום המס, ולכן כאשר החברה תידרש לתשלום המס לאחר שיתברר כי ההפרשה לא התממשה, יחסר לה כסף לשלם. מקרים מסוג זה עשויים להתקיים כאשר החברה עוברת לכיוון של הפסד. במקרים אלו סביר להניח שממילא חבות המס שלה תקטן או תתאפס.

103 יש טענות אשר רואות בעקרון המימוש חלק מבסיס המס בשיטה הישראלית (ראו עמדת הנשיא ברק

בע"א 9715/03 הורוביץ נ' פקיד שומה ת"א 4, פ"ד נט(4) 360, 354 (2005)).

104 ניתן ללמוד על חשיבותו של עיקרון זה בדין הישראלי (כעיקרון חשוב שאינו בהכרח חלק מבסיס המס בישראל) בין היתר בע"א 217/65 כהן נ' פקיד השומה גוש דן, רמת-גן, פ"ד כ(2) 421, 435 (1966); ע"א 1804/05 אלוני נ' פקיד שומה כפר-סבא, פס' 31 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 31.1.2008).

105 ראו למשל אצל אדרעי "בסיס מס כולל בישראל", לעיל ה"ש 90, בעמ' 458: "ראוי לציין שני קשיים עיקריים לעניין מיסוי רווחים בלתי ממומשים. הקושי האחד נובע מקיומם של קשיי הערכת הרווח. הקושי השני קיים כאשר הגידול בשווי הנקי אינו מלווה בזרם מזומנים ועל כן ייתכנו מקרים שבהם הנישום לא יוכל לשלם את המס המגיע למרות הגידול שחל בעושרו [...]". ראו גם יורם מרגליות "מיסוי אופציות לעובדים: שילוב של מספר סוגיות יסוד במס הכנסה" מיסים טו(4) א-42, א-53 (2001): "מקובל להניח, כי אין זה סביר לצפות מכל נישומה ונישום לאמוד אחת לשנה את ערכם של נכסיהם ולשלם מס, אם עלו בערכם. כידוע, הדרך היחידה לדעת בוודאות את ערכו של נכס היא למכור אותו, ולכן בשל קשיי הערכת שווי, מקובל למסות את עליית ערכם של נכסים שבבעלות הנישום רק בעת שהוא מממש אותם. הנמקה נוספת היא כאמור קשיי נזילות. אם נחייב את הנישום לשלם מס בגין עליית ערך הנכס, בטרם מכר אותו, עלול הנישום להיאלץ למכור את הנכס על מנת לשלם את המס".

ראשית, בדרך כלל יישומו של עקרון המימוש מגלם הטבת מס ניכרת לנישום, השווקת את שיעור המס הסטטוטורי, ושקולה הלכה למעשה להלוואה ללא ריבית מרשויות המס.¹⁰⁶ שחיקת שיעור המס הסטטוטורי בעקבות עקרון המימוש רלוונטית בעיקרה להכנסות הוניות ה"ממומשות" לעתים רחוקות, ולא להכנסות שוטפות כגון הכנסות מעבודה או מעסק, ה"ממומשות" כל אימת שמשולמת משכורתו של השכיר או כל אימת שבית העסק מוכר שירות או מוצר. משכך, עקרון המימוש, על דחיית המס הגלומה בו, רלוונטי לרווחים מהשקעות הוניות בלבד. לעובדה זו השלכה רבה על זהותם של הנהנים מהטבת המס האמורה, שכן ככל ששיעור החיסכון, קרי השקעה בהון, מסך הכנסתו של נישום עולה,¹⁰⁷ כן גדלה הנאתו של הנישום מהטבת המס. נישומים עניים יותר נוטים לצרוך חלק גדול יותר מהכנסתם הפנויה, ובכך ליהנות פחות מההטבה הגלומה בעקרון המימוש. עולה מן האמור שהטבת המס הגלומה בעקרון המימוש בדרך כלל היא הטבת מס רגרגסיבית בעיקרה. שנית, קיים מה שנודע כ"אפקט הנעילה" (Lock-in Effect).¹⁰⁸ הידיעה שמימוש נכס יקים חבות מידית במס בגין רווחי הון אשר לעתים נצברו במהלך שנים ארוכות היא גורם מרתיע במימוש. אפקט זה פירושו פגיעה בעקרון הניטרליות והפסדי יעילות.¹⁰⁹ שלישית, לדידנו ראוי לתת את הדעת לשינוי באקלים הכלכלי, אשר בא לידי ביטוי בכללי ה-IFRS, ולהכיר בכך שהיצמדות דווקאית לעקרון המימוש מנציחה את דיני המסים כשיטה ארכאית שאינה צועדת עם ההתפתחויות בעולם הכלכלי. רביעית, עקרון המימוש אינו בבחינת "ייהרג ובל יעבור" בקרב שיטות מס שונות ברחבי העולם,¹¹⁰ ואף לא במערכת המס הישראלית.¹¹¹ למעשה, חרף עליית קרנו של עקרון

106 ראו אמיר גל ובעז שניצר "No Taxation without Realization?" – על מיסוי איגרות חוב קונצרניות המונפקות בניכיון" מיסים טז(2) א-72, א-74 (2002).

107 ראו Karen E. Dynan et al., *Do the Rich Save More?*, 112 J. POL. ECON. 397, 416-419 (2004).

108 להרחבה ולהצעת מודלים לפתרון ראו Peter Klein, *The Capital Gain Lock-in Effect and Equilibrium Returns*, 71 J. PUB. ECON. 355 (1999).

109 ראו Gerald E. Auten, *Capital Gains Taxation*, THE ENCYCLOPEDIA OF TAXATION & TAX POLICY 46 (Joseph J. Cordes et al. eds., 2005).

110 כפי שניתן ללמוד ממיסוי המבוסס על רכוש לא ממומש אשר עדיין מצוי בחלק ממדינות אירופה, במדינות בארצות הברית, במועצות מקומיות באוסטרליה ובנורווגיה ובפרובינציות קנדיה. ראו Glenn W. Fisher, *History of Property Taxes in the United States*, EH.NET ENCYCLOPEDIA (Robert Whaples ed., Sept. 30, 2002), <https://eh.net/encyclopedia/history-of-property-taxes-in-the-united-states>; *Planning & Building Services*, CITY OF MELBOURNE <http://www.melbourne.vic.gov.au/about-council/committees-meetings/meeting-archive/meetingagendaitemattachments/682/12279/agenda%20item%206.3.pdf> (last visited Nov. 08, 2016); *Residents' Rates*, CITY OF SYDNEY (last visited Dec. 1, 2015), <http://www.cityofsydney.nsw.gov.au/live/residents/rates>; Vidar Christiansen, *Norwegian Income Tax Reforms*, 2(3) CESIFO DICE REPORT 9, 11 (2004), available at <http://www.cesifo-group.de/DocDL/dicereport304-forum2.pdf>; *Provincial Land Tax*, ONTARIO MINISTRY OF FINANCE (last visited Oct. 10, 2016), <http://www.fin.gov.on.ca/en/tax/plt/index.html>; *Annual Property Tax: Rural Area*, PROVINCE OF BRITISH COLUMBIA (last visited Apr. 24, 2016), http://www.sbr.gov.bc.ca/business/Property_Taxes/Rural_Property_Tax/rpt.htm.

המימוש בדיני המס במדינות המפותחות במחצית השנייה של המאה העשרים, דווקא המעבר לתקינה הבין-לאומית הוביל מדינות מסוימות באיחוד האירופי, דוגמת הממלכה המאוחדת ואירלנד, לביטולו של עקרון המימוש בכל הנוגע לנכסים מסוימים – מכשירים פיננסיים המשוערכים לשוויים ההוגן כנגד רישום רווח (הפסד).¹¹² לדעתנו, אף סוגיית ההפרשות מצדיקה סטייה מסוימת מעקרון המימוש. עניין זה יוסבר בהמשך.¹¹³

מן המקובץ באשר לארבע הבעיות העיקריות ביישום גישת הייג-סימונס עולה כי הטעמים לדחיית השיטה כמכלול בשיטת המס הישראלית (ובכלל) אינם מצדיקים שלילה גורפת של ההכרה בהפרשות:

בעיית האומדן ובעיית המהימנות – הקשיים האדמיניסטרטיביים והעלויות הכרוכות באומדן שוויים של חלק מההתחייבויות הם שוליים וניתנים להערכה המצמצמת את אפשרות המניפולציות. כמו כן ניתן לצמצם את בעיית המהימנות באמצעות איזונים שונים, שיפורטו בהמשך.

בעיית הנזילות אינה רלוונטית לעניין ההפרשות. יתרה מזו, חסרונותיו של עקרון המימוש, שהוא הפתרון המקובל להימנעות מבעיה זו, עשויים להצדיק הכרה מיסויית בשינוי ערכם של נכסים מסוימים או בהתחייבויות לא ודאיות מסוימות.

בעיית אי-הוודאות – משקלה של בעיה זו בכל הנוגע להכרה מיסויית בהפרשות אינו רב, משום שניתן לצמצם את הבעיה באמצעות איזונים מסוימים (שיידונו בהמשך), ובהם אפשרות "תיקון" רטרואקטיבי.

2. המסגרת הנורמטיבית – מבט אל מעבר להייג-סימונס

עד כה דנו בהשלכות פגיעתה של הוראת השעה על דיני המס ובהשלכותיה של גישת הייג-סימונס לעניין הכרה בהפרשות חשבונאיות בדיני המס. אך גישת הייג-סימונס איננה הפריזמה היחידה שדרכה עלינו לבחון סוגיה זו. להלן נציג כמה נקודות מבט נוספות שיישקלו בטרם נגיע לכלל הכרעה.

(א) "המס הטוב"

נפתח אפוא בדיון קצר על אבן בוחן נורמטיבית נוספת לבחינתה של מערכת מס נתונה – מבחן "המס הטוב". את המונח הזה טבע אדם סמית, המוכר יותר כאבי מושג "היד הנעלמה" – ביסודה של גישת ה-*laissez-faire* בכלכלה. אליבא דסמית, קיימים ארבעה כללים (Maxims) למס טוב. אלה יובאו להלן אך בתכלית התמצות:¹¹⁴

111 לדוגמה, מס רכוש חל בישראל משנת המס 1961, מכוח חוק מס רכוש וקרן פיצויים, התשכ"א-1961, ושיעורו אופס לראשונה עבור שנת המס 2000 (ס' 14 לחוק מס שבח מקרקעין (תיקון מס' 45), התשנ"ט-1999, ס"ח 130, שתיקן את ס' 3 לחוק מס רכוש וקרן פיצויים, התשכ"א-1961).

112 ראו Taxes Consolidation Act 1997 § 76B(2), available at <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2005/act/5/enacted/en/pdf>.

113 ראו להלן פרק ה.2(ג).

114 ADAM SMITH, AN INQUIRY INTO THE NATURE AND CAUSES OF THE WEALTH OF NATIONS 423-425 (1776).

ראשית, על כל נתין לתרום לתמיכה בממשלתו, ככל הניתן, פרופורציונלית ליכולתו – להכנסותיו. חשיבותו של כלל זה בחלוקה שוויונית של נטל המס, אך הוא מבוסס גם על הנחת הבסיס שלפיה היכולת לשלם משקפת את הנאתו של היחיד מהשירותים הציבוריים שמספקת המדינה.¹¹⁵

שנית, על גובה המס הצפוי לכל נישום להיות ודאי ולא שרירותי, בהתייחס לעיתוי, לאופן ולכמות שבהם הוא משולם.¹¹⁶ ברי כי דרישה זו היא אך גילוי ספציפי של ערך משפטי ראשון במעלה: ודאות במשפט, הווה אומר: שהתוצאות המשפטיות של מעשיו של אדם תינתנה לחיזוי מראש. אף מחוץ להקשר הפיסקאלי זהו ערך קרדינלי גם במשפט הפרטי, ובמשפט הפלילי.¹¹⁷

שלישית, על כל מס להיגבות בעת או באופן שיהיו הנוחים ביותר לנישום. בפרפרזה למונחים המקובלים כיום, הכוונה לחפיפה מרבית בין בסיס מזומן לבין בסיס צבירה. הדוגמה שנתן סמית' בהקשר זה היא הטלת מס על הכנסות משכירות במועד שבו הכנסות השכירות בדרך כלל משולמות לנישום, ולא במועד אחר.¹¹⁸

רביעית, על כל מס להיות בנוי באופן שהוא נוטל מכיסי הנישום מעט ככל הניתן, מעבר להכנסות שמניב הוא לקופת המדינה.¹¹⁹ במה דברים אמורים? אל למס להצריך מנגנון גבייה מגושם ויקר, המכלה בעצמו את מרבית המסים שהוא גובה; אל למס להניא נישומים מלעסוק בעסקים העשויים לספק פרנסה לרבים אחרים; אל לקנסות המוטלים על אלה המבקשים להעלים מס להביא לחורבנם הכלכלי באופן שהקהילה לא תוכל להוסיף ליהנות מהונו של הנישום הנקנס; לסיום, אל לביקורי פקידיו השומה להיות כה תכופים עד שימיטו על הנישומים צרות מיותרות, טרדה או דיכוי.

מלומדים מאוחרים מסמית' הוסיפו על הקווים שסרטט לדמותו של המס הטוב. בין היתר נאמר כי יש חשיבות רבה מבחינה זו למידה שבה המס מקדם את מטרותיה של מערכת המס בכללותה: מימון מוצרים ציבוריים, חלוקה מחדש של העושר בחברה, הכוונת התנהגות וקידום מדיניות פיסקאלית.¹²⁰

115 בספרות המאוחרת לסמית', לעתים קרובות עקרון ההנאה משירותי המדינה הוא עיקרון חלופי לעקרון היכולת לשלם, אולם מעניינת התייחסותו של סמית' לעקרון היכולת לשלם כאינדיקטור טוב למידת ההנאה של הנישום מפעילות המדינה. ראו SMITH, לעיל ה"ש 114, בעמ' 423: "The subjects of every state ought to contribute towards the support of the government, as nearly as possible, in proportion to their respective abilities; that is, in proportion to the revenue which they respectively enjoy under the protection of the state. The expence of government to the individuals of a great nation is like the expence of management to the joint tenants of a great estate, who are all obliged to contribute in proportion to their respective interests in the estate"

116 שם, בעמ' 424.

117 ראו למשל John Braithwaite, *Rules and Principles: A Theory of Legal Certainty*, 27 AUSTL. J. LEGAL PHIL. 47 (2002). בדומה לזה, ראו ס' 1 לחוק העונשין, התשל"ז-1977; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms art. 7(1), Nov. 4, 1950, E.T.S. 5 בהם מעוגן עיקרון החוקיות במשפט הפלילי.

118 ראו SMITH, לעיל ה"ש 114, בעמ' 424.

119 שם, בעמ' 425.

120 ראו מרגליות 'ועדת בן-בסט', לעיל ה"ש 74, בעמ' א-56.

אך למול הגות ענפה זו דומה כי הדילמה שבה עסקנו עד כה צרה הרבה יותר. השאלה אם ראוי שהמדינה תכיר בכך כי גם התחייבויות שאינן ודאיות מקטינות את עושרו של הנישום אם לאו, נוגעת בבירור לכלל הרביעי של סמית',¹²¹ לעיל, אשר עניינו בין היתר בנטל על הנישום ובמשאבים הדרושים לתפעולה של מערכת המס, המכלים כבר עתה, לפי הערכות שונות, בין 10% ל-20% מסך המס הנגבה בישראל.¹²² נתון זה מטיל צל כבד על כל שינוי במערכת המס, אשר יוביל להעלאה נוספת בעלויות תפעולה של המערכת.

יוער בהקשר זה כי אל מול עלויות האומדן שיושתו על רשויות המס אם יכירו הכרה גורפת בכלל ההתחייבויות הלא ודאיות ובעלויות ההתדיינות המשפטית שתנבע מן הפערים הבלתי נמנעים בין הערכות הנישומים להערכות רשויות המס באשר לשוויין של ההתחייבויות האמורות, עומדות העלויות המוטלות על נישומים כל אימת שדיני המסים סוטים מהוראות התקינה החשבונאית הנוהגת. כל סטייה של חשבונאות המס מהחשבונאות הפיננסית – קרי כל התאמה של הרווח הנקי לפני מס לחישוב ההכנסה החייבת – פירושה עלויות נוספות לנישום. פירוש הדבר שכל סטייה שכזו עלולה לנגוד את הכלל הרביעי של סמית', ולפיכך עלינו לשאול עצמנו אם היא מוצדקת. במקרה זה: שמא עלויות התאמתו לצורכי מס של הרווח הנקי, בגין הפרשות שאינן מוכרות לצורכי מס, עולות על העלות החלופית של שומת ההתחייבויות דגן על ידי רשויות המס.

דומה דווקא שהתשובה לשאלה האחרונה ברורה: ודאי שעלויות האומדן וההתדיינות המשפטית, הנובעות מהכרה גורפת בהתחייבויות לא ודאיות, עולות על עלויות התאמת דוחותיהם של הנישומים. מה גם שהכרה גורפת כגון דא תחייב התאמה נוספת בדוחות המס, שהרי תכיר היא גם בהתחייבויות לא ודאיות אשר אינן מוכרות על ידי התקינה הבינ-לאומית (למשל, התחייבות תלויה שסיכויי התממשותה הם 49%).

ואולם, עלויות האומדן אינן בהכרח עלויות גבוהות. לדוגמה, בכל הנוגע לחברות ותיקות שבעניינן הצטבר מסד נתונים אמין למדי של העלויות השנתיות שלהן בגין התחייבויות תלויות שונות. כמו כן עלויות התאמת הדוחות מצטמצמות עד מאוד ככל שנכיר לצורכי מס בהתחייבויות שהסתברות למימושן גבוהה יחסית.

(ב) עקרון מס אמת

פריזמה נוספת שדרכה ראוי לבחון את ענייננו היא עקרון מס האמת, אשר אומץ כ"נשמת אפו" של החוק הפיסקאלי במספר לא מבוטל של פסקי דין בבתי המשפט בארץ.¹²³ עקרון

121 השלכותיה של הסוגיה שבה עסקינן הן בעיקר במישור העיתוי, ועל כן בראייה רחבה (החורגת מעקרון שנת המס), אין להכרה מיסויית בהפרשות השפעה מהותית על הכלל הראשון של סמית'. כך גם באשר לכלל השלישי, בייחוד בהתחשב בהיותה של משמעות הכרה בהפרשות לצורכי מס מבחינת הנישום למעשה דחיית תשלום מס, שהרי כאמור לעיל, אין להכרה בהפרשות השפעה על היכולת לשלם מס, מבחינת תורים מזומנים. באשר לכלל השני של סמית', ברי כי אם יימצא כי ראוי ליישם את התקן לצורכי מס, הרי שיישום כאמור יקבל ביטוי כנורמה ידועה מראש שתחולתה פרוספקטיבית.

122 השוו מרגליות "ועדת בן-בסט", לעיל ה"ש 74, בעמ' א-61.

123 ראו לדוגמה עניין אינטרביילדינג, לעיל ה"ש 48; רע"א 3527/96 דונין נ' מנהל מס רכוש – אזור חדרה, פ"ד נב(5) 385 (1998); ע"א 6722/99 מנהל מס ערך מוסף תל-אביב נ' משכנות כלל מגדלי הים התיכון בע"מ, פ"ד נח(3) 341 (2004); בג"ץ 1878/09 ארז נ' שר האוצר, פס' 25 לפסק דינה של השופטת

מס האמת משקף, בעיקרו, גישה כלכלית שלפיה חבות המס של הנישום תיקבע על בסיס הכנסתו הכלכלית האמתית.¹²⁴ על פי עיקרון זה, חישוב ההכנסה הכלכלית האמתית של הנישום יהיה לפי ההכנסות וההוצאות האמתיות של הנישום, גם אם אלו אינן זהות לחישוב לפי האומדנים והעקרונות שנקבעו בחקיקה ובהוראות מס הכנסה.¹²⁵

אם כך, מהי חשיבותו של עקרון מס האמת בענייננו? בכואנו לבחון את המצב הרצוי בדיני המס ואת הדרך הראויה לאימוץ התקינה הבין-לאומית בכלל ואת התקן הדין בהפרשות בפרט, עלינו להביא בחשבון את עקרונות מס האמת ואת מטרתו.

אימוץ התקינה הבין-לאומית מייצג בין היתר את אימוץ הגישה הכלכלית בעולם החשבונאות ומעבר מעולם של מונחים ועלויות היסטוריות לעולם של בחינת מצב הדברים כהווייתם, תוך שימת דגש על שוויים ה"אמתי" של הנכסים וההתחייבויות המתוארות מכוח התקינה הבין-לאומית. רציונל זה דומה בבסיסו לרציונל שבבסיס עקרון מס האמת. ה-IFRS בכלל ומדידה על פי עקרונות השווי ההוגן בפרט הם הכרעה של החשבונאות בין עקרון הרלוונטיות לבין עקרון השמרנות (מדידה לפי עלויות היסטוריות הכרוכות בעקרון המימוש הפיסקאלי) לטובת הראשון. למעשה, כל מהותם של כללי ה-IFRS היא לספק הכרה, מדידה, הצגה וגילוי באופן שמשקף את המציאות הכלכלית.¹²⁶ התקינה החשבונאית הבין-לאומית היא תוצאה של התייעצות נרחבת של מומחים בתחומי הכלכלה והחשבונאות. לכן דומה כי ניתן לומר כי לכל הפחות התקינה הבין-לאומית משקפת אמת כלכלית, וכל אימת שהיא דורשת אומדנים להצגתה של האמת הכלכלית, היא לכל הפחות מציגה אמת כלכלית "לשעתה".

אמנם ניתן למצוא בפסיקה התייחסויות לעקרון מס האמת דווקא ככזה שמוביל למסקנה שעקרון המימוש משקף תכלית של "מס אמת",¹²⁷ אולם לדעתנו תפיסות כאלה נובעות מבלבול מושגי בין התעשרות כלכלית אמיתית ובין הכנסה בפועל. כמו כן ניתן לראות

פרוקציה (פורסם בנבו, 13.7.2011); ע"א 1834/07 קרן נ' פקיד שומה גוש דן, פס' 48 לפסק דינו של השופט דנציגר (פורסם בנבו, 12.8.2012); ע"א 3721/12 תופאפ תעשיות נ' פקיד שומה, פס' 35 לפסק דינה של המשנה לנשיא (כתוארה אז) נאור (פורסם בנבו, 27.4.2014); עניין פז גז, לעיל ה"ש 57, פס' 33 לפסק דינה של השופטת ארבל; ע"א 9412/03 חזן נ' פקיד שומה, נתניה, פ"ד נט(5) 538, 554 (2005); ע"א 5245/04 מנהל מס שבח מקרקעין באר שבע נ' א.ר. אלירם בע"מ, פס' 9 לפסק דינה של השופטת חיות (פורסם בנבו, 24.10.2006).

124 ניתן לראות בעיקרון זה חלק מהגשמת התנאי הראשון של סמית'. באשר להגדרתו ולחשיבותו של עקרון "מס אמת" ראו לדוגמה ההפניות לפסיקה, שהובאו לעיל בה"ש 123.

125 על חשיבות מיסוי המבוסס על נתונים "אמתיים ומדויקים ככל הניתן" ראו לדוגמה ע"א 10800/06 סלמן נ' פקיד שומה טבריה (פורסם בנבו, 13.7.2011).

126 ראו גם עמדת ה-Financial Reporting Council באנגליה: Roger Marshall & Richard Fleck, *True and Fair*, (Financial Reporting Council, July 2011), <https://www.frc.org.uk/FRC-Documents/FRC/Paper-True-and-Fair.aspx>.

127 ראו למשל עניין סלמן, לעיל ה"ש 125, פס' 19 לפסק דינה של השופטת פרוקציה, כאן ספציפית לעניין ס' 88 לפקודת מס הכנסה: "תכליתה של הוראת חוק זו היא להביא לתוצאה של 'חיוב במס על רווח שמומש ולא על רווח שאינו קיים במציאות' [...]. בדומה להוראות רבות בפקודת מס הכנסה, כך גם ההוראה בסעיף 88 משקפת את התכלית הבסיסית של הפקודה – להביא לגביית מס אמת, המבוסס על נתונים אמיתיים ומדויקים ככל הניתן".

בהתייחסות מסוג זה בפסיקה משום העדפה של ודאות ההכנסה התזרימית על פני מס אמת, שהוא לכל הפחות מס "אמת לשעתה"¹²⁸. ההתייחסות המקובלת בפסיקה לקשר בין החשבונאות לדיני המס אף היא מלמדת שעקרון המימוש, הכרוך בעלות ההיסטורית, אינו מתיישב עם עקרון מס אמת, שכן לפי עקרון העקיבה, יש ליישם את כללי החשבונאות לצורכי מס מקום שלא קבוע דבר חקיקה ספציפי, ובלבד שמדובר בכללים חשבונאיים המבוססים על המהות הכלכלית האמתית של עסקאות,¹²⁹ בשונה מכללים חשבונאיים המבוססים על עקרון השמרנות החשבונאי.¹³⁰ לפיכך היות ששיטת השווי ההוגן מבטאת העדפה של החשבונאות את עקרון הרלוונטיות על פני עקרון השמרנות החשבונאי, לפי הגישה העקרונית של הפסיקה בישראל, שיטה זו מתיישבת עם עקרון מס אמת יותר משמתיישבת היא עם עקרון המימוש המבוסס על עקרון השמרנות החשבונאי, אשר איבד ממשקלו במסגרת ה-IFRS. בנוסף, אף מבחינה נורמטיבית ראוי להתבונן בחישוב על פי השווי ההוגן כמשקף אמת כלכלית, אם נתייחס ליכולת אמתית לשלם מס כמכלול האמצעים הכלכליים (ולא רק הכספיים) העומדים לרשותו של הנישום: יכולתו הכלכלית של נישום אשר סביר להניח שיידרש לשלם סכום מהותי ביחס להונו בעוד כמה שנים נמוכה בהווה מיכולתו של נישום אשר אין רובצת לפתחו כל תביעת חוב, כששאר התנאים בעניין הנישומים שווים. בהתאמה, הנישום הראשון יתקשה יותר ללוות כסף ממשקיעים או שיידרש לשלם ריבית גבוהה יותר על הלוואות שייטול, ולכן דומה כי יכולתו הפחותה לשלם מס אינה עניין ערטילאי כלל ועיקר.

מלבד האמור לעיל בדבר הקשר בין עקרון המימוש ובין מס אמת יש לבחון אם אימוץ רשויות המס את ה-37 IAS והכרה בהוצאות הנובעות מהפרשות בגין התחייבויות לא ודאיות לצורכי מס יקדמו את עקרון מס האמת או שמא יפגעו בעיקרון זה. אימוץ התקן יביא להכרה בהוצאות שטרם התהוו בפועל על ידי הנישום, שכן זה יצטרך להכיר בהוצאות בגין הפרשות הללו מיד עם עמידתן בתנאי ההכרה המפורטים לעיל וטרם התממשותן, מה שיוביל להכרה בהוצאה "על הנייר", הוצאה חשבונאית שאינה כרוכה בתזרים מזומנים שלילי בעת ההכרה בה.

128 השוו דברי השופטת ארבל בעניין פז גז, לעיל ה"ש 57, פס' 35 לפסק דינה: "[...] חוב מסוג זה מעורר מתח בין שני עקרונות: מחד, העיקרון הממסה את הכנסתו החייבת של הנישום. עיקרון זה תומך בהתרת ניכויים של חובות שאינם ודאיים על מנת שלא ייוצר מצב של מיסוי עודף של הכנסת הנישום. מנגד, מצוי העיקרון הבסיסי של תשלום מס אמת, אשר ניכוי חוב שבסופו של דבר לא יתממש עלול לפגוע בו".

129 ראו לדוגמה עניין חברת קבוצת השומרים, לעיל ה"ש 4; עמ"ה (מחוזי ת"א) 181/84 ברנשטיין נ' פקיד השומה ת"א 4, פ"מ התשמ"ט(1) 54 (1987); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1046/99 מקוב נ' פ"ש ת"א 4 (פורסם בנבו, 20.3.2002); עמ"ה (מחוזי ת"א) 43/95 החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים (פורסם בנבו, 7.9.2001); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1278/02 קר-פרי חולון בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים (פורסם בנבו, 14.11.2005); עמ"ה (מחוזי ת"א) 1059/98 צינומנטל בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים (פורסם בנבו, 27.2.2005).

130 עמ"ה (מחוזי ת"א) 1207/00 יעקבי יעקב ובניו בע"מ נ' פקיד שומה תל-אביב-יפו 3, מיסים יז(5) ה-244 (פורסם בנבו, 15.9.2003). אף הפסיקה בארצות הברית הלכה בדרך זו ומיעטה מתחולת עקרון העקיבה את הכללים החשבונאיים המבוססים על עקרון השמרנות (ראו משה שקל "על סיווג הפקדונות בעניין אמיראגז – הסתמכות על הלכה זרה שכלל אינה קיימת" מיסים (2) א-1, א-12 (2006)).

יתר על כן, קיים חשש שמא גמישותן של הערכות שוויין של התחייבויות לא ודאיות תפתח פתח רחב למניפולציות חשבונאיות כדי להפחית את חבות המס. חשוב להדגיש בעניין זה כי קיים פער בין חברות פרטיות לחברות ציבוריות באשר לחשיבות הדיווח הכספי: ¹³¹ מחד גיסא, מאחר שחברות פרטיות מעוניינות להשיא את רווחיהן הכלכליים, ¹³² יש להן תמריץ להפחית את חבות המס שלהן גם על חשבון מהימנות הדוחות החשבונאיים, ומאידך גיסא מטרתה העיקרית של חברה ציבורית היא להשיא את רווחיה החשבונאיים. ¹³³ הכרה בהפרשות אמנם מקטינה את חבות המס שלה, אך בה בעת מגדילה את הוצאותיה. משכך, הכרה גורפת בהפרשות תגרור בהכרח רווחים נמוכים יותר בדוחות הכספיים. מכאן ניתן להסיק כי ככלל, בשונה מחברות פרטיות, ניסיונות של חברות ציבוריות לפגוע בעקרון "מס אמת" בשימוש במניפולציות חשבונאיות, יהיו בסופו של דבר בעוכריהן.

בנסיבות הללו קשה להכריע אם עקרון מס האמת יוביל להכרה גורפת בהפרשות בדיני המס. מחד גיסא, הרציונל שמאחוריו – מיסוי הכנסתו הכלכלית האמתית של הנישום – עולה לדעתנו בקנה אחד עם מטרתה של התקינה הבין-לאומית ובייחוד של IAS 37, ומאידך גיסא יישום דווקני של התקן עלול ליצור תמריצים לסטות מעיקרון זה, בייחוד אצל חברות פרטיות, כפי שתואר לעיל.

(ג) סימטריה ושיקול העשרת אוצר המדינה

לאימוץ עקרונותיו של IAS 37 בפרט ולהגמשת עקרון המימוש בשיטת המס בכלל אפשר שתהיינה השלכות רחבות היקף על מערכת המס הישראלית ועל הכנסות המדינה ממסים. לדוגמה, הרחבת ההכרה בהפרשות כהוצאות המותרות בניכוי מההכנסה החייבת במס ללא הרחבת ההכרה בהכנסות לא ממומשות, משמעותה ההכרחית היא פגיעה באוצר המדינה. כמו כן הגמשת עקרון המימוש מעבר לנהוג יכולה להצדיק גם הכרה בהכנסות על בסיס רווחים לא ממומשים. ¹³⁴ היות שבין תכליותיו החשובות של המס מצויה גם התכלית

131 להרחבה ראו David C. Burgstahler et al., *The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms*, 81 ACCT. REV. 983 (2006).

132 להרחבה על ההבחנה בין רווח חשבונאי לרווח כלכלי ראו Masoud Zahedi Avval, *An Investigation of Similarities and Differences Between Economics and Accounting*, 10 LIFE SCI. J. 310 (2013).

133 מטרתיהן השונות של חברות פרטיות וציבוריות נובעות בעיקר מההבדלים שבין טווח המשקיעים בחברות אלה ובהבדלים הנובעים מחובת פרסום הדוחות לציבור. חברה ציבורית נדרשת בפרסום דוחותיה לציבור. תוצאות דוחותיה הכספיים יקבעו במידה רבה אם החברה תוכל לגייס הון מהציבור, אם בנקים יאותו לספק לחברה הלוואות, ואם ספקים ולקוחות יסמכו על יציבות החברה על מנת להיקשר עמה בהסכמים עסקיים. במסגרת שיקולים אלה הצגת התוצאות הכספיות בפני רשות המסים היא רק חלק משיקולי החברה. לעומת זאת החברה הפרטית אינה נדרשת לפרסם את דוחותיה הכספיים, וממילא היא אינה מעוניינת בגיוס הון מהציבור. לכן בחברות פרטיות שיקולי אופן הצגת התוצאות הכספיות מונעים בעיקר משיקולי מס.

134 דומה כי אותם רציונלים שבבסיס ההצעה להכיר בהפרשות רבות יותר מתקיימים גם באשר להכרה בהכנסות שאינן ודאיות, למשל: בסיס המס של הייג-סימונס חל באותה מידה על שני צדי המטבע, וכן הטיעון בדבר התאמה לעקרון מס האמת.

הראשונית של העשרת אוצר המדינה וקידום צדק חלוקתי, למהלך כזה צפויות להיות השלכות רוחב על המערכת הפיסקאלית בכללותה.

השלכות עומק והיבטים רחבים אלה של אימוץ עקרונות התקן דורשים דיון נוסף, ובשל קוצר היריעה אין מקום לדון בהם במסגרת זו. ואולם, בקצירת האומר יצוינו הטעמים להלן שיש בהם כדי להצדיק הגמשת עקרון המימוש בהקשר של הכרה בהפרשות לצורכי מס: ראשית, ניתן לשער כי הגמשה מסוימת של עקרון המימוש בהקשר של הכרה בהפרשות באופן של הורדת רף ההסתברות להכרה בהפרשה תוך צמצום היקף ההוצאה, לפי עקרונות IAS 37, לא תביא לפגיעה חמורה באוצר המדינה, אם בכלל, משום שאף אם כמות ההפרשות תגדל, הרי שהיקפן צפוי לקטון; שנית, עקרון המימוש אינו בבחינת "ייהרג ובל יעבור". כבר כיום מצויות בפקודה ובהלכה הפסיקתית סטיות מהעיקרון משיקולים שונים;¹³⁵ שלישית, במסגרת הגמשת עקרון המימוש, בשל האקלים הכלכלי והחשבונאי החדש שיצרו כללי ה-IFRS, אין לדעתנו מניעה מהגמשת עקרון המימוש גם באשר לצד ההכנסות בנושאים מסוימים. היות שכפי שצויין לעיל, להצמדות לעקרון המימוש יש מאפייני מיסוי רגרסיביים, עצם הגמשת העיקרון עשויה דווקא לקדם צדק חלוקתי;¹³⁶ רביעית, מערכת המס היא מארג של נורמות המשקפות הכרעה ואיזון של עקרונות שיטת המס. שאיפה לסימטרייה אבסולוטית וחשש מפני הפרת האיזון של שיטת המס הקיימת בכל מקרה של שינוי נורמה עלולים להביא לקיבעון ולמניעת התפתחות של הדין. לכן לא ראוי לשלול אפריורית נורמה פיסקאלית המתיישבת עם עקרונות "המס הטוב" רק משום שזו עלולה לפגוע לכאורה באוצר המדינה.

1. מבט השוואתי

טרם נבחן את השפעת אימוץ התקן במדינות השונות נרצה להבין את הרקע העובדתי-חשבונאי טרם אימוץ התקינה הבין-לאומית. הספרות מראה כי מדינות אירופה דוגמת צרפת, גרמניה ואיטליה הן מייצגות של החשבונאות השמרנית, הקונסרבטיבית.¹³⁷

135 ראו לדוגמה ע"א 510/80 פקיד שומה ירושלים נ' "דפוס המרכז, חברה להוצאה לאור בע"מ", פ"ד לו(4) 589, 601-602 (1982). שם נפסק כי בשל גילויי דעת של לשכת רואי החשבון בישראל יצא המחוקק מנקודת הנחה "מובנת מאליה" כי מועד החיוב של הכנסה מהפרשי שער בגין פיקדון במטבע חוץ הוא בשנת המס שבה הצטברו ולא בשנת מימוש הפיקדון. הלכה זו עוגנה מאוחר יותר בס' 88 לפקודת מס הכנסה.

136 בס' 4 לתזכיר החוק (לעיל ה"ש 9) שדן באימוץ התקינה הבין-לאומית ביני המס אכן מצויים שרידים של הגמשת עקרון המימוש גם בצד ההכנסות, בדומה לכללים החשבונאיים החדשים – כללי ה-IFRS – הנשענים על העדפת השווי ההוגן.

137 Begoña Giner & William Rees, *On the Asymmetric Recognition of Good and Bad News in France, Germany and the United Kingdom*, 28 J. BUS. FIN. & ACCT. 1285 (2001); Michele Bertoni & Bruno De Rosa, *Comprehensive Income, Fair Value, and Conservatism: A Conceptual Framework for Reporting Financial Performance* (5th Int'l conf. "Eur. Integrations, Competition & Cooperation", Mar. 25, 2013), available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2239303; Irena Jindrichovska & Stuart McLeay, *Accounting*

הגישה השמרנית דוגלת בין היתר בשימוש בגישת העלות ההיסטורית בהערכת שווי נכסים ומכוונת למנוע ככל הניתן הערכת נכסים ביתר, שיכולה להוביל להטעיית המשקיעים וכן לחלוקת דיבידנדים על בסיס יתרות הנובעות מהערכות יתר של נכסי החברה. אם כך, ניתן לצפות כי לאימוץ התקינה הבין-לאומית, הדוגלת בגישה הכלכלית, ולאימוץ גישת השווי ההוגן בהערכת נכסים והתחייבויות, המופיעה במספר לא מבוטל של תקנים בין-לאומיים, תהיה השפעה מהותית הן על החברות ועורכי הדוחות והן על משתמשי הדוחות במדינות אלה. להלן נביא ניתוח פרטני של השלכות אימוץ התקינה הבין-לאומית בכלל ושל התקן בפרט בכמה מדינות, הן באירופה והן מחוצה לה.

1. הממלכה המאוחדת

בממלכה המאוחדת הרווחים בדוחות הכספיים משמשים נקודת המוצא בקביעת ההכנסה החייבת במס,¹³⁸ כפי שקורה במדינות רבות אחרות (כאמור, בהן גם ישראל). עם זאת דיני המס בממלכה הבריטית מצויים על הסקאלה בין העקיבה הסלקטיבית¹³⁹ ובין הגישה הדואלית, ואילו את ישראל ניתן למקם בין גישת העקיבה לבין הגישה הסלקטיבית.¹⁴⁰ אשר לאימוץ התקינה הבין-לאומית באיחוד האירופי, זה משתקף הן בחקיקה הבריטית העוסקת בדיני החברות¹⁴¹ והן בזו העוסקת בדיני המסים.¹⁴²

מעניין במיוחד לשים לב שבין היתר נקבע כי מקום שבו לא אימצה המועצה האירופית תקן בין-לאומי כזה או אחר כלשונו אלא בשינויים ("with modifications"), הישות המדווחת רשאית לבחור בין התקן במקורו לבין התקן באותם השינויים.¹⁴³ במקור התייחסה הוראה זו לסיטואציה שבה תקן בין-לאומי מסוים לא אומץ כלל במועצה הבין-לאומית, ובמקרה שכזה הבררה שהותרה הייתה בין התקן שלא אומץ לבין התקן המקביל לו בתקינה הבריטית.¹⁴⁴

for Good News and Accounting for Bad News: Some Empirical Evidence from The Czech Republic, 14 EUR. ACCT. REV. 635 (2005)

138 ראו למשל [1926] 11 TC 508, 513 (Inspector of Taxes), *Lothian Chemical Co. Ltd. v. Rogers*, Income Tax (Trading and Other Income) Act 2005, c. 5, § 25.

139 לפי גישת העקיבה הסלקטיבית, נקודת המוצא היא כי ככלל דיני המס עוקבים אחרי הכללים החשבונאיים אלא אם נקבע אחרת בחקיקה.

140 ראו לעיל הסקאלה בפרק ב.1.

141 תחילה עודכן חוק החברות אשר היה בתוקף אותה עת, Companies Act 1985, c. 6, לפי ה- Companies Act 1985 (International Accounting Standards and Other Accounting Amendments) Regulations 2004, SI 2004/2947. לאחר מכן נחקק חוק החברות החדש, Companies Act 2006, c. 46, מלכתחילה בהתייחסות לתקינה הבין-לאומית (ראו שם, ס' 395).

142 באמצעות חוקי התקציב הבריטיים. ראו למשל Finance Act, 2006, c. 25, § 50; Finance Act 2004, c. 12, § 50; Finance Act, 2006, c. 25, Sch. 15, §§ 1-2.

143 Finance Act 2005, c. 7, sch. 4, § 49.

144 Finance Act 2004, לעיל ה"ש 142, ס' 50(3).

מן הכלל אל הפרט, כיצד קלטה הממלכה המאוחדת את התקן הבין-לאומי בדבר הפרשות? על פי עמדת רשויות המס בבריטניה,¹⁴⁵ הפרשות תותרנה בניכוי לצורכי מס אם הן עומדות בתנאים להלן: ראשית, נדרש כי ההפרשה בהווה תיוחס להוצאה פרוטית מותרת בניכוי. כלומר, מאחר שהפרשה נוצרת בעקבות הקדמת הוצאה עתידית, יש לוודא כי אין מדובר בהוצאה אשר בלאו הכי לא הייתה ניתנת לניכוי.¹⁴⁶ שנית, על ההפרשה להלוּם את הכללים בתקן FRS 12 (להלן: FRS 12).¹⁴⁷ תקן זה זהה כמעט לחלוטין לתקן IAS 37, לבד מהיות הראשון מכיל הדרכות נוספות בנוגע לקביעת שיעור ההיוון והאופן שבו יש להכיר בנכס.¹⁴⁸ שלישיית, יש לוודא כי אין סתירה עם חוק או עם כלל סטטוטורי השורר בעת שבה ההוצאה מותרת בניכוי. לסיום, נדרש כי ההפרשה תיאמד ברמת דיוק מספקת.¹⁴⁹ את רמת הדיוק הזאת יבחנו פקידי השומה ופקחי המס, אשר רשאים להציע אומדן חלופי במקרה שהם סבורים כי הנישום לא הפעיל שיקול דעת סביר בקבעו את האומדן הראשוני. כלומר, הדין הפיסקאלי באנגליה מקבל את ההכרה בהפרשה לצורכי מס בתנאים מסוימים, כאשר מערכת האיזונים של הדין האנגלי למניעת מניפולציות נשמרת באמצעות ביקורת של רשות המסים ועקיבה אחר הכלל החשבונאי. להבנתנו, האיזונים שמצא המחוקק האנגלי מבוססים במידה רבה על אמינות הדיווחים החשבונאיים. בהיבט זה הדין האנגלי הולך בכיוון דומה לזה אשר יוצע בפרק הבא במאמר זה, אלא שבהתחשב בדין הקיים בישראל ובתנאי הארץ ויושביה, עדיף לדעתנו לקבוע כללים משפטיים ברורים ולא להסתפק בביקורת מצד פקיד השומה ומפקחי המס, כפי שיפורט בהמשך.

2. ארצות הברית

כאמור לעיל, בארצות הברית עדיין לא חלה התקינה הבין-לאומית. להלן כמה פערים עיקריים בין התקינה בארצות הברית לבין התקינה הבין-לאומית:¹⁵⁰

145 כפי שמתבטאת ב-BIM46500, מקבץ חוזרי מס הכנסה הבריטי שדנים בהפרשות (– BIM46500 *Specific Deductions: Provisions*, HM REVENUE & CUSTOMS INTERNAL MANUAL: BUSINESS INCOME MANUAL (last visited Apr. 27, 2016), <http://www.hmrc.gov.uk/manuals/bimmanual/bim46500.htm>).

146 דוגמה לדיון בסוגיה זו בפסק דין בריטי ניתן למצוא בעניין R.T.Z. Oil & Gas Ltd. v. Elliss (Inspector of Taxes), [1987] 1 WLR 1442 (Ch) BIM46510 (– BIM46510 *Specific Deductions: Provisions: Allowability for Tax*, HM REVENUE & CUSTOMS INTERNAL MANUAL: BUSINESS INCOME MANUAL (last visited Apr. 27, 2016), <https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/business-income-manual/bim46510>).

147 ראו *Financial Reporting Standard 12: Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets* (Accounting Standards Board, Sep. 1998), <http://frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/FRS-12-Provisions,-Contingent-Liabilities-and-Cont-File.pdf>.

148 ראו לדוגמה ס' 47–50 ל-FRS 12. לפירוט בעניין זה ראו Howard Cooke, *FRS 12: Guidance on Implementation for Corporate Real Estate Managers*, 6 J. CORP. REAL EST. 309 (2004).

149 לפירוט ראו BIM46555 – *Specific Deductions: Provisions: Allowability For Tax: Accuracy*, HM REVENUE & CUSTOMS INTERNAL MANUAL: BUSINESS INCOME MANUAL, <http://www.hmrc.gov.uk/manuals/bimmanual/bim46555.htm>.

150 ראו תקן IAS 37, לעיל ה"ש 10; תקן FAS 5, לעיל ה"ש 37; STEVEN E. SHAMROCK, IFRS AND US GAAP: A COMPREHENSIVE COMPARISON 25 (2012).

US-GAAP	IFRS	
רמת הסתברות גבוהה יותר, בפרקטיקה מקובל לדרוש 70% ומעלה. ¹⁵¹	הסתברות גדולה מ-50%	סף הסתברות לצורך הכרה בהפרשה
בניגוד ל-IFRS, אין להוון הפרשות אלא במקרים מסוימים בלבד. בנוסף, שיעור ההיוון עלול להיות שונה גם כן.	יש להוון אך ורק כאשר ערך הזמן חשוב. במקרה כזה, שיעור ההיוון חייב להיות שיעור לפני מס המשקף הערכות שוק שוטפות בנוגע לערך הזמן של הכסף והסיכונים הספציפיים להתחייבות.	ערך נוכחי
כאשר יש רצף של תוצאות אפשריות שכולן אפשריות באותה מידה, יש להשתמש בגבול התחתון של התחום.	כאשר יש רצף של תוצאות שכולן אפשריות באותה מידה, יש להשתמש בחציון.	מדידה

מבחינת המס הפדרלי בארצות הברית ראוי לציין כי הרווחים החשבונאיים אינם משמשים נקודת המוצא לקביעת ההכנסה החייבת, ועל כן ארצות הברית ממוקמת בקצה הקיצוני של הסקאלה ומחילה את הגישה הדואלית בדיני המס. חבות המס נקבעת לפי מערכת נפרדת של כללי חשבונאות מס, ולפיכך שינויים בכללי החשבונאות המקובלים אינם צפויים לגרום שינויים ניכרים בחבות במס, אם בכלל.

ככלל, רשויות המס בארצות הברית אינן מתירות בניכוי הוצאות הנובעות מהכרה בהתחייבויות שאינן ודאיות. המבחן המנחה בכל הנוגע להכרה בהוצאות הוא "all events test". מבחן זה הוגדר היטב בפסק דינו¹⁵² של בית המשפט העליון בארצות הברית בפרשת *Hughes Properties*, ולפיו כדי שיהיה אפשר להחשיב את ההוצאה כהוצאה "נגרמה" לצורכי מס ההכנסה, על ההתחייבות להיות קבועה ומוחלטת.¹⁵³ קביעה זו מונעת, בהגדרה, הכרה בהוצאות לצורכי מס בגין התחייבויות לא ודאיות. הדין בארצות הברית קובע כי תחת דיווח על בסיס מצטבר לצורכי מס, כל עוד קיימת מידה מסוימת של אי-ודאות בדבר קיומה של התחייבות, אי אפשר לנכות את ההוצאה בגינה לצורכי מס. דומה כי ההסתמכות על מבחן ה-"all events test" היא טכנית ופורמליסטית, ללא דיון מעמיק ברציונלים שבהחלת מבחן זה על שאלת ההכרה בהפרשות ועל השלכות יישום המבחן על עקרונות של צדק ומס אמת. גישה כזו אינה הולמת את הדין הישראלי אשר עקרון מס אמת הוא נר לרגליו.

לדעתנו, לא ראוי לאמץ את גישת הדין בארצות הברית ולו בשל ההבדל הקונספטואלי באשר למידת הקשר בין החשבונאות לדיני המס הקיים בין שתי המדינות, ובעיקר בשל הפגיעה החריפה של התעלמות מהתחייבויות תלויות בעקרון מס האמת. הואיל ובארצות הברית עצמת הקשר בין כללי החשבונאות ובין הדין הפיסקאלי נמוכה למדי ושונה מאוד מעצמת הקשר המקובלת בישראל, אל לנו להזדרז ולאמץ את הדין האמריקאי בעניין הפרשות.

151 ראו לעיל ה"ש 40.

152 *United States v. Hughes Properties, Inc.*, 476 U.S. 593 (1986).

153 שם, בעמ' 600.

3. סינגפור

הגוף האמון על פרסום תקנים חשבונאיים בסינגפור (SFRS)¹⁵⁴ הוא ה-ASC (Accounting Standards Council).¹⁵⁵ כיום תקני SFRS מבוססים ברובם על התקנים הבינ-לאומיים¹⁵⁶ בשינויים מסוימים. בעתיד אלה צפויים להתלכד.¹⁵⁷ כך תקן SFRS 37 הסינגפורי, העוסק בהפרשות ובהתחייבויות תלויות, זהה למקבילו בתקינה הבינ-לאומית, IAS 37. כמו כן יצוין כי בסינגפור, כמו במדינות רבות אחרות, הרווחים בדוחות הכספיים משמשים נקודת המוצא בקביעת ההכנסה החייבת במס,¹⁵⁸ עם זאת דומה כי מערכת המס הסינגפורית מחילה שיטה דואליסטית למדי בכל הנוגע לקביעת ההכנסה החייבת במס ובעיקר בכל הנוגע לעיתוייה.¹⁵⁹

ומה באשר להכרה בהפרשות לצורך חישוב חבות המס? סעיף 14(1) לחוק מס הכנסה בסינגפור קובע¹⁶⁰ כי כאשר החברה הנישומה מבקשת לנכות הוצאה, עליה לוודא כי היא עומדת בשני התנאים האלה: ראשית, ההוצאות שימשו לשם ייצור הכנסה, כלומר הוצאו במהלך העסקים הרגיל של החברה; שנית, יש לוודא כי ההוצאה כבר התהוותה. משום כך התנאי האחרון מונע הכרה בהוצאות בגין הפרשות והתחייבויות תלויות, שכן מדובר בהקדמת הכרה בהוצאה עתידית, אשר עדיין לא התהוותה.¹⁶¹ יתר על כן, עמדת רשויות

154 ראו *Singapore Financial Reporting Standards*, INST. SING. CHARTERED ACCT., <http://isca.org.sg/tkc/fr/financial-reporting-standards/singapore/singapore-financial-reporting-standards/>

Accounting Standards Act of 2007, ch. 2B, art. 3, 8

155 יש לציין כי חברות רשאיות לערוך את דוחותיהן לפי התקינה הבינ-לאומית (ולא התקינה הסינגפורית) בכפוף לאישורם של הגופים הרלוונטיים. בנוסף, חברות דואליות רשאיות לדווח לפי התקינה הבינ-לאומית, ללא אישור מיוחד, אם הן נדרשות לעשות כן לפי כללי המסחר בבורסת המדינה האחרת; ראו נייר עמדה של קרן IFRS בנוגע ליישום כללי ה-IFRS בסינגפור: *IFRS Application Around the World, Jurisdictional Profile: Singapore*, IFRS FOUNDATION (Jun. 16, 2016), <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/Jurisdiction-profiles/Singapore-IFRS-Profile.pdf>

157 ראו פרסום באתר מועצת התקינה החשבונאית: *Press Release: The Accounting Standards Council Completes Its Review of the Plans for Full Convergence with the International Financial Reporting Standards for Singapore Listed Companies*, ACCOUNTING STANDARDS COUNCIL SINGAPORE (Mar. 2, 2012), http://www.asc.gov.sg/press_release_02032012

158 ראו הוראות הכנת דוח התאמה למס באתר רשות המס של סינגפור (*Preparing a Tax Computation*), INLAND REVENUE AUTH. SING., <https://www.iras.gov.sg/irashome/Businesses/Companies/Learning-the-basics-of-Corporate-Income-Tax/Preparing-a-Tax-Computation/>

159 כך לדוגמה הוצאות הרשומות בדוחות החשבונאיים יותרו בניכוי רק אם הותרו במפורש בחקיקה. כמו כן עמדת רשויות המס הסינגפוריות היא כי אי אפשר להכיר כלל בפחת לצורכי מס (ראו הנחיות רשות המסים בסינגפור ב-*Business Expenses: What Counts as Deductible or Non-deductible Business Expenses*, INLAND REVENUE AUTH. SING., <https://www.iras.gov.sg/irashome/Businesses/Companies/Working-out-Corporate-Income-Taxes/Business-Expenses/> (להלן: הנחיות רשות המסים בסינגפור)).

Income Tax Act, ch. 134, § 14(1)

161 ניתן לעמוד על חשיבותו של עיקרון זה כרציונל לאי-הכרה בהתחייבויות תלויות ובהפרשות באמצעות היווצר מן הכלל המעיד על הכלל. חריג כלל מתיר הכרה בהוצאה בגין הפרשות לפיצויי פטורין:

המס בסינגפור (IRAS) אינה ניתנת לפרשנות כלל, והיא קובעת שהתחייבויות תלויות אינן ניתנות לניכוי לצורכי מס.¹⁶²

לדעתנו, בשל השונות הגדולה בין שיטת המס הישראלית לשיטה הסינגפורית, ובעיקר הפער האינהרטי בין הרווח החשבונאי להכנסה החייבת לפי דיני המס שם, אימוץ השיטה הסינגפורית באשר להתחייבויות תלויות יהיה מוטעה ותלוש מהדין הישראלי בכללותו משום שהדין הישראלי מצוי כמעט בצד השני של הסקאלה מבחינת הקשר בין כללי החשבונאות לבין דיני המס, וזאת אף בדבר שאלת העיתוי.¹⁶³ בנוסף, העמדה הגורפת של הדין בסינגפור לאי-הכרה בהתחייבויות תלויות ובהפרשות נובעת בעיקרה מתפיסה שונה מזו של הדין הישראלי בנוגע למועד אירוע המס בגין ההפרשות. למצער, הגישה הסינגפורית אינה משקפת את מצבו הכלכלי של הנישום. היות שבדין הישראלי עקרון מס אמת ומהות כלכלית הם אבן יסוד בשיטת המס, לא ראוי לדעתנו לקבל את העמדה של דיני המס בסינגפור בסוגיה זו.

4. פורטוגל

פורטוגל היא מדינה חברה באיחוד האירופי, ובשל כך מחויבת היא להחלטה פורטוגל 164,1606/2002 אשר מחייבת את כל החברות האירופיות הרשומות למסחר, לדווח לפי כללי ה-IFRS, למן 1 בינואר 2005. ב-1 בינואר 2010 עברה מערכת החשבונאות בפורטוגל שינוי מבני ("Sistema de Normalização Contabilística" (SNC)) אשר יצר התאמה מלאה עם התקינה הבינ-לאומית.¹⁶⁵ כמו כן בפורטוגל ההכנסה החייבת במס נגזרת מן הרווח

"Even if the payment was made due to the termination of employment by reason of redundancy because the company's trade had ceased, the payment is tax-deductible. This is because the entitlement to these payments had accrued over the years of employment on a contingent basis, i.e. the expenses expended for the purpose of producing past profits" (*Tax Treatment of Business Expenses (Q - R)*, INLAND REVENUE AUTH. SING. (last visited Apr. 8, 2016), <https://www.iras.gov.sg/irashome/Businesses/Companies/Working-out-Corporate-Income-Tax> (es/Business-Expenses/Tax-Treatment-of-Business-Expenses--Q--R/#) עמדת הדין בסינגפור היא כי ההפרשות וההתחייבויות התלויות טרם התהוו, ולכן הפרשות בגינן לא הוצאו בשנת המס שבה נרשמה ההפרשה.

162 ראו הנחיות רשות המסים הסינגפור.

163 השוו לדוגמה ההלכה שנקבעה בישראל בעניין עמ"ה (מחזוי ת"א) 340/86 מאירסון נ' פקיד שומה גוש דן, מיסים א(6) ה-122, ה-122-ה-123 (1987), שם נפסק כי אירועים שאירעו אחרי תום שנת המס, ואשר השפיעו מהותית על שווי מלאי נכון למועד שלאחר ה-31 בדצמבר של שנת המס, אינם רלוונטיים לשומה שבשנת המס, מכיוון שלא הייתה להם השפעה על שווי המלאי נכון למועד שלפני תום שנת המס. זאת, בהתבסס על התקינה החשבונאית העוסקת בשאלת העיתוי (ובפרט, תקן חשבונאות בינלאומי 2 "מלאי" (31.5.2015) www.iasb.org.il/upload/YMQGUY3714%D7%A4%D7%A8%D7%A7_36.pdf; תקן חשבונאות בינלאומי 10 "אירועים לאחר תקופת הדיווח" (31.5.2015) www.iasb.org.il/upload/EJKCCR4484%D7%A4%D7%A8%D7%A7_39.pdf).

164 ראו לעיל ה"ש 2.

165 לדיון בשינוי המבנה האמור במערכת החשבונאית בפורטוגל ראו Ana Akexandria Caria & Lúcia Lima Rodrigues, *The Evolution of Financial Accounting in Portugal since the 1960s: a New Institutional Economic Perspective*, 19 ACCOUNTING HISTORY 227, 229, 230 (2014).

החשבונאי בכפוף לכמה התאמות, בדומה לדין החל במדינות רבות נוספות.¹⁶⁶ עם זאת מידת ההתאמות הנדרשות בדין הפורטוגלי אינה רבה, ולכן פורטוגל נחשבת למדינה המחילה את עקרון העקיבה הסלקטיבית, והיא ממוקמת במרכז הסקאלה שקצותיה הם הגישה הדואלית וגישת העקיבה.¹⁶⁷

בכל הנוגע להפרשות ולהתחייבויות תלויות המחוקק¹⁶⁸ הפורטוגזי מתיר בניכוי, בין היתר הוצאות הנובעות מאחד מאלה:

- א. הפרשות בגין חובות מסופקים;
- ב. הפרשות לכיסוי הפסדים הנובעים מירידת ערכו של מלאי מסחרי;
- ג. הפרשות הקשורות להליכים משפטיים;
- ד. הפרשות לפי הכללים החלים על חברות ביטוח ומוסדות בנקאיים, אשר יועדו לכיסוי סיכוני אשראי ועוד;
- ה. הפרשות של חברות העוסקות בחיפוש נפט;
- ו. אחריות בגין מוצרים.¹⁶⁹

מכאן ניתן להסיק כי דיני המס בפורטוגל אינם שונים מהותית מהתקינה החשבונאית באופן שבו ניתן להכיר בהוצאות בגין הפרשות במסגרת IAS 37.¹⁷⁰ הדבר דומה במידה רבה לתפיסה הישראלית בדבר מידת הקשר בין החשבונאות לדיני המס ולדין הקיים בישראל. היות שניתן למקם את ישראל קרוב לגישת העקיבה מעט יותר מפורטוגל, דומה כי ראוי להחיל גישה דומה בישראל, ממשקל "קל וחומר". מלבד היותה של הגישה הפורטוגזית לתקן תואמת את יסודות הקשר המתקיים בישראל בין החשבונאות לדיני המס, גישה זו ראויה לדעתנו גם לגופה בשל חשיבות עקרון "מס אמת" בדין הישראלי.

5. סיכום המבט השוואתי

התייחסות דיני המס לתקינה בנושא הפרשות משתנה ממדינה למדינה. באנגליה הדין הפיסקאלי מכיר בהפרשות לצורכי מס, הנתונות לביקורתה של רשות המסים ולעקיבה אחר הכלל החשבונאי. ככזה האיזון מבוסס במידה רבה על אמינות הדיווח החשבונאי. בארצות הברית עצמת הקשר בין כללי החשבונאות ובין הדין הפיסקאלי נמוכה למדי. הדין האמריקאי קובע כי כל עוד קיימת מידה מסוימת של אידואות בדבר קיומה של התחייבות – אי אפשר להכיר בה לצורכי מס. בסינגפור הדין מחמיר אף יותר מבארצות הברית, כאשר

166 António Martins, *An Increasing Rift Between Tax and Book Income After the Introduction of IFRS in Portugal*, 7 J. MODERN ACCT. & AUDITING 111, 112 (2011).

167 ראו לעיל פרק ב.2.

168 Código do Imposto sobre o Rendimento das Pessoas Colectivas, Decreto-Lei 442-B/88, de 30 de Novembro, arts. 35, 36, 37, 39, 42, translated in CODE OF TAXATION OF INCOME AND GAINS OF COLLECTIVE PERSONS (William Cunningham trans., 2010), https://info.portaldasfinancas.gov.pt/NR/rdonlyres/1AACA56C-F792-4E0A-97A1-E85CCF72FF03/0/Bilingual_Code_Taxation_IRC.pdf.

169 ראו Martins, לעיל ה"ש 166, בעמ' 119.

170 מובן שחלק מאותן הפרשות אשר חוקי המס בפורטוגל מתירים בניכוי אינן בתחולת תקן IAS 37, שכן מדובר בתקן שיורי המטפל בכל אותן הפרשות אשר לא טופלו בתקן ספציפי אחר; ראו לעיל ה"ש 36.

חוק מס ההכנסה קובע במפורש כי ניכוי הוצאה יהיה רק במקרה שבו ההוצאה כבר התהוותה. כלומר, אין הכרה בהוצאות בגין הפרשות והתחייבויות תלויות. אף עמדת רשויות המס המקומיות, אשר איננה ניתנת לפרשנות, קובעת שהתחייבויות תלויות לא ינוכו לצורכי מס. בפורטוגל, הואיל וההכנסה החייבת במס נגזרת מן הרווח החשבונאי בכפוף להתאמות מינוריות, למעשה מוחל בה עקרון העקיבה הסלקטיבית. היות שחוקי המס אינם שונים מהותית מהתקינה החשבונאית באופן שבו ניתן להכיר בהוצאות בגין הפרשות במסגרת IAS 37, הם מתירים בניכוי סוגי הפרשות שונים. להלן תוצג עמדתנו, שלפיה ראוי כי הפרשות יוכרו במסגרת החקיקה הפיסקאלית, כתלות בהתקיימות מבחנים לצמצום בעיות האומדן ואי-הוודאות.

ז. הדין הרצוי

הנה כי כן, כנגד הפרשות בגין התחייבויות לא ודאיות בדיני מס עומדים שיקולים כבדי משקל. בעיות האומדן הכרוכות בכך,¹⁷¹ על הפתח הרחב למניפולציות שהן מגלמות בחובן¹⁷² ועל העלויות הרבות שהן יטילו על רשויות המסים ומערכת המשפט – ומשכך גם על הנישומים;¹⁷³ ההסתברות הלא מבוטלת שהפרשות אלו יבוטלו בעתיד; הסתירה האפשרית שבין הכרה שכזו לבין אחד מעקרונות היסוד של דיני המסים בישראל – עקרון מס האמת¹⁷⁴ – כל אלה מעלים ספקות רבים באשר ליישומה.

עם זאת גם יש טיעונים התומכים בהכרה בהפרשות בדיני המס. ראשית, ההכרה מקרבת את מערכת המס לאידאל המיסוי של הייג-סימונס ומשקפת במידה רבה¹⁷⁵ את מצבם הכלכלי של נישומים החבים בהתחייבויות לא ודאיות כגון דא. שנית, השינוי באקלים החשבונאי-כלכלי בעקבות אימוץ התקינה הבינ-לאומית, השואפת להציג במדויק ככל האפשר את שוויים הכלכלי של נכסי הישות המדווחת, מצביע על חשיבות ההתבססות על הערכה כלכלית של שווי נכסי הנישומים. שלישיית, ברי כי כל סטייה של חשבונאות המס מהחשבונאות הפיננסית – קרי כל התאמה של הרווח הנקי לפני מס לחישוב ההכנסה החייבת – פירושה עלויות נוספות לנישום.

ניתן למצוא עדויות לדילמה זו אף בפסיקה, למשל בדבריו של השופט ויתקון בפרשת תל רונן, אשר אמנם מביע חשש כי הכרה בהפרשה לחוב עלולה להיות "הפרצה הקוראת לגנב", אולם רואה במדידה על פי ערכים היסטוריים סילוף של המציאות הכלכלית של העסק, עד כדי כך שהתעלמות מהפרשה לחוב תלוי עלולה לגרום לנישום "עוול משווע".¹⁷⁶

171 ראו לעיל פרק ה.1.(א).

172 שם.

173 שם.

174 ראו לעיל פרק ה.2.(ב).

175 ראו דיון שם.

176 עניין תל רונן, לעיל ה"ש 64, בעמ' 768.

ואכן הוועדה שעסקה בניסוח תזכיר החוק,¹⁷⁷ הציעה ארבעה תיקונים, הנוגעים ישירות להפרשות חשבונאיות או להתחייבויות תלויות: ראשית, על פי תקן חשבונאות בין-לאומי 16(ג), העוסק ברכוש קבוע, עלותו של נכס כוללת בין היתר את האומדן הראשוני של העלויות לפירוק הנכס ופינויו ושיקום האתר שבו הוא ממוקם, שבהם יהיה מחויב בעל הנכס.¹⁷⁸ על פי שיטת המס בישראל, ככלל, אין להכיר בעלויות או בהוצאות בטרם הוצאו בפועל, או לכל הפחות בטרם קיימת סבירות קרובה לוודאי כי יוצאו. אי לכך, הוועדה הציעה כי אומדן העלויות כאמור כחלק ממחיר הרכישה של הנכס יוכרו רק לכשיוצאו בפועל.¹⁷⁹

שנית, מוצע בתזכיר החוק לעגן את ההלכה בעניין הפרשות, אשר נקבעה בפסקי דין של בית המשפט העליון, המתירה הוצאה בסכום השווה להפרשה בדוחות בגין הוצאה צפויה רק כאשר קיימת מחויבות משפטית ממשית לביצוע ההוצאה, קיים סיכוי קרוב לוודאי שאכן תוצא דה-פקטו, וכי סכום ההוצאה הצפוי ניתן לאמידה מהימנה.¹⁸⁰ כמו כן מוצע להבהיר כי סכומים הצפויים להשתלם מכוח חוזה מכביד אשר החשבונאות מכירה בהם ברגע היווצרותו של החוזה כאמור, יותרו בניכוי לצורכי מס רק במועד ביצוע התשלום בגינם בפועל.¹⁸¹

יתרה מזאת, מוצע בתזכיר החוק לקבוע כי אם הנישום לא הוציא סכומים שהותרו לניכוי כהפרשה, והתברר שהאומדן העדכני של הסכומים הצפויים להשתלם קטן, או שההסתברות שיהא על הנישום לשלם סכומים בגין מחויבותו המשפטית כאמור אינה במידת הסתברות קרובה לוודאי, ינהגו בסכומים שנוכו מעל לאומדן העדכני או בכלל הסכומים שנוכו לפי העניין, כמו בתקבולים לאותה שנת מס.¹⁸²

הצעות הוועדה נועדו אפוא להתמודד עם בעיות המהימנות וחוסר הוודאות שבהכרה בהפרשות לצורכי מס. להלן נציג את הדין הרצוי לדעתנו – השונה מבחינת דרך ההתמודדות עם בעיות אלה מדרך ההתמודדות של התזכיר.

מהו אפוא הדין הרצוי, המאזן כמות בין החסרונות הכרוכים בהכרה בהפרשות חשבונאיות בדיני המס? אנו סבורים כי הפתרון נעוץ בהבחנה בין הפרשות שונות לפי מידת ודאותן. בבואנו להכריע אם ראוי שהפרשה ספציפית תוכר לצורכי מס ואם לאו, עלינו לשאול את השאלה הזאת: מהי ההסתברות שההתחייבות שבבסיסה אכן תתממש? אם מדובר בהסתברות גבוהה, תוכר ההפרשה, וההוצאות שיירשמו בגינה יובאו בחשבון בעת חישוב הכנסתו החייבת של הנישום, שכן ניתן לראות בהוצאות האמורות הוצאות של ממש שהוציא הנישום בהפקת הכנסתו. למשל, אין כל סיבה מדוע חישוב חבות המס תתעלם מהפרשות שמפרישה חברה ותיקה ובעלת ניסיון בגין האפשרות שיוחזרו מוצריה. לחברות

177 לעיל ה"ש 9. תזכיר החוק טרם התגבש להצעת חוק.

178 ראו ס' 16 לתקן חשבונאות בינלאומי 16 "רכוש קבוע" (31.5.2015) www.iasb.org.il/upload/MGG AAA3603%D7%A4%D7%A8%D7%A7_42.pdf

179 ראו ס' 5(א) לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 9.

180 ראו שם, ס' 5(ב).

181 שם.

182 שם.

רבות ניסיון רב שנים בסוגיה זו, ובידי רשות המסים שלל נתוני עבר שמהם ניתן לראות אם התממשו הערכותיה של החברה בסוגיה זו בעבר. בנסיבות אלו אומדן שווי ההתחייבות שבבסיס ההפרשה קל יחסית, והחשש ממניפולציה חשבונאית שתביא להפחתה לא מוצדקת בחבות המס של הנישום, כמו גם החשש שמא ההפרשה תבוטל בעתיד, הוא קטן. לבסוף יוער כי כדי שדיני המס לא יפלו חברות חדשות, החסרות ניסיון רב בהפרשות ממין זה – כגון הפרשות בגין אחריות למוצרים – תוכלנה רשויות המס להכיר באשר לחברות האמורות בשיעורי ההפרשות הנהוגים בחברות דומות.¹⁸³

לעומת זאת במקרים שבהם מידת אי-הוודאות הכרוכה בהתחייבות גבוהה יותר – כגון מרבית ההתחייבויות התלויות הנובעות מתביעות משפטיות נגד הנישום – בשל עלויות האומדן וההתדיינות הכבדות וכן החשש הכבד ממניפולציות חשבונאיות, לא תהיה כלל הכרה בהפרשה.

ואכן, ככלל זו גישתם של דיני המס כיום בכל הנוגע להכרה בהפרשות. כזכור, ההלכה הפסוקה מוסיפה שני תנאים על אלו המנויים בפרקטיקה החשבונאית הישראלית, שעליה מבוססים דוחות המס, להכרה בהפרשה: רף הסתברות גבוה יותר – "הסתברות גבוהה למדי" שההתחייבות תתממש – ומגבלת זמן קצרה ונוקשה להתממשותה – "בעתיד הקרוב". אנו סבורים כי בשל השיקולים דלעיל רק התנאי הראשון מן השניים מוצדק, שהרי אין כל סיבה להפלות בעניין זה בין חברה ותיקה ורבת ניסיון הנותנת ללקוחותיה שירותי אחריות במשך עשר שנים, לבין רעותה הנותנת אחריות לשנתיים בלבד. אם לשתי החברות קורדר ארוך שנים של מתן שירותי אחריות שעליו ניתן לבסס בקלות אומדן מהימן, איננו רואים מדוע יש להבחין בין האחת לחברתה. ממילא נראה על פני הדברים כי מגבלת הזמן האמורה היא תניה מיותרת אשר נועדה למנוע הכרה בהפרשות פיקטיביות שנועדו להפחית את חבות המס – מטרה שכבר מושגת במלואה בקביעת רף הסתברות נאות. כעת נעמוד על הכללים שאנו מציעים להכרה בהפרשות כהוצאות המותרות בניכוי מההכנסה החייבת למס.

1. כלל ראשון – מבחן המבוסס על סוג ההפרשה

כיום לאור פסיקת בית המשפט העליון נוהג רף הסתברותי גבוה להכרה בהפרשה. תזכיר החוק אשר עוסק בנושא זה¹⁸⁴ מאמץ את העקרונות שנקבעו בפסיקה מבלי להתמודד עם הקשיים שעולים ביישום עקרונות אלה. כך לבד מהיותו של גובה הרף עניין אמורפי, ועל כך נרחיב בהמשך, אין כל התייחסות בדין לאופן קביעת מידת ההסתברות להתממשות החוב התלוי. לדעתנו, ראוי להבחין בין מידת הסתברות המבוססת על הערכה של אנשי מקצוע, כגון עורכי דין המתבקשים להעריך את סיכוייו של התובע לזכות בתביעתו נגד החברה, לבין מידת הסתברות המבוססת על נתונים אמפיריים או בייקטיביים, על ניסיון

183 יצוין כי קיים מנגנון דומה בקווי הנחיה כלכליים לפי ענפים שמפרסמת רשות המסים. קווי הנחיה נערכים במחלקה הכלכלית ברשות המסים ובחטיבה לתכנון וכלכלה ברשות המסים, והם מעניקים מידע על הנתונים הכלכליים והעסקיים הבסיסיים של עשרות ענפים כלכליים (רשות המסים), החטיבה לתכנון וכלכלה קווי הנחיה כלכליים לבחינת סבירות ההכנסה (2012).

184 ראו לעיל ה"ש 9.

העבר של החברה או על ניסיון העבר של הענף שבו החברה פועלת. דהיינו, את המבחן הראשון יצלחו הפרשות מסוג אחריות על מוצרים, תשלומים לעובדים, טיפול בנוקים סביבתיים, מדיניות החזר מוצרים, תכנית פורמלית לשינוי מבנה וכו'.

מבחן סוג ההפרשה מגלם בתוכו את מבחני הפסיקה בדבר מידת ההסתברות הנדרשת להכרה בהכנסה. עם זאת מבחן זה עשוי לצמצם במידה ניכרת את הצורך בהערכות אנושיות את מידת ההסתברות, ובכך מצמצם עד מאוד את בעיית הסכנה מפני מניפולציות. לדעתנו, הצעה זו עשויה להחליף את התנאי הראשון ואת התנאי השלישי המוצע בתזכיר החוק, שכן ככל הנראה תכליתם היא הימנעות מהסתמכות על הערכות סובייקטיביות. ומה באשר להתחייבויות תלויות הדורשות הערכה של אנשי מקצוע באשר להתממשות?

הפרשות מסוג זה כוללות בעיקר התחייבויות תלויות בגין תביעות משפטיות תלויות ועומדות. הואיל והתחייבויות תלויות מסוג זה, הגם שמוכרות כהפרשות לפי IAS 37, דורשות הערכת הסתברות שהיא במידה רבה סובייקטיבית, דומה כי גדל הסיכון מפני מניפולציות חשבונאיות בקביעתה.¹⁸⁵ עם זאת בשל חשיבות קידומו של עקרון מס אמת, כפי שתיארנו לעיל, אפשר לחשוב על פתרון אחר ברוח דבריו של השופט ויתקון בעניין תל רונן.¹⁸⁶ דהיינו, הפרשה מסוג זה לא תוכר כהוצאה לצורכי מס בשנת המס שבה נרשמה בדוחות הכספיים. אולם אם סולקה ההתחייבות בשנה מאוחרת יותר, יוכל הנישום לבקש שתוכר לו ההוצאה רטרואקטיבית לשנה שבה נרשמה ההפרשה בדוחותיו הכספיים. הסכום שיוכר רטרואקטיבית כהוצאה יתואם לשנה המוקדמת, וכמו כן יהיה מוגבל בתקרת ההפרשה שנוצרה בגינו בעבר. עיקרון דומה עמד ביסוד פסק הדין **ישראליל**.¹⁸⁷ אפשרות זו משלימה את ההצעה הרביעית בתזכיר החוק (ראו סעיף 5 לתזכיר החוק), אשר עוסקת במקרה ההפוך – התמודדות עם הכרה בהפרשה גדולה מזו שנעשתה בפועל. יצוין כי ניתן לראות בפסק הדין בעניין **דמארי**¹⁸⁸ פתח נוסף לניכוי רטרואקטיבי של הפרשה, אף ששם דובר בקיזוז הפסד ולא בניכוי הוצאה.¹⁸⁹ עם זאת בשונה מפסקי הדין

185 זאת מלבד קשיים מובנים בדרישה מעורך דין המייצג את החברה בקביעת סיכויי הצלחת הצד התובע.
186 לעיל ה"ש 64, בעמ' 765–766: "[...] מזמן קיימת הלכה, שאם בשעת ההכרעה נודעו לנו העובדות, עלינו להעדיפן על השערות ונבואות. [...] ומה, אם זהו הדין שעה שיש צורך בפתיחת חשבון ושומה, מקום שאותה שומה עדיין תלויה ועומדת לפנינו על-אחת-כמה-וכמה. כאן ודאי אין טעם להסיח דעתנו מידיעתנו דהיום ולעשות כאילו עדיין מגששים אנו באפלה".

187 ע"א 860/75 **ישראליל בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים**, פ"ד לא(2) 729, 735 (1977), שם ביקשה חברת ישראליל לזקוף לחובת חשבון הרווח והפסד שלה לשנת המס 1970 חוב אשר סכומו לא נתברר ולא נקבע אלא בשנת 1973. ייחוס זה התבקש על ידי החברה, משום שרק בשנת 1970 היו לה רווחים שהיה כדאי לקזז מהם את אותו חוב. בית המשפט העליון סקר בהרחבה תקדימים מהדין הזר ומדעות מלומדים בתחום המסים ופסק כי במקרים מסוימים, כאשר מדובר בחוב שקיומו כבר היה ידוע, ניתן לפתוח חשבונות משנות מס קודמות כדי "להגיע לידי האמת". ראו גם ע"מ (מחוזי י-ם) 5679-02-11 **שחר שות' חברה להנדסה אזרחית, בניה ותשתיות בע"מ נ' פקיד שומה ירושלים 3** (פורסם בנבו, 21.1.2013).

188 ראו ע"א 4157/13 **דמארי נ' פקיד שומה רחובות** (פורסם בנבו, 3.2.2015).

189 ראו שם, פס' עב לפסק דינו של המשנה לנשיאה רובינשטיין; וראו גם התייחסות בית המשפט העליון שם לעניין תל רונן (לעיל ה"ש 64) אשר עסק בניכוי הוצאות.

בעניין תל רונן ובעניין ישראניל, אשר ניתן "לחלץ" מהם הלכה מחייבת, ואשר יש להם יסודות עמוקים בפקודת מס הכנסה כפי שהיא מיושמת עשרות שנים,¹⁹⁰ הרי שבעניין דמארי הציב בית המשפט משוכות רבות וייחודיות עד כי נדמה שהתייחסות רטרואקטיבית כאמור ייחודית לעניינם של המערערים שם בלבד.¹⁹¹ מטעמים אלה עדיין חשוב לדעתנו לאפשר את רישום ההפרשה מראש, בנסיבות שהוצעו לעיל, ולהתיר את ההכרה הרטרואקטיבית כחריג, כאשר אין מתקיימות הנסיבות המוצעות להכרה בהוצאה. חשיבות נוספת ובעלת משקל להכרה בהוצאה בגין הפרשות בנסיבות שהוצעו לעיל, למרות קיומה של אפשרות לניכוי רטרואקטיבי, כביכול, נובעת מהמשמעות הכלכלית של עיתוי ההכרה בהוצאה ומערך הזמן של הכסף.

2. כלל שני – מבחן המבוסס על רמת הסתברות

כאמור, כיום ההלכה היא כי רף ההסתברות להכרה בהפרשה הוא גבוה ועולה על רף ההכרה בהפרשה לצורכי חשבונאות לפי IAS 37.¹⁹² הרף שנקבע בפסיקה, ואשר תואר בביטויים שונים, נותר פלואידי למדי, והוא נע בין 70% ל-95%.¹⁹³ אף תזכיר החוק,¹⁹⁴ אשר מתיימר "לעגן את ההלכה בעניין הפרשות, אשר נקבעה בפסקי דין של בית המשפט העליון", מציע רף הסתברות של "קרובה לוודאי".¹⁹⁵

לדעתנו, לצורכי מס רצוי לשמור על רף הסתברות גבוה מזה שנדרש בתקן, אולם אין לדרוש רף גבוה מדי, אשר יאיין למעשה את ההכרה בהפרשות לצורכי מס. לכן ראוי לקבוע את הרף על 70%, ובכך גם להימנע מהצורך בפרשנות מספרית לביטויים השונים שנקטה הפסיקה.

190 התפיסה המקובלת בישראל היא כי פקודת מס הכנסה אינה מאפשרת קיוו הפסדים לאחור. את זאת ניתן ללמוד בין היתר מההבדלים החקיקתיים בין מדינות שבהן שיטת המס מאפשרת קיוו לאחור (שאו קיים מנגנון מפורט בנוגע לאופן הקיוו) ובין הדין הישראלי. זו גם עמדת המחוקק, כפי שניתן ללמוד לדוגמה מנקודת המוצא של תזכיר החוק שנידון, לעיל ה"ש 9, המצויה בס' 5(ב) ועוסקת בהפרשות.

191 כמו כן בימים אלו התיק בעניין דמארי ממתין להכרעה בדיון נוסף בבית המשפט העליון (דנ"א 2308/15 פקיד השומה רחובות נ' דמארי), ולכן המצב המשפטי בעקבותיו עדיין לוט בערפל. ראו אפרת נוימן "הרכב של שבעה שופטים יכריע בדיון נוסף בעניין פס"ד הירשזון" *TheMarker* 18.6.2015 www.themarker.com/law/1.2663747

192 רמת ההסתברות הנדרשת לפי התקן הינה רמה של "יותר סביר מאשר לא" שמשמעותו מעל 50%.
193 כאשר להבנתנו הפסיקה נוטה להתייחס בדרך כלל לקצה הגבוה של הטווח האמור. כאמור לעיל בפרק 4.א, אמנם אין אחידות מלאה בפסיקה באשר לתיאור הכללים להכרה בהוצאה בגין חוב מותלה, אולם דומה כי דרישות הפסיקה להכרה בהפרשה לצורכי מס עומדות על רף הסתברות גבוה. זאת כפי שעולה מקביעת הכללים להכרה בהוצאה (בעיקר העובדה שמכלול הדרישות החשבונאיות לרישום הפרשה אשר קובעות רף הסתברות של "יותר סביר מאשר לא" הן רק אחד התנאים שנקבעו בפסיקה, ראו לעיל ה"ש 66), וכן כפי שעולה מהשימוש בפסיקה בביטויים כגון "הסתברות גבוהה למדי" או "הסתברות קרובה לוודאי" (ראו לעיל ה"ש 67). ראו גם לעיל ה"ש 68 ו-71.

194 ראו לעיל ה"ש 9.

195 להבדיל מהרף הנמוך יותר של הפרקטיקה החשבונאית בישראל טרם כניסת IAS 37 לתוקף. הרף האמור – "probable" או "סביר שיקרה" – אף הוא אינו חד-משמעי (ראו לעיל ה"ש 40).

אמנם יש בקביעת הרף האמור, השונה מהרף הקבוע בתקן, עלויות תיאום מסוימות, היות שייתכנו הפרשות שהוכרו בדוחות החשבונאיים אך לא יוכרו לצורכי מס, משום שהסתברות התממשותם עולה על 51% אך נמוכה מ-70%. עם זאת עלויות התיאום אינן כוללות עלויות של הערכה מחדש של ההסתברות, ולכן אינן כה גבוהות. כמו כן בהתחשב בכך שקביעת הרף האמור מקדמת ודאות ומס אמת, היא מהווה לדעתנו איזון ראוי של שיקולי המס.

בנוסף, שמירה על רף הסתברות גבוה מהרף הקבוע בתקן, אך נמוך מהרף הקבוע לכאורה בפסיקה, פותחת פתח להכרה בהפרשות רבות מאלו המוכרות כיום, ובו זמנית עשויה גם לתת מענה לבעיות האומדן, לבעיית היכולת התזרימית לשלם ולהתמודדות עם פתח למניפולציות. לצד זאת כפי שיוסבר בהמשך, ניתן להקטין את שיעור ההפרשות שיוכרו באמצעות מדידת ההפרשות על פי עקרונות התקן, וצפוי כי בכך יהיה ניתן לשמור על מס החברות הקיים.¹⁹⁶

3. כלל שלישי – מדידת גודל ההפרשה וקביעת תקרה (מהותית) לפי המדידה הקבועה ב־IAS 37

הפסיקה בתחום של הכרה בהפרשות לצורכי מס טרם נתנה דעתה לקביעת שיעור ההפרשה, לבד מאמרת אגב חשובה ומעניינת של השופטת ארבל בפסקה 43 לפסק דינה בעניין פז גז. שם הוצע לחשב את שיעור ההפרשה שתוכר לצורכי מס על פי התוחלת של ההוצאה, בדומה לקביעת אופן המדידה ב־IAS 37 ביחס לאוכלוסייה גדולה של פריטים. הצעה זו מבוססת על הצעה למדוד את סכום ההפרשה החשבונאית לפי שיטת השווי ההוגן, המשקללת הסתברות ההוצאה לצורכי חשבונאות גם בהתחייבות בודדת,¹⁹⁷ על פי הנתונים המצויים בידי הפירמה בעת יישום התקן,¹⁹⁸ כדי לצמצם עלויות התאמה. אכן לדעתנו גישה זו משקפת במהימנות את מצבו הכלכלי האמתי של הנישום כל אימת שההוצאה התזרימית טרם יצאה אל הפועל והיא בגדר התחייבות תלויה. כמו כן קביעה כזו של סכום ההפרשה שתוכר לצורכי מס עשויה לצמצם את היקף ההפרשות באופן שעשוי להקל את הפגיעה באוצר המדינה מהגידול במספר ההפרשות שתוכרנה לפי ההקלה שאנו מציעים בהורדת רף

196 יצויין כי מוצע שכלל זה יוחל בנוסף לכלל הראשון באשר לסוג ההפרשה, באופן שקביעת רף ההסתברות האחד תשלים את סוג ההפרשה.

197 ראו שלומי שוב ואמיר סוראיה "התחייבויות תלויות, האמנם?" רואה החשבון נג 231, 239 (2004).

198 יוזכר כי במקרה של פריט בודד, לפי ס' 40 ל־IAS 37, התוצאה היחידה הסבירה ביותר יכולה להיות האומדן הטוב ביותר של ההתחייבות. אולם על הישות לבחון תוצאות אפשריות אחרות, וכאשר תוצאות אפשריות אחרות הן בעיקר גבוהות מהתוצאה הסבירה או בעיקר נמוכות ממנה, האומדן הטוב ביותר יהיה הסכום הגבוה יותר או הסכום הנמוך יותר. לפיכך אפשר שנתונים בדבר הסתברויות אחרות יהיו ידועים לחברה בשל החובה לבדוק גם אפשרויות אחרות לפי דרישת התקן. כמו כן, לדעת שוב וסוראיה, שם, בעמ' 234, היישום הראוי של הסעיף האמור הוא קביעת סכום ההפרשה על פי תוחלת, כאשר קיימות כמה אפשרויות.

ההסתברות.¹⁹⁹ לפיכך ניתן להשתמש בשיטת המדידה החשבונאית המבוססת על עקרון השווי ההוגן הקבועה ב-37 IAS לצורך קביעת סכום ההפרשה שתוכר לצרכי מס, ללא הבחנה אם מדובר בפריט התחייבותי בודד או באוכלוסיית פריטים. לצורך הדגמה פשטנית של מדידת ההפרשה נניח את מצב הדברים הזה: חברה הפועלת בענף הנפט גרמה לזיהום קרקע. לפי החוק, על החברה לטהר את הקרקע. מניסיון העבר של החברה, עלויות טיהור הקרקע הן אלה:

ב-90% מהמקרים זוהמה הקרקע במידה רבה ועלויות הטיהור תהיה 10 מיליוני ש"ח.
ב-10% מהמקרים זיהום הקרקע הוא שטחי בלבד, ועלויות הטיהור תהיה מיליון ש"ח.
בהנחה שיש מקום להכיר בהפרשה לצורכי מס במקרה האמור, סכום ההפרשה, לפי שיטת השווי ההוגן, יהיה 9.1 מיליוני ש"ח,²⁰⁰ ואילו בהכרה לפי העלות הצפויה, הסכום שהיה מוכר להפרשה היה 10 מיליוני ש"ח.

עם זאת הואיל ורף ההסתברות הקבוע בתקן נמוך מרף ההסתברות שאנו מציעים, והואיל והתקן קובע מדידה המבוססת על שווי הוגן רק באשר להתחייבויות מרובות פריטים, והואיל ובמקרים מסוימים תיתכן הפרשה בתקן לפי עלות צפויה הגבוהה מעלות לפי שווי הוגן (לדוגמה במקרה של פריט בודד), אי אפשר להשתמש לצורכי מס בסכום ההפרשה המוכרת בדוחות הכספיים של הנישום אלא כתקרה. כמו כן התקרה המוצעת תהיה תקרה מהותית מבחינה זו שאם לפי כללי ה-IFRS²⁰¹ אין ההפרשה מוכרת כלל לצורכי הנישום החשבונאי, הפרשה כאמור לא תוכר גם לצורכי מס.

4. כלל רביעי – ביטול המבחן שלפיו רק התחייבויות כלפי צד ג תוכרנה בניכוי

כאמור לעיל, בפרשת ארקיע קבע בית המשפט העליון כי רק התחייבות כלפי צד ג עשויה להיות מוכרת לצורכי מס.²⁰² תכליתו הכנה של מבחן זה היא מניעת שטף של דרישות להכרה בהפרשות בגין כל חסרון כיס עתידי אפשרי וצמצום הסכנה מפני מניפולציות חשבונאיות אשר יקטינו את המס האפקטיבי על נישומים, אף על פי שלא נוצר להם חסרון כיס אמתי המצדיק זאת. לדעתנו, המבחן המונע מחששו של בית המשפט מפני הכרה בהפרשות "ככל העולה על רוחו" של הנישום אינו מוצדק, שכן במידה רבה הסתמכות על כללי החשבונאות מונעת מניפולציות גסות מסוג זה.

כך עולה גם מהפסיקה האנגלית. בהחלטת בית הלורדים בעניין *Southern Railway of Peru* אמנם נדחתה ההכרה בהפרשות.²⁰³ להחלטה זו רלוונטיות מיוחדת משום שלכאורה הייתה היא נר לרגליו של כבוד השופט ויתקון בהחלטה הסמינאלית בפרשת פקיד השומה

199 קשה להעריך מראש את היחס הכספי בין הגידול הצפוי במספר ההפרשות לבין היקפן. לכן קשה להעריך גם את האפקט של החלת הכלל השני והשלישי, המוצעים לעיל, על שיעור מס החברות האפקטיבי. הערכה זו דורשת מחקר אמפירי.

200 $9,100,000 \times 0.9 + 1,000,000 \times 0.1 = 8,200,000$ ש"ח.

201 כזכור, 37 IAS מתייחס רק להתחייבויות תלויות ולהפרשות בנוגע לפריטים שלא הייתה אליהם התייחסות ספציפית בתקנים חשבונאיים אחרים (ראו לעיל ה"ש 36).

202 עניין ארקיע, לעיל ה"ש 58.

203 *Southern Railway of Peru Ltd. v. Owen (Inspector of Taxes), [1957] AC 334 (HL)*.

למפעלים גדולים נ' חברת "נקיד",²⁰⁴ שבה דווקא הוכרו לראשונה הפרשות בדין המס הישראלי. באותו מקרה היו ההפרשות שנתבקשו לטובת הטבות לעובדים עם סיום העסקתם – אשר דומה שאינן כה שונות במהותן מההפרשות לטובת דמי חופשה בעניין פקיד השומה למפעלים גדולים נ' חברת "נקיד"²⁰⁵ או לטובת דמי הבראה, בערעור אחר של אותו נישום.²⁰⁶ השיקולים אשר הניעו את בית הלורדים להחליט כאמור בפרשת *Southern Railway of Peru* היו העובדה שהעובדים עלולים להפסיד את זכותם להטבה (למשל בסיום העסקה בנסיבות חמורות); העובדה שהחקיקה הרלוונטית עשויה להשתנות; וחשוב מכול, העובדה שלא נעשה, ולא היה יכול להיעשות, שימוש בערך נוכחי להטבה אשר תגיע לכל עובד – לפי משך העסקתו. שכן אין לדעת מתי תבוא זו לידי סיומה.²⁰⁷

כארבעה עשורים לאחר מכן באה שוב סוגיית ההפרשות בפני בית המשפט האנגלי – הפעם בפני בית המשפט הגבוה (The High Court).²⁰⁸ ככול בידי ההלכה שנקבעה בבית הלורדים טען כבוד השופט Knox כי בהכירו לצורכי מס בהפרשה של חברת התעופה שם להוצאות שיפוץ (Overhaul), בדומה לאלה שנידונו בפרשת ארקיע, אין הוא אלא מיישם את הלכת *Southern Railway of Peru*, אך מאבחן את עניינו מעניינה על סמך העובדות. לדבריו, בעניין *Southern Railway of Peru* נפסק כי ההפרשות שם היו גולמיות (Crude) מדי מכדי שתוכרנה, אך כעיקרון הותרה ההכרה בהפרשות.²⁰⁹ אמנם נכון, ההפרשות שבהן דובר בפרשת *Southern Railway of Peru* היו לטובת הטבות אשר אפשר שלא היו משולמות אלא רק כמה עשורים מאוחר יותר, ואילו במקרה דנן לימד הניסיון שהצורך בעבודות שיפוץ התעורר אחת לשלוש-ארבע שנים,²¹⁰ אך קשה לומר שיישום זה של הלכתו של בית הלורדים אינו סלקטיבי, במקרה הטוב. כך למשל מאזכר השופט Knox את דברי Lord Radcliffe בפרשת *Southern Railway of Peru*:²¹¹

As long ago as 1957 Lord Radcliffe in *Southern Railway of Peru Ltd. v. Owen* [...] said [...] that he would view with dismay the assertion of legal theories as to the ascertainment of true annual profits which were in conflict with current accountancy practice and were not required by some special statutory provision of the Income Tax Acts.

אכן כך, כמעט מילה במילה, ייחס Lord Radcliffe קדימות מסוימת לפרקטיקה החשבונאית על פני תאוריות משפטיות בקביעת הרווחים השנתיים האמתיים – למעט מקום שבו קיימת

204 ראו לעיל ה"ש 49.

205 שם.

206 עניין נקיד, לעיל ה"ש 58.

207 עניין *Southern Railway of Peru*, ראו לעיל ה"ש 203, בעמ' 359–360.

208 *Johnston (Inspector of Taxes) v. Britannia Airways*, [1994] 67 TC 99 (Ch).

209 שם, בעמ' 121.

210 שם, בעמ' 124.

211 שם, בעמ' 123; השו עניין *Southern Railway of Peru*, לעיל ה"ש 203, בעמ' 360.

הוראה בחקיקה בעניין. ואולם, כמה משפטים לאחר מכן – ואת זה השופט Knox בחר שלא לצטט – הוסיף Lord Radcliffe:²¹²

But, for all that, there is nothing in the case that seems to me to fix on the point that is really the heart of this appeal. The requirements that an auditor may make before signing a balance sheet [...] do, no doubt, cover his opinion that that account gives a "true and fair view" of the profit for the financial year, but I do not think that such requirements are necessarily the same thing as the auditor's opinion that some particular provision could not be omitted without compromising the true and fair view. *It is not possible completely to equate the balance shown by a company's profit and loss account with the balance of profit arising from the trade for the year.*

כלומר, לדירוד של Lord Radcliffe, אמנם הדוחות הכספיים מספקים תמונה הוגנת ונכונה של הרווח השנתי, אך האם תהיה אותה תמונה הוגנת פחות או נכונה פחות מסיבה זו בלבד שנעדרה ממנה הפרשה כזו או אחרת? ובכלל, מזכיר Lord Radcliffe – לא לחלוטין ברוח הציטוט הקודם, לעיל – אי אפשר "להעתיק" רווח והפסד (חשבונאיים) לצורך קביעת רווח מעסק (לצורכי מס).

אם כן, קשה לומר שהחלטתו של השופט Knox תואמת את רוח הלכתו של בית הלורדים. ההלכה שנקבעה בבית הלורדים הערימה על הנישום קשיים ניכרים בהכרה בהפרשה החשבונאית לצורכי מס, ואילו בהחלטת השופט Knox מרכז הכובד נע לעבר כללי החשבונאות המקובלים ולעבר עקיבה צמודה יותר לעניין חשבונאות המס. עם זאת הן עמדתו של השופט Knox והן זו של Lord Radcliffe מביעות אמון ברישום החשבונאי כמשקף נאמנה את רווחי הפירמה, למצער מבחינת הצגתם את האמת החשבונאית. לדעתנו, התועלת במבחן שהציב בית המשפט בפרשת ארקיע מבחינת צמצום הסכנה מפני מניפולציות, אינה עולה על עלותו מבחינת הפגיעה שיש בו בעקרון מס אמת, שהרי אין הבדל מהותי בין חסרון כיס ודאי של החברה שנובע מעלויות פנימיות ובין הוצאות המופנות כלפי צד ג מסוים. בנוסף, כפי שעולה מהפסיקה האנגלית, ניתן להסתמך במידה רבה על כללי הרישום החשבונאי ועל הכלל הראשון והשני שהוצעו לעיל לצורך מניעת הפחתה גורפת של מס החברות האפקטיבי.²¹³ כמו כן צמצום הסכנה מפני מניפולציות מושג במידה רבה באמצעות הכלל הראשון שהוצע לעיל. בנוסף, ניתן להיעזר בכלים האנטי-תכנוניים בדיני המס לשם מניעה והתמודדות עם מניפולציות חשבונאיות שאינן תואמות את המציאות

212 שם (ההדגשה הוספה).

213 הכלל הראשון מציע לאפשר הכרה בהפרשה לצורכי מס רק אם היא מבוססת על הערכה אמפירית ולא על הערכה של אנשי מקצוע, אף שלעניין הרישום החשבונאי ניתן לרשום הפרשה גם בהסתמך על הערכות מקצועיות שאינן נסמכות על נתונים אובייקטיביים. הכלל השני מציע רף הסתברות גבוה מזה הקבוע בתקן. שילוב שני הכללים מצמצם את האפשרות של הנישום לדרוש הכרה מיסויית בהפרשות אף אם הן מוכרות לצורכי החשבונאות.

הכלכלית.²¹⁴ לכן ביטול תנאי זה אינו צפוי להגדיל את מספר ההפרשות שתוכרנה הכרה גורפת, ולכן אין בו כדי להקטין את מס החברות האפקטיבי. ראוי לציין כי אילו פרשת ארקייע הייתה נבחנת לפי הכללים שאנו מציעים, לא הייתה מוכרת בגינה הפרשה לצורכי מס, אך לא מהטעם שההתחייבות לתיקון המטוסים אינה התחייבות כלפי צד ג, אלא משום שלפי IAS 37 לא הייתה הפרשה חשבונאית מוכרת בגין ההוצאות הצפויות האמורות.²¹⁵ כלומר, לפי כללי ה-IFRS, סכום ההפרשה בגין הוצאות תיקון למטוסים הוא אפס, ובהתאמה התקרה המהותית להכרה בהפרשה לצורכי מס בגין הוצאות כאמור מוגבלת באפס. מבחינת המהות הכלכלית ושמירה על עקרון מס אמת אי-הכרה בהפרשה במקרה זה היא נכונה ומוצדקת, משום שפחת המטוסים כבר מביא בחשבון את העובדה שהמטוסים מצריכים עלויות תחזוקה בעתיד. העלויות עצמן יותרו בעת שהתיקונים יבוצעו.

5. כלל חמישי – ביטול מפורש של דרישת מועד ההתחייבות

כפי שצינו לעיל, התנאי בדבר דרישת מימוש ההתחייבות ב"עתיד הקרוב" גלומה ממילא בדרישת רף ההסתברות, ולכן אין מקום להחמיר בדרישה נוספת כאמור. דומה כי הפסיקה בעת האחרונה הלכה בדרך זו וביטלה למעשה את דרישת העתיד הקרוב כדרישה עצמאית. לדעתנו, ראוי לבטל את דרישת מועד ההתחייבות במפורש על מנת לקדם ודאות בדבר הבחנה בין הפרשות המוכרות למס ובין אלה שלא תוכרנה. לסיכום, הפתרון המוצע לעיל יאפשר לדיני המס להתקרב לבסיס המס האידיאלי שמציעים הייג וסימונס ולהכיר בהפסדים כלכליים של נושים שמקורם בהתחייבויות לא ודאיות מבלי להטיל עלויות אומדן והתדיינות כבדות על רשויות המס והנישומים, ומבלי לפתוח פתח נרחב למניפולציות חשבונאיות.

ח. סיכום ומסקנות

מאמר זה פתח בהצגה כללית של התקינה הבין-לאומית בהתמקדו בתקן בין-לאומי 37 העוסק בהפרשות, תוך בחינת נקודות השוני בין התקינה הבין-לאומית לבין הפרקטיקה הישראלית החלה כיום.

המאמר ניסה להעריך את השלכות המס האפשריות עם פקיעת הוראת השעה. במסגרת זו נבחנו עקרונות בסיסיים בדיני המס כגון גישת הייג-סימונס, עקרונות "המס הטוב" ועקרון

214 ראו לדוגמה ס' 86 לפקודת מס הכנסה. כמו כן ניתן לחשוב על מנגנון בדיקה רטרואקטיבית של הפרשות שנדרשו לצורכי מס בדומה למנגנון המצוי בתקנות מס הכנסה (תכנון מס החייב בדיווח) (הוראת שעה), התשס"ז-2006.

215 בנספח ג ל-IAS 37, מוצגת דוגמה 11ב (מופיעה בגרסה ישנה יותר של התקן, עדכנית ליום 31.12.2006, www.rup.co.il/sites/default/files/ias37.pdf) בעניין דרישה חקיקתית לביצוע שיפוץ תקופתי במטוסים. הוראות התקן קובעות כי עלויות שיפוץ המטוסים אינן מוכרות כהפרשה חשבונאית משום "שלא קיימת מחויבות לשפץ את המטוסים באופן בלתי תלוי בפעולות הישות בעתיד – הישות יכולה להימנע מיציאה עתידית על ידי פעולותיה העתידיות, לדוגמה – על ידי מכירת המטוסים".

מס האמת, ונטען כי שיקולים אלה אינם מצדיקים שלילה גורפת של היכולת להכיר בהפרשות כהוצאות במסגרת דיני המס.

לבסוף הוצג הדין הרצוי, לדידנו, בכל הנוגע להכרה בהפרשות בדיני המס, וכן נבחן כיצד מדינות אחרות מצאו לנכון להתמודד עם המעבר לתקינה הבין-לאומית בהקשר של התקן.

לאחר ניתוח תכלית IAS 37, המצב הקיים כיום והשפעתו האפשרית של התקן על תוצאות הפירמה ועל חבות המס שלה, מסקנתנו היא כי יש להציב או לחדד את הכללים האלה בעת הכרעה באשר להכרה בהפרשות לצורכי מס:

ראשית, לדעתנו, על הדין הרצוי להבחין בין הפרשות שונות לפי סוג ההפרשה המשקפת במידה רבה את אמינות הערכה של מידת הוודאות שבהתממשות ההתחייבות שבבסיסה.²¹⁶ הפרשות שההתחייבויות שבבסיסן הן ודאיות יחסית וקלות להערכה – כגון הפרשות בגין אחריות למוצרים או החזרת מוצרים – תוכרנה בדיני המס, ואילו הפרשות בגין התחייבויות ודאיות פחות וקשות להערכה – כגון תביעות תלויות ועומדות – לא תוכרנה כלל. לטעמנו, הבחנה זו תביא לצמצום הפער שבין הכנסתו האמתית של הנישום לבין הכנסתו החייבת במס מבלי שיוטלו עלויות ניכרות על רשויות המסים, ומבלי שייוצר חשש רב לרישום הפרשות פיקטיביות לצורך הפחתת חבות המס. הבחנה זו תביא אף להגשמת תכליתו של IAS 37 מתוך הבנה כי במקרים מסוימים הנישום זכאי כי דיני המס יכירו בהפרשה בגין התחייבות לא ודאית שהוא חב בה, אף אם טרם התממשה. **שנית**, נדרשת קביעה ברורה של רף הסתברות, כאשר רף ההסתברות הנכון לטעמנו הוא 70%, רף הגבוה מזה הקבוע ב-IAS 37.

שלישית, מדידת סכום ההפרשה שתוכר לצורכי מס תבוסס על עקרון השווי ההוגן כפי שקבוע ב-IAS 37 באשר לאוכלוסייה של פריטים. במסגרת זו מוצע כי סכום ההפרשה שתוכר לצורכי מס תוגבל בתקרה מהותית של הסכום שהוכר בפירמה לצורכי חשבונאות. רביעית, מוצע לבטל את המבחן הקבוע בפסיקה שלפיו רק התחייבויות כלפי צד ג תוכרנה בניכוי. לדעתנו, התועלת במבחן זה אינה עולה על עלותו מבחינת הפגיעה שיש בו בעקרון מס אמת.

חמישית, אנו סבורים כי יש לוותר על מגבלת הזמן המגבילה הכרה בהפרשות רק לכאלו שצפוי כי ההתחייבויות שבבסיסן יתמששו בעתיד הקרוב. לדידנו, מדובר במגבלה מיותרת אשר מטרתה מושגות ממילא באמצעות ההבחנה המתוארת לעיל, ואשר תוצאותיה אינן אלא אפליה ללא כל סיבה נראית לעין בין נישומים שונים.

לבסוף נציין כי כדי להקל את קליטתו של התקן בדיני המס יהיה על המחוקק או על רשויות המס לקבוע מראש סוגים שונים של הפרשות אשר יוכרו בחישוב ההכנסה החייבת בעת קליטת התקינה הבין-לאומית לדיני המס.

216 למידת הוודאות מתייחס הכלל השני המוצע במאמר זה (לעיל פרק ז).